

АБЫЛАЙ ХАН АТЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР ЖӘНЕ
ӘЛЕМ ТІЛДЕРІ УНИВЕРСИТЕТІ

КАЗАХСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ И
МИРОВЫХ ЯЗЫКОВ ИМЕНИ АБЫЛАЙ ХАНА

KAZAKH ABLAY KHAN UNIVERSITY OF INTERNATIONAL RELATIONS AND
WORLD LANGUAGES

---

2 (57) 2020
ISSN 2411-8745

Абылай хан атындағы ҚазХҚ және ӘТУ

ХАБАРШЫСЫ

“ФИЛОЛОГИЯ ҒЫЛЫМДАРЫ” сериясы

ИЗВЕСТИЯ

КазУМОиМЯ имени Абылай хана
серия “ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ”

BULLETIN

of Ablai Khan KazUIRandWL
Series “PHILOLOGICAL SCIENCES”

Алматы
«Полилингва» баспасы
2020

© “Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті” Акционерлік қоғамының “Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ Хабаршысы-Известия” ғылыми журналының “Филология ғылымдары” сериясы таралымы, Қазақстан Республикасының Инвестициялар мен даму жөніндегі министрліктің Байланыс, ақпараттандыру және ақпарат комитетінде тіркелген. Алғашқы есепке қою кезіндегі нөмірі мен мерзімі № 674, 18.05.1999 ж. Тіркелу куәлігі 10.04.2015 жылғы № 15194-Ж

Бас редактор

Құнанбаева С.С., филология ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА-ның академигі, Алматы, Қазақстан

Жауапты редактор

Исмагулова Б.Х., филология ғылымдарының докторы, профессор, Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Қазақстан

Редакция алқасының мүшелері

Акишина Т., профессор, Оңтүстік Калифорния Университеті, Лос-Анджелес, АҚШ

Рысалды Қ.Т., филология ғылымдарының докторы, профессор, Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Қазақстан

Бердичевский А.Л., педагогика ғылымдарының докторы, Айзенштадта халықаралық экономикалық қатынастар институты, Айзенштадт, Австрия

Солдатенкова Т., профессор, Лёвен католикалық университеті, Лёвен, Бельгия

Суна Тимур Агильдере, филология ғылымдарының докторы, профессор, Хаджи Байрам Вели ат. Анкара Университеті, Түркия

Красных В.В., филология ғылымдарының докторы, профессор, М.В.Ломоносов атындағы ММУ, Мәскеу, Ресей

Карасик В.И., филология ғылымдарының докторы, профессор, Волгоград мемлекеттік техникалық университеті, Ресей

Ахатова Б.А., филология ғылымдарының докторы, профессор, Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Қазақстан

Мизамхан Б.С., филология ғылымдарының кандидаты, доцент, Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Қазақстан

Жауапты хатшы

Амраева Р.Ш., пед. ғылымдарының магистрі, аға оқытушы, Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Қазақстан

Рецензенттер

Қарақұлова А.М., филология ғылымдарының кандидаты, Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Қазақстан

Асанова Г.С., PhD, Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Қазақстан

© Научный журнал “Хабаршысы-Известия” КазУМОиМЯ имени Абылай хана серия “Филологические науки” Акционерного общества “Казахский университет международных отношений и мировых языков имени Абылай хана” зарегистрирован в Комитете связи, информатизации и информации Министерства по инвестициям и развитию Республики Казахстан. Номер и дата первичной постановки на учет № 674, 18.05.1999 г. Регистрационное свидетельство № 15194-Ж от 10.04.2015 г.

Главный редактор

Кунанбаева С.С., доктор филологических наук, профессор, академик НАН РК, Алматы, Казахстан

Ответственный редактор

Исмагулова Б.Х., доктор филологических наук, профессор КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан

Члены редакционной коллегии

Акишина Т., профессор, Университет Южной Калифорнии, Лос-Анджелес, США

Рысалды К.Т., доктор филологических наук, профессор КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан

Бердичевский А.Л., доктор пед. наук, Институт международных экономических связей Айзенштадта, Айзенштадт, Австрия

Солдатенкова Т., профессор, Лёвенский католический университет, Лёвен, Бельгия

Суна Тимур Агильдере, доктор филологических наук, профессор, Анкарский Университет им.Хаджи Байрама Вели, Турция

Красных В.В., доктор филологических наук, профессор МГУ им. М.В.Ломоносова, Москва, Россия

Карасик В.И., доктор филологических наук, профессор Волгоградского государственного социально-педагогического университета, Волгоград, Россия

Ахатова Б.А., доктор филологических наук, профессор КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан

Мизамхан Б., кандидат филологических наук, доцент КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан

Выпускающий редактор

Амраева Р.Ш., магистр пед.наук, ст.преподаватель КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан

Рецензенты

Каракулова А.М., кандидат филологических наук, КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан

Асанова Г.С., PhD, КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан

© Scientific Journal “Bulletin of Kazakh Ablai khan University of International Relations and World Languages”. Series “Philological sciences” of JSC “Kazakh Ablai khan University of International Relations and World Languages” is registered in Communication, Informatization and Information Committee of the Ministry on Investment and Development, Republic of Kazakhstan. Number and date of first registration №674, from 18.05.1999. Certificate N 15194 – G, 10.04.2015.

Executive editor

Kunanbayeva S.S., doctor of philological sciences, professor, associate member of National Academy of Sciences of the RK, Almaty, Kazakhstan

Executive editor

Ismagulova B.Kh., doctor of philological sciences, professor, Ablai khan KazUILandWL, Almaty, Kazakhstan

Editorial team members

Akishina T., professor, University of Southern California, Los Angeles, USA

Rysaldy K.T., doctor of philological sciences, professor, Ablai khan KazUILandWL, Almaty, Kazakhstan

Berdichevskiy A.L., doctor of pedagogical sciences, Institute of International Economic Relations of Aizenshtadt, Aizenshtadt, Austria

Soldatenkova T., professor, Leuven Catholic University, Leuven, Belgium

Suna Timur Agildere, филология ғылымдарының докторы, профессор, Хаджи Байрам Вели ат. Анкара Университеті, Түркия

Krasnykh V.V., doctor of philological sciences, professor, Moscow State University named after M.V. Lomonosov, Moscow, Russia

Karasik V.I., doctor of philological sciences, professor of Volgograd State Technical University, Russia

Akhatova B.A., doctor of philological sciences, professor, Ablai khan KazUILandWL, Almaty, Kazakhstan

Mizamkhan B., candidate of philological sciences, Ablai khan KazUILandWL, Almaty, Kazakhstan

Commissioning editor

Amrayeva R.Sh., master of pedagogical sciences, senior teacher, Ablai khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan

Readers

Karakulova A.M., candidate of philological sciences, ass. Professor, Ablai khan KazUILandWL, Almaty, Kazakhstan

Assanova G.S., PhD, Ablai khan KazUILandWL, Almaty, Kazakhstan

МАЗМҰНЫ / СОДЕРЖАНИЕ / CONTENT

1 Бөлім. ЛИНГВИСТИКАЛЫҚ ЗЕРТТЕУЛЕРДІҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Раздел 1. АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ЛИНГВИСТИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ

Part 1. CURRENT ISSUES OF LINGUISTIC RESEARCH

Власенко О. И. Государственный язык: факторы развития	7-12
Vlasenko O. I. State language: development factors	7-12
Карлинова К.К. Основные понятия электронного дискурса	13-17
Karlinova K.K. Basic concepts of electronic discourse	13-17
Түржігіт С. Развитие и роль трехъязычия в интернет-пространстве Казахстана.	18-23
Turzhitig S. The development and role of trilingualism in the internet space of Kazakhstan	18-23
Манашева М.Б., Мажикенова Ж.У. Түрік тіліндегі қоғамдық-саяси лексикасының қазіргі жағдайы	23-29
Manasheva M.B., Mazhikenova Zh.U. Current state of social and political vocabulary of the Turkish language	23-29
Оспанова М.А. Косвенные способы выражения побудительного речевого акта просьбы в корейском языке (на примере корейских сериалов)	29-39
Ospanova M.A. Ways of expressing indirect incentive speech acts in the korean language (based on korean tv shows)	29-39

2 Бөлім. МЕДИА ДИСКУРС: ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ ЖӘНЕ КЕЛЕШЕГІ

Раздел 2. МЕДИЙНЫЙ ДИСКУРС: СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ

Part 2. MEDIA DISCOURSE: MODERN STATE AND PERSPECTIVES

Бобеев Е. Қазақстандағы трэвел-журналистиканың ерекшеліктері	40-44
Bobeyev E. Features of travel journalism in Kazakhstan	40-44
Егізбай І. Правовое регулирование интернета в Казахстане	44-49
Egizbay I. Legal regulation of the internet in Kazakhstan	44-49
Нугуманова А.Т. Заманауи телевизия және мультимедиалық технологиялар.....	49-54
Nugumanova A.T. Modern television and multimedia technologies	49-54
Өсер Е. Деректі фильмнің түрлері, стилі және ерекшеліктері	54-61
Oser E. Types and style of the documentary	54-61

3 Бөлім. АУДАРМАНЫҢ ТЕОРИЯ ЖӘНЕ ПРАКТИКА АЯСЫНДАҒЫ

ЗЕРТТЕУЛЕРІ

Раздел 3. ИССЛЕДОВАНИЯ В ОБЛАСТИ ТЕОРИИ И ПРАКТИКИ ПЕРЕВОДА

Part 3. RESEARCHES IN THEORY AND PRACTICE OF TRANSLATION

Ақыш Б., Қуантаев Н. Қазіргі көркем мәтіндерді тәржімалау жұмысының ерекшеліктері	62-69
Akysh B., Kuantayev N. Features of translation of modern literary texts	62-69
Bakhautdin G.N. The role of adapted animated films in learnin foreign languages....	69-74
Бахаутдин Г.Н. Бейімделген анимациялық фильмдердің шет тілдерін үйренудегі рөлі	69-74

Камалиева С.С., Пак Н.С. Принципы классификации реалий в корейском, казахском и русском языках	74-83
Kamaliyeva S.S., Pak N.S. Principles of classification of reality in the korean, kazakh and russian languages	74-83

4 Бөлім. ӘДЕБИЕТТАНУ: ДӘСТҮР МЕН ЖАҢАШЫЛДЫҚ

Раздел 4. ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЕ: ТРАДИЦИЯ И СОВРЕМЕННОСТЬ

Part 4. LITERARY STUDIES: TRADITION AND MODERNITY

Sabyrbek N.Y. London in the individual-artistic picture of the world in the novel of Arthur Conan Doyle “A study in Scarlet”	84-88
Сабырбек Н.Е. “Қызыл реңктегі этюд” романындағы Артур Конан Дойлдың жеке-көркемдік әлем бейнесіндегі Лондон	84-88

5 бөлім. ШЕТ ТІЛДЕРДІ ОҚЫТУДАҒЫ ҒЫЛЫМИ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЗЕРТТЕУЛЕР

Раздел 5. НАУЧНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ РАЗРАБОТКИ В ОБУЧЕНИИ ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКАМ

Part 5. SCIENTIFIC AND PEDAGOGICAL DEVELOPMENS IN FOREIGN LANGUAGE TEACING

Алтаева А.Ш., Мухамадиев Х.С. На пути к академическому письму	89-97
Altaeva A.Sh., Mukhamadiev H.S. On the way to academic writing	89-97
Ахмедова Д.А. Пересказ текста в процессе обучения связной речи на русском языке студентов-филологов национальных групп (в свете современных педагогических технологий)	97-104
Akhmedova D.A. Retelling of the text in the process of learning coherent speech in Russian by students-philologists of national groups (in the light of modern pedagogical technologies)	97-104
Rakymgaliyeva A.D. The formation of the interpersonal environment of a student by means of interactive social communicative technologies	104-112
Рақымғалиева А.Д. Формирование интерперсональной среды учащегося средствами интерактивных социальных коммуникативных технологий	104-112
Санатбек А.Е. Шет тілі сабақтарында студенттердің әлеуметтік-мәдени құзыреттілігін қалыптастыру	112-123
Sanatbek A.E. Formation of socio-cultural competence of students in foreign language classes	112-123
Сейфуллина К.Д. Шет тілдік қарым-қатынасқа оқыту барысындағы сөзжасамдық құзыреттілікті қалыптастыру	123-130
Seyfullina K. D. The formation of word – formation competence in teaching foreign language communication	123-130

1 Бөлім. ЛИНГВИСТИКАЛЫҚ ЗЕРТТЕУЛЕРДІҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Раздел 1. АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ЛИНГВИСТИЧЕСКИХ

ИССЛЕДОВАНИЙ

Part 1. CURRENT ISSUES OF LINGUISTIC RESEARCHI БӨЛІМ

STATE LANGUAGE: DEVELOPMENT FACTORS

Vlasenko O.I.¹,

¹candidate of philosophical sciences, senior lecturer
of the Department of International Communications
Ablai khan KazUIRandWL, Almaty, Republic of Kazakhstan,
e-mail: Olga_Vlasenko@mail.ru

Annotation. The article discusses the problems of the conditions for the development of the national language. Criteria of language development are determined, which are inextricably linked with the state of culture, education and science in the country.

Keywords: state language, Kazakh language, language building

УДК 81:1

МРНТИ 16.01.07

ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ЯЗЫК: ФАКТОРЫ РАЗВИТИЯ

Власенко О.И.¹,

¹кандидат философских наук, старший преподаватель
кафедры международных коммуникаций
КазУМОиМЯ им. Абылай хана,
Алматы, Республика Казахстан,
e-mail: Olga_Vlasenko@mail.ru

Аннотация. В статье рассматриваются проблемы развития национального языка, необходимых для этого условий. Определяются критерии языкового развития, которые неразрывно связаны с состоянием культуры, образования и науки в стране.

Ключевые слова: государственный язык, казахский язык, языковое строительство

Национальная проблема чаще всего тесно связана с проблемой языка. Язык является едва ли не главным критерием национальной самоидентификации. Поэтому вопросы языковой политики и языкового строительства всегда актуальны, особенно в таком полиэтническом, поликультурном социуме, как Казахстан, который во главу угла ставит учет интересов разных языковых групп. Так, первый президент Казахстана Нурсултан Назарбаев предложил начать поэтапную реализацию культурного проекта «Триединство языков». «Казахстан должен восприниматься во всем мире как высокообразованная страна, население которой пользуется тремя языками. Это казахский язык – государственный язык, русский язык как язык межнационального

общения и английский – язык успешной интеграции в глобальную экономику», – говорится в послании «30 важнейших направлений нашей внутренней и внешней политики» [1].

Что нужно для взвешенной, сбалансированной работы по реализации данного проекта? Достаточно ли только политических мер для того, чтобы язык обрел статус общенациональной нормы, если он не может развиваться в отрыве от образования, экономики и культуры?

На расширенном заседании политсовета НДП «Нур Отан» Нурсултан Назарбаев заявил: «Мы не должны допускать ущемления прав граждан по языковому принципу. Важнейшим направлением работы партии является содействие реализации сбалансированной языковой политики». Вместе с тем глава государства подчеркнул, что казахский язык как государственный должен стать фактором объединения и сплоченности казахстанского общества. «Сильный конкурентоспособный государственный язык должен последовательно расширять свои социальные функции, ареал применения, – сказал он. – Если мы будем поддерживать такой подход, наши граждане проявят искреннее уважение к казахскому народу, его культуре и языку. Это вызовет ответную признательность казахского народа и будет работать на большее доверие между людьми разных народов». При этом скорейшее внедрение государственного языка – не самоцель. [2, с.2] «Вопрос так не стоит. Вопрос стоит в стратегическом плане, чтобы была динамика в этой работе», – подчеркнул Елбасы.

Работа над ошибками

На развитие языков из госбюджета каждый год выделяются немалые средства. Так, в 2007 году на реализацию Государственной программы по поддержке и развитию языков на 2001–2010 годы из республиканского бюджета было выделено 3 млрд тенге [3]. Но следует признать, что уровень владения казахским языком в школах, результативность применяемых методов и методик обучения, как и учебников, оставляют желать лучшего. И проблема здесь не столько в нерадивом отношении учащихся, сколько в необходимости системных научных исследований в этой области. Это же относится и к методике обучения казахскому языку взрослого населения страны. Именно серьезные научные изыскания должны быть положены в основу языковой политики государства. Ведь только правильно определив проблемные моменты, критически их проанализировав, можно выработать верные решения по их устранению.

Соответственно, прежде всего, необходимо проанализировать современное состояние развития языка, сферы его функционирования, так как язык – зеркало общества, отражение его культуры, образования, науки и экономики, тесно связан с сегодняшними потребностями его носителей. В поле рассмотрения языковых проблем должны быть история развития языка и научные критерии, по которым определяется состояние языка.

Научные критерии оценки

Чтобы лучше понять языковые процессы, происходящие сейчас в Казахстане, следует обратиться к опыту развития мировых языков. Во-первых, надо различать языки письменные и не имеющие письменной формы. Во-вторых, принципиальным отличием обладают понятия «язык народности» и «национальный литературный язык». Для того чтобы язык достиг в своем развитии уровня национального литературного языка, необходим переход от устно-разговорных формы и диалектов к книжно-письменной форме с устоявшимися правилами, нормоупотреблением, выработанным и закрепившимся в литературе. Литературный язык отличается тем, что используется всеми его носителями, независимо от социальной, возрастной, гендерной, профессиональной принадлежности, основными его признаками являются тенденция к всенародности, или общенародности, и нормативность. Понятие нормы – центральное в определении национального литературного языка (как в его письменной, так и устно-разговорной форме).

При формировании казахского этноса в XV веке казахский язык использовался в повседневной сфере устного общения, а также в сфере устно-поэтического творчества. Роль письменного языка играл тюрки, на котором писали арабской вязью. Только со второй половины XIX века начинается история формирования казахского литературного языка. Так что казахский этнос и казахский язык с точки зрения тысячелетней истории развитых мировых языков еще очень молод и у него все впереди. История свидетельствует, что развитие языка – длительный и кропотливый процесс, требующий больших духовных усилий как отдельных представителей интеллигенции, так и академий, и научных сообществ. В истории становления казахского языка примером может служить деятельность казахских просветителей Чокана Валиханова, Абая Кунанбаева, Ибрая Алтынсарина и др.

Как считает кандидат философских наук, исследователь философских проблем языка Канагат Жукешев, казахскому языку предстоит выйти на уровень функционирования в индустриальном обществе, в котором мы живем. В трудах Р. Сыздык, С. Исаева, М. Балакаева, Т. Кордабаева и еще многих рассматривается проблема развития научно-технической терминологии, стилей литературного казахского языка, который с началом индустриализации 20–30-х годов прошлого века не функционировал в производственных отношениях, управлении техническим процессом, оставаясь языком аграрной сферы и быта. Даже в сельском хозяйстве отчеты велись на русском языке. Отсюда противоречие между уровнем жизни казахстанского общества, которому присущи и постиндустриальные элементы, например, Интернет и другие информационные технологии, и языком, который по различным причинам недостаточно применяется в таких жизненно важных сферах, как экономика, производство, строительство, техника,

наука и др. Так, казахский язык богат сельскохозяйственной лексикой, но в технической и технологической сфере, например, автомобиль, его устройство, городские коммуникации и под., оказывается сложным подобрать эквиваленты таких слов, как лампочка, розетка и др. Необходима систематическая и целенаправленная работа в этом направлении.

Соответствовать запросам времени

Для понимания условий развития языка надо отметить, что «чистого» национального языка, который развивался бы, исключительно исходя из своих ресурсов, вне контактов с другими языками, не существует. Если взять историю формирования мировых языков, то, к примеру, в русском много слов английского, французского происхождения и т.д. В свою очередь эти языки сформировались под влиянием латинского языка, греческого, германского, испанского, арабского и др. Интернациональная взаимопреемственность, диалог культур особенно хорошо заметны в научной терминологии.

Сейчас слова иностранного происхождения, перешедшие в русский язык, переводят на казахский язык. Как считает Канагат Жукешев, однозначно сказать, плохо это или хорошо, нельзя. Есть такие термины, как республика, демократия, перевод которых на казахский искать бессмысленно. В то же время немало слов, обозначающих действия, понятия, которым можно найти альтернативу. Поэтому в первую очередь нужно исходить из ресурсов принимающего языка. Когда мы ищем переводы новых терминов и понятий с русского на казахский язык и не находим подходящего эквивалента, рекомендуется обратиться к родственным тюркским языкам, особенно к таким, как турецкий, азербайджанский и татарский языки, которые в отражении специфики производственной сферы и урбанизации достигли значительных успехов.

Особо бережного отношения требуют международные термины, их переводить не нужно. Если подходящих слов не найдется, надо оставить интернациональные слова, так как такие слова, как автомобиль, телефон и др., облегчают общение и взаимопонимание [4].

Истории известны случаи, когда в обществе параллельно функционировали сразу два языка. И какие-то сферы деятельности, например, наука или юриспруденция, велись на одном, а в быту, устной речи, литературе писали и говорили на другом языке. Так, у тюркских народов такую роль играл арабский язык, у восточных и южных славян – старославянский, у германских и западнославянских народов в письменной речи использовался латинский язык и пр. Такую аналогию можно провести и в казахско-русской языковой среде, в которой за время многовековых контактов носителей этих языков сложился не только казахско-русский, но и русско-казахский билингвизм. Поэтому вопрос о триединстве языков, о распространении и развитии казахского, русского и английского языков в Казахстане является исторически и логически

обоснованным. Языки друг другу не мешают. В нашем, казахстанском, пространстве они могут каждый по-своему развиваться и более того – взаимообогащаться и совершенствоваться. При этом закономерным является вопрос, как в современных условиях тесных языковых контактов казахского, русского, английского языков эффективно развивать казахский язык.

Формирование языка во многом связано с деятельностью отдельных личностей и научных сообществ. Например, казахских просветителей мы знаем по именам. Как сегодня обстоит дело? Насколько эффективны меры, принимаемые для развития языка? Согласно мнению К. Жукешева, который сделал тематический анализ литературы на казахском языке, несмотря на высокие темпы развития общества, в том числе повсеместного внедрения новых технологий в нашу жизнь, компьютеризации, урбанизации, это не находит должного отражения в литературе, что не способствует духовному росту, особенно молодежи. Современной молодежи уже нужен другой уровень культуры, соответствующий духу и требованиям времени. Этому есть, конечно, философское обоснование. Язык формирует человеческую мысль, с помощью языка человек мыслит и выражает свои мысли. В свою очередь, условия и среда обитания общества, в рамках его потребностей, ценностей и смыслов, влияют на формирование того или иного типа хозяйствования, на тот или иной экономический способ освоения природы. Об этом писали выдающиеся лингвисты и философы: Гумбольдт, Гадамер, Бехтерев, и это подтверждается в нашей жизни [4]. В свете происходящих в нашем обществе глобальных перемен необходимо развивать культуру индустриального государства, городскую культуру на казахском языке.

Представляется также интересным мнение ученого о переходе на латиницу, для чего необходимо, чтобы казахский язык и культура достигли такого уровня развития, когда вокруг них сплотятся и те, кто свободно владеет казахским языком, и те, кто им шаг за шагом овладевает. [5].

Как известно из истории, не только язык влияет на своего носителя. Но и сам индивид оказывает влияние на язык, на котором говорит и пишет, либо засоряя его нелитературными словами и выражениями, неоправданными заимствованиями, нарушениями норм правил литературного языка, либо, наоборот, поддерживая своей правильной, образной речью, обогащая удачными оборотами и сравнениями. История знает о роли А.С. Пушкина, Абая Кунанбаева в развитии своего родного языка (возьмем русский и казахский языки до творчества великих писателей и на современном этапе развития). По словам В. Гумбольдта, когда язык испытывает острый кризис, должны прийти великие люди, все это предвидеть, разобраться и направить. Важно, чтобы сейчас наши деятели культуры и политики это осознали и поняли, обсудили и потом

нашли пути решения.

Опираясь на вышесказанное, можно сделать следующие выводы. В вопросах развития культуры и языка важно не смешивать их с идеологией. Язык не может развиваться в отрыве от образования, экономики и культуры. Вопрос не в том, говорят ли вообще на языке или нет (кстати, на казахском говорит значительно большая часть населения), а в том, что на этом языке говорят, а главное – пишут. Состояние языка определяется развитием его письменной формы, т.е. объемом созданной на этом языке оригинальной художественной и научной литературы. В Казахстане одной из главных проблем является проблема перевода научной и художественной литературы с иностранных языков на государственный язык. Речь здесь не только о знании грамматики, синтаксиса и пунктуации, а о ценностях и смысле. Чтобы развивался язык, надо развивать образование и науку. Только когда из стен учебных заведений будут выходить грамотные специалисты и культурные люди, знающие казахский язык и владеющие им, языковая ситуация сдвинется с места.

ЛИТЕРАТУРА

1. Послание Президента Республики Казахстан Н.Назарбаева народу Казахстана. 28 февраля 2007.
2. Назарбаев Н.А. Социальная модернизация Казахстана: Двадцать шагов к Обществу Всеобщего Труда // Казахстанская правда. — 2012. — № 218-219. — 10 июля
3. Государственная программа развития языков в Республике Казахстан на 2011-2020 годы // edu.gov.
4. Гадамер Г.Г. Истина и метод. Основы философской герменевтики. - М., 1988. - 704 с.
5. Жукешев К. Государственный язык: современное состояние и философия развития. – Алматы: «Алматыкитап», 2007.

МЕМЛЕКЕТТІК ТІЛ: ДАМУ ФАКТОРЛАРЫ

Власенко О.И.¹,

¹ философия ғылымдарының кандидаты, аға оқытушы,
Халықаралық байланыстар кафедрасы
Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ,
Алматы, Қазақстан
e-mail: Olga_Vlasenko@mail.ru

Андатпа. Мақалада мемлекеттік тілді дамыту мәселесі, оған қажетті жағдайлар қарастырылған. Елдегі мәдениет, білім және ғылымның қазіргі жағдайымен тығыз байланысты тілдің даму критерийлері анықталған.

Түйін сөздер: мемлекеттік тіл, қазақ тілі, тілдердің даму мәселелерін мемлекеттік деңгейде қамтасыздандыру

Статья поступила 10.04.2020

BASIC CONCEPTS OF ELECTRONIC DISCOURSE

Karlinova K.K.¹

¹Undergraduate of Specialty «M059 - Foreign philology»
Ablai khan KazUIRandWL,
Almaty, Kazakhstan, e-mail: Magistr2019kz@mail.ru

Annotation. Within the framework of this article, the main concepts of “electronic discourse” are considered and analyzed, the electronic communication space is characterized, and such a genre form of electronic discourse as chat is provided. The development of information technologies has led to the emergence of a new form of communication – electronic, and electronic discourse as a structural component of electronic communication acquires specific linguistic characteristics in the Internet environment.

Keywords: communication, discourse, electronic discourse, Internet communication, text, chat speech behavior.

УДК 81'1
МРНТИ 16.21.07

ОСНОВНЫЕ ПОНЯТИЯ ЭЛЕКТРОННОГО ДИСКУРСА

Карлинова К.К.¹

¹магистрант 1-го года обучения,
специальность «M059 - Иностранная филология»
КазУМОиМЯ им. Абылай хана,
Алматы, Казахстан
e-mail: Magistr2019kz@mail.ru

Аннотация. В данной статье проанализированы основные признаки понятия «электронный дискурс», охарактеризовано электронно-коммуникативное пространство и представлена такая жанровая форма электронного дискурса, как чат. Развитие информационных технологий привело к возникновению новой, электронной, формы коммуникации. Электронный дискурс рассматривается как структурный компонент электронной коммуникации, который приобретает в интернет-среде специфические лингвистические характеристики.

Ключевые слова: коммуникация, дискурс, электронный дискурс, интернет коммуникация, текст, речевое поведение чата.

Изучению дискурса в современной лингвистике постоянно уделяется большое внимание. Многоплановость дискурса приводит к различным взглядам исследователей на сущность дискурса и его характеристики. Изучение дискурса происходит в самых разных областях жизнедеятельности человека: политике, философии, психологии, публицистике, религии. В связи с этим принято выделять разные типы дискурса: политический, публицистический, религиозный дискурс СМИ [1].

Термин «дискурс» широко изучается в гуманитарных науках (таких как социолингвистика, психолингвистика, лингвокультурология, история, философия, социальная психология.) Как научная дисциплина анализ дискурса сформировался в 1968 году. В дальнейшем существенный вклад в развитие методологии изучения электронного дискурса внесли

Г.С.Поспелов, Н.М.Амосов, Д.А.Поспелов, А.С.Нариньяни, Р.Шенк, Д.Бобров, П.Уинстон, Дж.Слейгл, Н.Нильсон, Э.Хант, Т.Виноград (США), Э.Сандовал (Швеция), М.Сомальвиго (Италия).

Дискурс (фр. discours, англ. discourse, от лат. discursus движение, круговорот; беседа, разговор”), речь, процесс языковой деятельности; способ говорения [2]. В концепции американского ученого Т. ван Дейка «дискурс отражается как действие, существенная составляющая которого- социокультурное взаимодействие, с его интересами, целями и стилем. [3, 67]. Под термином дискурс обычно понимается текст, погруженный в ситуацию реального общения. В последние десятилетия электронное общение выделяется как особый вид дискурса и дискурсивной практики [4].

Актуальность данного исследования обуславливается необходимостью изучения видов речевой коммуникации, которые возникают в связи с расширением сферы действия электронного общения. Электронное общение понимается как коммуникативное действие, осуществляемое с помощью электронной почты, телекоммуникационных систем, информационных технологий.

Новизна данной проблематики определяется как изучением современной сферы коммуникации, так и описанием жанровых разновидностей электронного дискурса.

Функционирование электронного языка технически ограничено письменной формой речи, которая одновременно стилистически максимально приближена к неформальному устному разговорному стилю. В различных типах дискурса эти свойства проявляются по-разному, определяя всякий раз его речеповеденческую систему [5]. Кроме того, отмечены такие явления как коммуникативная близость собеседников, где реальное физическое пространство не имеет значения [5].

Интернет-коммуникация «представляет собой единство четырех процессов: в нем создается новая реальность, которая отражает объективную действительность, выражает субъективно-личный мир и передает свое духовное содержание всем участникам» [6]. Большой интерес представляет попытка исследовать перечисленные выше процессы, понять, благодаря чему они становятся возможными, как протекают, какие закономерности при этом проявляются, т.е. разобраться в том, как при online-общении создается новая реальность, как она отражает объективную действительность, каким образом выражает субъективно-личный мир собеседников [7]. Последние десятилетия интернет стал тем средством и способом передачи информации, без которого невозможно виртуальное общение, обеспечивающее человеку доступ к информации в любой точке земного шара.

В настоящее время текст и дискурс разграничивают следующим образом: текст – это изолированное, обособленное от ситуации

законченное речетворческое произведение. Дискурс – это текст, находящийся в ситуации реального общения, текст в процессе своего создания и развития [8; 9].

Обобщая понятие «дискурс», согласно определения Н.Д. Арутюновой, дискурс – это текст, погруженный в ситуацию, каждый исследователь в своей научной работе, говоря о дискурсе, предлагает также свою определенную типологию дискурса [7; 136].

В настоящее время текст и дискурс разграничивают следующим образом: текст – это изолированное, обособленное от ситуации законченное речетворческое произведение. Дискурс – это текст, находящийся в ситуации реального общения, текст в процессе своего создания и развития [8; 9].

Понимание дискурса позволяет говорить о том, что в настоящее время сформировалась новая среда межличностной коммуникации, которая и определяет новый тип дискурса – электронный. Особенностью электронного дискурса является то что– это коммуникация происходящая в виртуальном пространстве. Лингвисты выделяют «электронный дискурс, как многожанровую многофункциональную разновидность публичной монологической и диалогической речи» [9, 6]. Сетевое электронное общение осуществляется в сфере коммуникативного Интернет-пространства, формируемого специальными техническими средствами и речевой деятельностью участников общения. Это пространство квалифицируется как специфическая социальная, культурологически маркированная область функционирования электронного дискурса, географически и административно не ограниченная. Электронный язык – это формирующаяся открытая функциональная разновидность национального языка, обслуживающая специфическую сферу коммуникации, находящая свое применение в общении пользователей сети Интернет, а также в различных текстах, посвященных данной сфере коммуникации.

Электронная коммуникация, в частности в сети Интернет, убирает привычные социальные рамки, обусловленные общественными параметрами существования говорящего, что позволяет не только «отказаться» от своего имени и изображения, но и «приобрести» другое – «виртуальное» [10]. Общей чертой, социализирующей пользователей Интернета является речь и речевое поведение. В некоторых разновидностях электронного дискурса (форумы и чаты) речевое поведение определяет роль и «социальный статус» личности (профессионалы, продвинутые пользователи, чайники, юзеры). Такие электронные сообщества можно считать социально структурированными.

В жанровом пространстве электронного дискурса мы выделяем следующие разновидности: электронная почта (e-mail); чат; система электронных досок объявлений; электронные конференции; социальные

сети; форумы; веб-блоги.

Остановимся на рассмотрении наиболее популярной жанровой формы электронного дискурса - чат. Чат (англ. chatter — болтать) — это обмен сообщениями в реальном времени между двумя и больше пользователями с помощью сети -Интернет. Кроме того, чатом называют особую форму речевого общения в электронном дискурсе – своеобразный свободный полилог. Механизм общения в чатах таков: некоторое число пользователей одновременно печатают свои сообщения и читают «месаджи» (от англ. message -«сообщение») других людей. Поскольку количество общающихся таким образом «собеседников» может составлять 10-15 человек (и более), то получается не просто разговор многих участников чата на определенную тему, но разговор многих участников того же чата , не связанный общей темой [11; 11]. Для участников чата важнее успеть «высказать» свое мнение по тому или иному вопросу, чем «выслушать» мнения других. Динамичность чата предельно высока: временной интервал между сообщениями (2-3 сек.) настолько мал, что участники полилога не успевают прочитывать все предшествующие сообщения, формулируя свои мысли как «смайлики» то есть эмодзи.

В.Ю.Нестеров предлагает расширить функциональную специализацию чатов, утверждая, что «восполнение потребности в расширении круга общения является, безусловно, важной, но все-таки не единственной функцией чата. Часто гораздо притягательней для посетителей чатов оказывается удовлетворение потребности в самовыражении, если хотите, в творчестве» [10].

Таким образом, под электронным дискурсом мы понимаем ряд электронных текстов в ситуации реального живого общения посредством электронных технологий, связанных сетью Интернет, особый вид речевой деятельности и существования в интернет-среде. Электронный дискурс разворачивается на интерактивном уровне виртуальности и функционирует в виде определенного специфического типа общения людей. Так же мы можем заключить, что характерные особенности интернет-дискурса носят весьма многогранный характер, закрепляя за ним уникальное место в системе дискурсов, в силу не только жанрового, функционального и стилистического разнообразия его текстовых и прочих воплощений, но и целого ряда коммуникативных и технических особенностей электронной среды его существования.

В ходе исследования были изучены и проанализированы основные понятия электронного дискурса такие как: 1) виртуальность; 2) дистанционность, т. е. разделенность в пространстве и во времени; 3) опосредованность (так как осуществляется с помощью технического средства); 5) объединение различных типов дискурса; 6) специфическая электронная этика.

Подводя итоги статьи, хотелось бы отметить, что изучение электронного дискурса остается актуальным и значимым в наше время. Интернет стал неотъемлемой частью жизни современного человека, и совершенствуется с каждым днем. Поэтому и язык интернет – общения меняется также интенсивно, как и сеть Интернет.

ЛИТЕРАТУРА

1. Загидуллин Р.З., Загидулина А.А. Религиозный дискурс и его лингвосомиогические особенности. Инновации в образовании и науке. Мат. Междунар. Научно-практ. Конф., посвящ. 25-летию Независимости РК. И 20-летию университета им. С.Демиреля.-Каскелен, 2016.-№1.

2. Меновщиков В.Ю. Электронный дискурс. 2009. URL: http://logiston.ru/articles/netpsy/m_03 10. Нестеров В.Ю. К вопросу об эмоциональной насыщенности межличностных коммуникаций в Интернете. 2005. URL: <http://psynet.carfax.ru/texts/nesterov1.htm>

3. Дейк Т. ван. Язык. Познание. Коммуникация / Пер. с англ. М.: Прогресс, 1989.

4. Войскунский А.Е. Феномен зависимости от Интернета // Гуманитарные исследования в Интернете / Под ред. А.Е. Войскунского. М., 2000. С 100-131. 4. Грязнова Е.А. Электронное общение как социальный феномен. Авт. канд. филос. наук. Нижний Новгород, 2001.

5. Шевякова Л.П. Коммуникация и образование. Сборник статей. / Под ред. С.И. Дудника. — СПб.: Санкт-Петербургское философское общество, 2004.

6. Ковальская Л.Г. Электронно-медийная коммуникация в современном мире: лингвистический аспект. – Ип: Язык. Этнос. Сознание. – Майкоп. – С. 6577.

7. Кристал Д. Язык и Интернет.- Кембридж, 2012. -с. 289-2907.

8. Арутюнова Н.Д. Дискурс // Лингвистический энциклопедический словарь. М., 1990. С 136-137.

9. Галичкина Е.Н. Специфика электронного дискурса на английском и русском языках: автореф. дис. ...канд. филол. наук. Астрахань, 2001.

10. Грязнова Е.А. Электронное общение как социальный феномен. Авт. канд. филос. наук. Нижний Новгород, 2001.

11. Овчарова К.В. Электронные чаты в Интернет-коммуникации. Авт. Канд. Дисс. Филол. Наук. Краснодар, 2014.

ЭЛЕКТРОНДЫҚ ДИСКУРСТЫҢ НЕГІЗГІ ҰҒЫМДАРЫ

Карлинова К.К.¹

¹1-ші оқу жылының магистранты,
мамандығы «М059-Шетел филологиясы»
Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ
Алматы, Қазақстан, e-mail: Magistr2019kz@mail.ru

Андатпа. Осы мақала аясында «электрондық дискурстың» негізгі ұғымдары қарастырылды және талданды, электрондық-коммуникативтік кеңістік сипатталды және электрондық дискурстың сұхбат сияқты жанрлық формасы ұсынылды. Ақпараттық технологиялардың дамуы коммуникацияның жаңа нысаны –электрондық, ал электрондық дискурс электрондық коммуникацияның құрылымдық компоненті ретінде интернет-ортада ерекше лингвистикалық сипаттамаларды алады.

Тірек сөздер: коммуникация, дискурс, электрондық дискурс, интернет коммуникация, мәтін, сөйлесу тәртібі.

Статья поступила 27.03.2020

THE DEVELOPMENT AND ROLE OF TRILINGUALISM IN THE INTERNET SPACE OF KAZAKHSTAN

Turzhigit S.¹,

¹Master's degree student,
major «6M050400-Journalism»,
Kazakh Ablai Khan University of International
Relations and World Languages, Almaty, Kazakhstan
e-mail: koishiyeva92@mail.ru

Abstract. This article discusses the features of development and the role of multilingualism and Internet resources in the formation of a communicative culture of society. Trilingual education in the Republic of Kazakhstan is one of the urgent tasks aimed at the development of the state. The concept of multilingual education is aimed at strengthening the country and is part of the national ideology. It is emphasized that in the context of the global development of the Internet space in Kazakhstan, the introduction of trilingual education and the implementation of the project “Trinity of Languages” require a professional, competent approach.

Key words: trinity of languages, multilingualism, education, Internet space, social networks, society

УДК 070
МРНТИ 19.01.11

РАЗВИТИЕ И РОЛЬ ТРЕХЪЯЗЫЧИЯ В ИНТЕРНЕТ-ПРОСТРАНСТВЕ КАЗАХСТАНА

Түржігіт С.¹,

¹магистрант 2 года обучения,
специальность «6M050400-Журналистика»
Казахский университет международных отношений и
мировых языков имени Абылай хана
Алматы, Казахстан
e-mail: koishiyeva92@mail.ru

Аннотация. В этой статье рассматриваются особенности развития и роль полиязычия и интернет-ресурсов в формировании коммуникативной культуры общества. Трехязычное образование в Республике Казахстан является одной из актуальных задач, направленных на развитие государства. Концепция полиязычного образования направлена на укрепление страны и является частью национальной идеологии. В статье подчеркивается, что в условиях глобального развития интернет-пространства Казахстана, внедрение трехязычного образования и осуществление проекта «Триединство языков» требуют профессионального, грамотного подхода.

Ключевые слова: триединство языков, полиязычие, образование, интернет-пространство, социальные сети, общество

В условиях развития глобализационных процессов в современном мире необходимым становится изучение иностранных языков с целью формирования высококвалифицированной полиязычной личности, которая может интегрироваться в мировое информационно-культурное пространство. В современной науке в этой связи давно стали обсуждаться вопросы необходимости развития и внедрения многоязычия в школьные и университетские образовательные программы, где отдельные дисциплины преподаются на иностранном языке.

Как известно, в нашей стране была внедрена программа трехязычного образования. Еще в 2007 году в Послании народу Казахстана «Новый Казахстан в новом мире» Нурсултаном Назарбаевым была предложена поэтапная реализация проекта «Триединство языков».

С этого времени начался отсчёт новой языковой политики суверенной республики, которая в наши дни может послужить примером для других государств в плане опыта внедрения в образовательные программы новой концепции иноязычного образования, отвечающей требованиям глобализирующейся действительности и необходимости в нее интегрироваться как отдельно взятым странам, так и в их пределах – отдельным индивидуумам. Об уровне ее эффективности говорят как современное учебно-методическое сопровождение иноязычного образования (обновление государственных программ по иностранному языку для средней общеобразовательной школы, начиная с 2015 г., создание на их основе учебников и комплекса учебных пособий по обновленному содержанию образования для учителя и учащихся, и др.), так и организация и осуществление пилотных проектов по обучению некоторым школьным дисциплинам естественнонаучного цикла на английском языке и др. реальные реформы. Отметим, что для духовного и культурного развития общества, языковая политика является важнейшей частью общей политики масштабной образовательной и социальной модернизации. По мнению Первого президента страны Н. Назарбаева, для успешной модернизации очень важно, чтобы каждый гражданин приносил пользу своей стране.

Кардинальная модернизация системы образования Республики Казахстан, адаптированная к современным вызовам общественного развития, потребовала концептуально новых подходов к проблеме патриотического воспитания учащейся молодежи. Укрепление казахстанской идентичности на принципах гражданской зрелости, толерантности и приобщения к общенациональным ценностям приобрело масштаб государствообразующей составляющей.

На сегодняшний день, когда образовательная программа направлена на развитие предпринимательской и коммуникативной компетенции личности, необходимо и крайне важно выбрать правильную методологию для построения содержания языкового образования. Решение такого вопроса невозможно представить без использования современных технологий, проверенных методов и систематической работы в сфере образования. Это является одним из наиболее важных и актуальных вопросов в стране.

В Послании Первого Президента Республики Казахстан Н.А. Назарбаева «Третья модернизация Казахстана: глобальная конкурентоспособность» Задача республики – сделать образование центральным звеном новой модели экономического роста» [1].

Ключевой идеей во всех документах в области языковой политики

является необходимость овладения несколькими языками, что связано с масштабными изменениями в политике, экономике, культуре и образовании, таким образом полиязычие в плане формирования коммуникативной культуры общества может способствовать:

- интеграции в глобальный мир.
- укреплению межкультурного согласия.
- развитию полиязычной коммуникативной среды.

Современное время характеризуется стремительным развитием информационных технологий и всеобъемлющим проникновением во все сферы жизни – глобальной сети Интернет. В наше время Интернет предоставляет широчайшие возможности людям в плане обеспечения свободы слова и выражения мнений, возможностями получения образования, изучения языков и практически неограниченного доступа к информации. В то же время большой проблемой является то, что получить информацию и различные услуги в Интернет можно только на одном из нескольких доминирующих в мире языков. В то же время язык сам по себе не должен препятствовать доступу людей к знаниям, в противном случае развитие технологий и глобальной сети может привести к еще большему «цифровому» разрыву между теми, кто имеет доступ к информации, и теми, кто этого доступа не имеет.

Роль новых медиа как производителей информационных продуктов для граждан страны стала особенно велика ввиду особого значения онлайн-СМИ. На сегодняшний день сетевая журналистика в Казахстане динамично развивается – появляются новые информационные порталы, активно расширяет поле своей деятельности так называемая «гражданская журналистика», или блогосфера, при этом данная ниша представлена как русскоязычным контентом, так и казахоязычным. Отдельные посты публикуются на языке национальных меньшинств. Как видим, большое значение при подаче той или иной информации имеет язык СМИ, ведь от того как будет подана информация зависит ее восприятие аудиторией. В наше время уже стало привычной быстрота поступающей через СМИ информации о событиях в мире. При этом наблюдается различная оперативность подачи информации на том или ином языке. Иными словами, ее скорость и содержание контента, качество перевода на действующие в стране языки представляются определенными критериальными показателями современного состояния полиязычного Казахстана. Поэтому имеют особое значение имеют публикации СМИ, отражающие важные политические решения правительства страны. Исследователи журналистики и коммуникаций называют информационную функцию важнейшей или, по крайней мере, одной из самых главных. Информирование общества обо всем, что происходит в государстве и мире, демонстрируя обширное многообразие современной действительности – одна из главных задач современных медиа. В экономике и политике, культуре и искусстве, науке и технике

сегодня встречаются новые факты и сведения, заслуживающие пристального внимания всех людей в мире. Мы можем наблюдать такую картинку, когда происходят неожиданные повороты в развитии тех или иных событий, которые способны изменить прежние мнения, оценки и их объяснения.

Отметим, что недостаточное внедрение полиязычия (а именно, трёхязычия) в социально-коммуникативное пространство Казахстана обуславливает актуальность изучения этой проблемы и необходимость скорейшего поиска путей ее решения. Проблема тесно связана с расширением сфер активного применения языков в области межкультурных и международных коммуникаций, досуга и развлечений, к тому же, следует признать тот факт, что в стране имеется все еще незначительное число преподавателей, свободно говорящих на трех языках – казахском, русском и английском. Вместе с этим проблемным вопросом важным является очертить перечень вопросов повышения престижа языкового употребления в обществе, в том числе популяризации казахского языка как семейной ценности, а также признать существование ряда негативных мнений и стереотипов в языковой сфере. Сейчас наблюдается тенденция снижения языковой культуры в казахстанском обществе. Развитие языкового пространства во многом затруднено определёнными проблемами в сфере терминологии, антропонимики и ономастики, необходимостью дальнейшего совершенствования культуры речи и письменности, равно как и поддержания толерантной языковой среды.

На наш взгляд, проблема развития полиязычия в сети Интернет еще недостаточно хорошо понимается ни на уровне частного сектора и бизнеса, ни на уровне госорганов. В то же время некоторые шаги уже были сделаны и их стоит отметить. Так, чтобы как можно больше пользователей извлекли пользу от возможностей Интернет, необходимо содействовать развитию полиязычного контента и само содержание информации, относящейся к культурному и общественному достоянию, расширять доступ к сетям и услугам Интернета среди граждан. Люди ждут от государства грамотной взвешенной политики. Необходимо продумать и разработать эффективную политику дальнейшего развития трёхязычия, используя все возможные ресурсы Интернет. В противном случае, поскольку это касается каждого, в обществе могут возникнуть социальное напряжение, протест и даже волнения. Полагаем, что необходимо привлечь профессиональных консультантов из тех стран, где опыт внедрения политики полиязычия был успешно применен на практике. Можно отправлять казахстанских экспертов на стажировки в эти страны. При внедрении любых программ или проектов в массовом масштабе стоит проводить их предварительную апробацию. СМИ также играют значительную роль в решении вопросов, возникших в связи с развитием полиязычия в Казахстане.

В нашей стране поддержка средств массовой информации

развивается очень стремительно. С каждым годом увеличиваются средства на развитие информационной сети, на эти цели выделяются все больше и больше финансовых средств, проводятся тендеры государственных закупок, а также различные конкурсы, творческие вечера. По итогам конкурсов определяются лучшие журналисты или хотя бы те, кто были замечены неимоверным трудом в журналистской отрасли. Лучшим творческим таланты награждаются почестью и славой в сфере журналистики и получают разные медали, благодарственные письма, грамоты. Проводятся конкурсы, определяющие лучших из лучших в областных, даже республиканском уровнях. Среди них можно отметить такие награждения по номинациям как «Алтын қауырсын», «Алтын жулдыз» и т.д. Кроме этого на территории нашей страны поддержку и свободу СМИ поддерживают независимые организации, такие как «Адилсоз» и т.д. [3].

Важнейшая миссия высшего образования в Казахстане – подготовка поколения высоко нравственных, интеллектуально развитых, творчески работающих профессионалов – граждан Республики Казахстан. Для успешной деятельности в новых условиях любому профессионалу необходимы навыки и умения взаимодействия с информацией как одной из составляющих факторов успеха и конкурентоспособности будущего специалиста. [4].

Сегодня система образования нацелена на подготовку специалистов, способных ориентироваться в информационных потоках и быть готовыми к критическому восприятию и освоению информации, к использованию ее в профессиональных целях.

ЛИТЕРАТУРА

1. Назарбаев Н.А. «Третья модернизация Казахстана: глобальная конкурентоспособность» - <http://www.akorda.kz/ru>
2. Языковая политика в Казахстане. - [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://ru.wikipedia.org/wiki>
3. Опарина Е. Ю. Содействие свободным СМИ в Республике Казахстан. – «Известия» КазУМОиМЯ им.Абылай хана, серия «Филологические науки», - 2(49) 2018. - <http://www.ablaikhan.kz/images/content/science/publications/fn/2018/FN-2018-2-49.pdf>
4. Ибадильдина З. Х. О формах организации работы с материалами сми на занятиях по русскому языку. – «Известия» КазУМОиМЯ им.Абылай хана, серия «Филологические науки». - 2(53)2019. - <http://www.ablaikhan.kz/images/content/science/publications/fn/2018/FN-2018-2-49.pdf>

ҚАЗАҚСТАННЫҢ ИНТЕРНЕТ КЕҢІСТІГІНДЕГІ ҮШТІЛДІЛІКТІҢ ДАМУЫ ЖӘНЕ РӨЛІ

Түржігіт С.¹,

¹2 к.магистранты, мамандығы «6М050400-Журналистика»
Абылай хан атындағы ҚазХКЖӘТУ, Алматы, Қазақстан,
e-mail.: koishiyeva92@mail.ru

Андатпа. Бұл мақалада көптілділік пен ғаламтор-ресурстарының даму ерекшеліктері және олардың қоғамның коммуникативті мәдениетін қалыптастырудағы рөлі қарастырылады. Қазақстан Республикасында үштілді білім беру мемлекеттің дамуына бағытталған өзекті мәселелердің бірі болып саналады. Көптілді білім беру

тұжырымдамасы елді нығайтуға бағытталған ұлттық идеологияның маңызды бір бөлігі болып табылады. Қазақстандағы ғаламтор кеңістігінің жаһандық дамуы жағдайында үштілді білім беруді енгізу және «Тілдердің үштұғырлығы» жобасын іске асыру кәсіби, сауатты көзқарасты талап етеді.

Тірек сөздер: үштілділік, көптілділік, білім, ғаламтор кеңістігі, әлеуметтік желілер, қоғам

Статья поступила 20.03.2020

CURRENT STATE OF SOCIAL AND POLITICAL VOCABULARY OF THE TURKISH LANGUAGE

Manasheva M.B.¹, Mazhikenova Zh.U.²

¹Lectur of the Department of Oriental Philology

²Lectur of the Department of Oriental Philology
of the Kazakh UIR and WL named after Abylai Khan
e-mail: haykur_2188@mail.ru

Annotation: The article examines the socio-political vocabulary at the present stage, describes the periods of its formation in the history of the Turkish language, and traces the connection between socio-political vocabulary and socio-political terminology.

Keywords: socio-political vocabulary, socio-political terminology, borrowed words, political language.

УДК 81'373

МРНТИ 16.21.47

ТҮРІК ТІЛІНДЕГІ ҚОҒАМДЫҚ-САЯСИ ЛЕКСИКАСЫНЫҢ ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ

Манашева М.Б.¹, Мажикенова Ж.У.²

¹оқытушы, шығыс филология кафедрасы

²оқытушы, шығыс филология кафедрасы

Абылай хан атындағы ҚазХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан, e-mail: haykur_2188@mail.ru

Анатпа. Бұл мақалада түрік тіліндегі қоғамдық-саяси лексиканың қазіргі жаһандану кезінде даму барысы, сонымен қатар түрік тілінің қалыптасуындағы маңызды тарихи кезеңдер қарастырылған. Қоғамдық-саяси лексика мен қоғамдық-саяси терминологиясының өзара байланысы зерттелген.

Тірек сөздер: қоғамдық-саяси лексика, қоғамдық-саяси терминология, кірме сөздер, саясат тілі

Тіл - халықтың қоғамдық, әлеуметтік өмірімен, саяси-экономикалық жағдайымен тығыз байланыста дамиды, кемелденеді. Сондықтан да қоғам өмірінің даму қарқыны түрлі тарихи дәуірде әр қилы деңгейіде көрінетіні сияқты, әдеби тілдің де даму шеңбері бірде кеңейіп, бірде тарылып отырады. Бұл заңды өзгерістер тілдің барлық категорияларын өз ішіне алады. Бірақ қандай өзгеріс болмасын, тіл қалай дамымасын, ол өзінің адамдар арасындағы қатынас құралы ретіндегі қызметін өз дәрежесінде атқара береді. Әсіресе, егемендік

алған көптеген халықтардың тілдерінің бүгінгі кемелденген кезінде тілдің атқаратын қызметі орасан зор, себебі тіл неғұрлым кемелденген болса, тіл мәдениеті, сол тілді дүниеге келтірген халық менталитеті де соғұрлым жоғары болады.

Қоғамдық-саяси лексика құбылыстар мен ұғымдарды атайтын, мағыналық ұқсастығы арқылы топтастырылған сөздердің жиынтығы болып табылады. Қоғамдық-саяси лексиканы саясаткерлер жасайды, ал оларды қалыптастыруда публицистикалық стиль маңызды рөл атқарады. Қоғамдық-саяси лексиканы бұқаралық ақпарат құралдарының (БАҚ) қызметкерлері таратады. Ал журналистер оны дамытушы деп білеміз. Сонымен қатар қоғамдық-саяси лексика бұқаралық ақпарат құралдары арқылы тілімізге орнығады. Бүгінде қоғамдық-саяси лексика қолданысқа жиі түсетіндіктен оны актив лексика тобына жатқызуға болады.

Қазіргі уақытта түрік тілі өз дамуының жаңа кезеңіне аяқ басты. Түрік халқы ХХ ғасырдың алғашқы ширегінен бастап рухани-тарихи табыстарға қол жеткізді. ХVІІІ ғасырдағы Осман империясының саяси-экономикалық жағдайын зерттеген тарихшы ғалым М.С.Мейер «Османская империя в ХVІІІ веке» атты еңбегінде сол кезеңдегі османдық түріктердің тілінде қолданыста болған қоғамдық-саяси, әкімшілік сөздердің түсініктемесін берген [1, 236-244]. Осы жерде берілген сөздердің басым бөлігі араб-парсы тілінен кірген сөздер екені назар аудартады. Бұл сөздердің көбісінде түрік тілінің дыбыстық жүйесі мен фонетикалық заңдылығы сақталған. Сондай-ақ араб-парсы тілінің дыбыстық, құрылымдық ерекшеліктері де қамтылған. Мысалы, сөздің басында айтылатын «ж» әрпінің орнына араб-парсы сөздерінен басқа сөздерде «й» әрпі жазылған. Түп-төркіні араб пен парсы тілінікі болып келетін сөздер түрік халқының күнделікті сөйлеу тілінде түрікше айтылғанымен, османдық жазба әдебиеттерде араб-парсылық түпнұсқа еш өзгеріссіз жазылатын болған. Сондай-ақ османдық жазба әдебиетте қолданылып, түрік тілінің дыбыстық-құрылымдық заңына бағынған кейбір араб-парсы тіліндегі сөздер еш өзгеріссіз қазіргі түрік тілінде қолданыста жүр. Ондай сөздерге: *adalet* (әділет), *hareket* (әрекет), *devlet* (мемлекет), *derece* (дәреже), *kaide* (қағида), *mesele* (мәселе), *mahkeme* (мекеме), *netice* (нәтиже) сияқты т.б. біршама сөздерді жатқызуға болады. Сонымен қатар тілдік реформаның нәтижесінде түрік тілінің сөздік құрамының сапалық өзгеріске ұшырағаны да белгілі.

Түрік тіл білімінің маманы Эмин Оздемир былай бұл жөнінде былай дейді: «Бүгін біз өзіміздің сөйлеу тіліміз бен жазба тілімізде көптеген кірме сөздердің орнына төл сөздерімізді пайдаланамыз. Мысалы соның ішінде қоғамдық-саяси лексика құрамына кіретіндер: *arzuhal-dilekce* «арыз», *intihab* орнына - *seçim* «сайлау», *hadise* дегеннің орнына - *olay* «оқиға», *hususî* дегеннің орнына - *ozel* «арнайы». Мұндай мысалдардың басқа да көптеген түрлерін келтіруге болады» [2, 23]. Бұл Мұстафа Кемал Ататүрік бастамасымен жасалған тілдік реформаның жемісі екендігі баршамызға түсінікті. Ертеректе түрік тіліне араб, парсы

тілдерінің әсері басым болса, XIX ғасырда Еуропа халықтарының тілдері ықпал ете бастады. Ал 1925 жылдан бастап тілге реформа жүргізіліп, Ататүріктің бастамасымен «Түрік лингвистикалық қоғамы» құрылды. Қоғам алдыға қойған міндеттерін жүзеге асыру барысында түрік тілін кірме сөздерден, әсіресе араб, парсы элементтерінен жаппай тазартуды бастайды. Реформашылар таза түрік сөздерін жергілікті лексикасынан, туыс тілдерден іздестірді, сондай-ақ көне жазба ескерткіштердегі сөздерді пайдаланып, баламаларын тапты. «Тәуелсіздікті» бұрынғыдай «istiklal» деп атамай «bağımsızlık» деп, «революция» деген сөзді «inklar» деп атамай, «devrim» деп атау ұсынылды. Өкінішке орай түрік тілін осындай жолмен жетілдіру оның кірме сөздер арқылы баюына да кесірін тигізді [3, 50].

Түрік тілі лексикасының тарихы бай. Ол Махмуд Қашғаридың «Дивану лугат-ит турк» түркі тілдерінің алғашқы сөздігінің жариялануымен байланысты. Сол кезден бастап түркі тілдерінің лексикасын зерттеуге ерекше назар аударылып келеді, зерттеулер негізінен үш бағытта жүзеге асырылады: этимологиялық, салыстырмалы-тарихи және тарихи [4, 49]. Ауқымды лексикалық мәлімет жинақталған, көптеген түрлі сөздіктер басылып шыққан, терминологиялық лексикаға қатысты монографиялық зерттеулер жарияланған: А.М. Меметов, М. Эргин, Т. Бангуоглу, Л.З.Будагов, А.Н. Самойлович, А.М. Щербак және т.б.

Біздің қарастырып отырған мәселе түрік тілінің қоғамдық-саяси лексикасы халықаралық қарым-қатынаспен, ішкі саясатпен байланысты ұғымдарды білдіреді. Қоғамдық-саяси лексика тілдің лексика-семантикалық жүйесі бола отырып, қоғамдық-саяси терминологиямен тығыз байланыс құрады. Басқа елдермен экономикалық, саяси, мәдени байланыстар түрік тілінің дамуына едәуір із қалдырды. Біз мәдениетті тіл арқылы меңгереміз. Осылайша тіл әрбір этностың мәдени ерекшелігін танытады, оның ұрпақтан ұрпаққа жетуін қамтамасыз етеді. Қоғамның қатынас құралы болып отырған тіл өзінің дамуын бір сәтке де тоқтатпайды. Тілдің сөздік қоры әртүрлі жолмен дамып отырады. Тілдің дамуын адамның санасы өсіп, дүниетанымының баюымен байланыстырады. Қоғамда саяси, экономикалық, мәдени байланыстар дамыған сайын тілде өзге тілдің элементтері бой көрсетеді. Кірме сөздер сөзді қорды байытуда, өзге мәдениеттің табиғатын көрсетуде маңызды орын алады. Кез-келген тілдің сөздік құрамы сол тілдің ескі, төл сөздері мен кірме сөздерден тұратынын баршамыз білеміз. Кірме сөздер бір ұлттың дүниетанымының өзгеруіне септігін тигізеді. Халықтардың тығыз қарым-қатынастары барысында жаңа технологиялар, өнімдер, идеямен алмасу жүріп отырады. Осылайша қоғамның күнделікті қарым-қатынас құралы болып табылатын тіл дамып отырады. Самим Синиоғлы, Тахсин Сарач және Эмин Өздемир сияқты түрік лингвист-профессорлары өз еңбектерінің алғысөзінде ертеде түрік тіліне енген араб және парсы сөздерінің барлығына балама табылғандығын айтады. Олардың ойынша түрік тілінен араб және парсы сөздерін алып тастау

сәтті аяқталған. Қоғамдық-саяси сөздерді өзге сөздерден ерекшелейтін өзіндік белгілері бар. Олар бір қарағанда терминдерге ұқсас болып көрінеді, алайда олардан қолданылу аясы, қызметі және жалпыхалықтық сипаты өзгеше. Оларды терминдерден ажырататын өзіндік белгілері бар. Олардың терминдерден ажырататын басты белгілері мынадай: термин дегеніміз белгілі бір ғылымға ғана қатысты болып, солардың ғалымдары мен мамандарының барлығына бірдей түсінікті, бірақ жалпы халыққа түсініксіз сөздер болатын болса, қоғамдық-саяси лексиканы барлық жұрт күнделікті өмірде пайдаланады. Ал терминдерге ұқсайтындығы олардың өзге тілдерден дыбыстық-құрылымдық жақтан игерілмей, еш өзгеріссіз ауысып келуінде.

Қоғамдық-саяси лексиканың қолданылу аясы келер болсақ, бұл сөздерді тілді тұтынушылардың белгілі бір тобы ғана емес, қоғам мүшелерінің барлығы өздерінің қажетіне қарай тұрмыс-тіршіліктің түрлі саласында көптеп пайдаланады. Қоғамдық-саяси лексиканың тілде орнығып, қалыптасуына ғылым, білім беру т.б. салалар жағдай жасайды, соның ішінде бұқаралық ақпарат құралдарының орны ерекше. Қоғамда әртүрлі өзгерістер мен жаңалықтар болып жатады, солардың негізінде жаңа ұғым, құбылыс, заттардың атаулары ретінде кез келген тілдің сөздік құрамы өзгеріп отырады. Осы сөздердің құрамының толығы мерзімді баспасөз тілі арқылы енетіні анық. Қоғамда болып жататын саяси-әлеуметтік өзгерістер мен жаңалықтар арқылы талай ұғым мен түсініктерді келді. Жазу мәдениеті жоғары қалыптасқан ұлт жаңа ұғым-түсініктерге бірден өз тілінде атау қояды немесе оларды өз тілінің табиғи болмысына сай өзгертіп алады.

Қазіргі түрік саяси терминологиясы негізінен араб және парсы, сонымен бірге батыстан енген сөздерден тұрады. Ескі түрік тіліндегі саяси терминдер қазіргі уақытта тек қана тарихшылар, түркітанушылар және тіл тарихымен айналысатындарға аян. Қазіргі түрік саяси терминологиясының көп бөлігі араб және парсы тілінен енген сөздерден тұрады. Көне түрік тілінде қазіргі сөздердің орнына мынандай ұқсас сөздер қолданылды: қазіргі Devlet (мемлекет) орнына el, istiklal (тәуелсіздік) орнына Olsızlık, Halk орнына Kün/budun, Ülke (ел) орнына Uluş/ulus, Kanun (заң) орнына Töre, Devlet Meclisi (съезд) орнына Toy, Hükümet (үкімет) орнына Ayukı, Hükümdar (билеуші) орнына İlig, Veliаht (тақ мұрагері) орнына Elig-Beg, Diplomasi (дипломатия) орнына Elçi Bilgelik, Adliye (әділет) орнына Könilik, Kağan (қаған) орнына Nakan, Bakan (министр) орнына Buуruk және Makam-Mevki [5, 132]. Осы жоғарыда аталған сөздердің барлығы араб тілінен енген. Түрік тілі латын әліпбиіне көшкен кезде көптеген батыстық сөздер пайда болады, әсіресе француз тілінен. Мысалы, Politika (саясат) – итальян тілінен, Diplomasi (дипломатия) – француз тілінен, Bürokrasi (бюрократия) – француз тілінен, Oligarşi (олигархия) – француз тілінен, Parlamento (парламент) – итальян тілінен, Rejim (режим) – француз тілінен және тағы да басқа көптеген терминдер түрік тіліне енді. Осыдан мынадай

қорытынды жасауға болады. Тіл жанды құбылыс ретінде бір орында тұрмайды, ол үнемі өзгеріп отырады: жаңа сөздер пайда болғанда көне сөздер жоғалады.

Түрік тілі, соның ішінде жеке алғанда саяси терминология өзінің даму жолында әртүрлі жүйедегі тілдердің ықпалына қатты ұшырады. Ең алдымен IX-X ғасырларда оғыз-селжұқ тайпалары ислам дінін қабылдағаннан кейін араб тілінің ықпалына ұшырады. Тіл мамандары саяси терминологияда араб тілінен енген кірме сөздердің бірталайын көрсетеді. Олардың көбісі түрік тіліне сіңіп кеткендігі соншалық қазіргі күнде түрік тілінің байырғы сөздері ретінде қарастырылады. Millet vekili – депутат; cumhuriyet – республика; mebus – депутат; hükümet – үкімет; iktidar – билік, kanun – заң, кодекс; müşavir – кеңесші.

Түрік тілінде қазіргі тілде архаизмдер болып көрсетілетін араб тілінің толықтай орнын басқан жаңа сөздер пайда болды. Түрік тіліндегі жаңа сөздер ескі араб терминдерінің синонимдері ретінде мәтіннің стиліне қарай қолданылады. Мысалы, *medeniyet* «мәдениет», *cumhuriyet* «республика», *milli menfaat* «ұлттық мүдде».

Medeniyet (арапша kökenli) kelime anlamı olarak uygarlık anlamında kullanılır. Bir ülke veya toplumun veya diğer zeki canlı türlerinin, maddi ve manevi varlıklarının, düşünce, sanat, bilim, teknoloji ürünlerinin tamamını ifade eder–(түбірі арабша) мағыналық жағынан өркениет мағынасында қолданылады. Бір ел немесе қоғамның материалдық және рухани байлықтарын, ойын, өнерін, технология өнімдерінің барлығын сипаттайды.

Cumhuriyet (Milletin, egemenliği kendi elinde tuttuğu ve bunu belirli süreler için seçtiği milletvekilleri aracılığıyla kullandığı yönetim biçimi)-халықтың егемендігі қолында және оны белгілі мерзімге сайланған мемлекет басшылары арқылы қолданатын басқару түрі.

Milli menfaat (Devletin bekası ve milletin refahını sağlamak için ulaşılmaması ve korunması gereken amaçlardır)–елдің жасампаздығы мен халықтың тыныштығын қамтамасыз ету үшін жетуі керек және қорғалуы қажет мақсат.

Осы сөздерде араб-парсы сөздерінің сипаты бар екендігін ескере кету керек. Бұл сөздер түрік тілінің лексикалық жүйесіне сіңіп кеткен және сол тілдің фонетикалық, грамматикалық заңдылықтарына сәйкес толықтай орныққан. Жаңа сөздер мен терминдер түрік тілінің заңдылықтарына қарай жасалады. Бұл ең алдымен қоғамда орын алып жатқан жаңа саяси жағдаймен, әлеуметтік-экономикалық өзгерістермен байланысты. Мысалы, *işsizlik* «жұмыссыздық», *seçim* «сайлау» т.б.

İşsizlik (geçinmek için iş bulamama durumu)–күн көру үшін жұмыс таба алмау жағдайы.

Seçim (oy verilerek yapılan seçme işi) – дауыс беру арқылы жасалатын таңдау ісі [6].

Саяси терминдердің арасынан синтаксистік жолмен жасалған күрделі сөздерді ерекше көрсетуге болады. Мысалы, *anitkabir*

«мавзолей, мазар», başbakan «премьер-министр». Қоғамдық-саяси, мемлекеттік және мемлекеттердің экономикалық құрылымның өзгеруі, әскери қақтығыстар, ғылыми-техникалық алға жылжу және осындай барлық оқиғалар мен үдерістер жалғасып жатыр, осылайша әлемдік бірлестіктерге оң немесе теріс ықпал еткендігіне қарамастан түрік тілінде де жаңа сөздердің пайда болуына жол ашуда. Әлеуметтік-саяси үдерістер соңғы жылдары түрік тілінің түрлі саласына көптеген өзгерістер енгізді. Бұрын саяси терминдердің құрамына кірген сөздер мағыналық жағын өзгертіп, күнделікті тұрмыста, саясаттан тыс мәтіндерде қолданылады.

Қоғамдық-саяси сөздер арқылы мемлекеттің ұстанып отырған саясаты мен экономикалық бағыт-бағдары айқындалатындықтан саясаттанушы ғалымдар қоғамдық-саяси сөздерді мемлекет пен қоғамның саяси-экономикалық бейнесін сипаттайтын сөздер деп қарастырады. Ал, тілші ғалымдар оларды көсемсөз (публицистика) тілі деп таниды және тілдің қоғамдық қызметіне қатысты өз зерттеулерінде басты нысан етеді. Өзгетілдік қоғамдық-саяси лексиканың осындай қолданыс аясы мен ауқымының кеңдігі, сондай-ақ қолданысының аса белсенділігі оларды жат тілдік термин сөздерден толықтай ажыратады.

Қоғамдық-саяси лексика – әдеби тіл сөздік құрамының біраз бөлігін құрайды және оның мүмкіншілігін кеңейтеді, сол арқылы оның жан-жақты қызметін де қамтамасыз етеді. Қоғамдық-саяси лексиканың қалыптасып дамуы тарихи-саяси кезеңдермен, түрлі экономикалық-әлеуметтік жағдайлармен, жазба әдебиеттің, бұқаралық ақпарат құралдарының дамуымен тығыз байланысты болып келеді. Жазба әдебиет қалыптасып, БАҚ дамып өркендеген сайын қоғамдық-саяси лексиканың да жалпыхалықтақ қолданысы кеңейіп түседі. Қоғам дамыған сайын, оның дамуының әрбір сатысы тіл тарихына із қалдырып отырады. Тілде пайда болған сөздердің кейбірі өміршең, кейбірі қысқа мерзімді ғана қамтиды, енді біреулері ұзақ мерзім бойы қолданыста болады. Мұндай сөздер тілде белсенді түрде қолданылып, халықтың күнделікті сөйлеу тілінің лексикасына айналады. Ерекше мән беріп қарамағанда олардың жалпыхалықтық сөздерден айырмашылығын ажырату қиынырақ.

Қорыта келе түрік тілі, соның ішінде жеке алғанда саяси терминология өзінің даму жолында әртүрлі жүйедегі тілдердің ықпалына қатты ұшырады. Ең алдымен IX-X ғасырларда оғыз-селжүк тайпалары ислам дінін қабылдағаннан кейін араб тілінің ықпалына ұшырағандығын байқаймыз. Түрлі жазба әдебиеттер арқылы енген араб-парсылық қоғамдық-саяси сөздер түрік тілінің сөздік құрамын толықтырып, байыта түсті деп тұжырымдаймыз. Халықтардың өміріндегі саяси, әлеуметтік, қоғамдық, діни өмір сүру салттарындағы өзгерістерді тілден байқауға болады.

ӘДЕБИЕТ

1. Мейер М.С. Османская империя в XVIII веке. – Москва: Наука, 1991–с.261
2. E. Özdemir7 Erdemin başı dil, Bilgi Yayını 2000. -s. 216.
3. Ahmet Caferoğlu, Türk Dili Tarihi, Enderun yay. – İstanbul6 1987 – s. 250
4. Kaplan Mehmet. Kültür ve Dil (26. B.) – İstanbul: 2010 Dergâh Yayınları. – s. 163

5.Hamza Zülfikar, Terim Sorunları ve Terim Yapma Yolları, TDK yayınları, –Ankara, 2011 – s.213

Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlüğü, <https://sozluk.gov.tr/> 06.05.2020

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКОЙ ЛЕКСИКИ ТУРЕЦКОГО ЯЗЫКА

Манашева М.Б.¹, Мажикенова Ж.У.²

¹преподаватель, кафедра восточной филологии

²преподаватель, кафедра восточной филологии

КазУМОиМЯ им.Абылай хана

Алматы, Казахстан, e-mail: haykur_2188@mail.ru

Аннотация: В статье рассматривается общественно-политическая лексика турецкого языка на современном этапе, описываются периоды ее становления в истории турецкого языка, прослеживается взаимосвязь общественно-политической лексики и общественно-политической терминологии.

Ключевые слова: общественно-политическая лексика, общественно-политическая терминология, заимствованные слова, политический язык.

Статья поступила 12.05.2020

WAYS OF EXPRESSING INDIRECT INCENTIVE SPEECH ACTS IN THE KOREAN LANGUAGE (based on Korean TV shows)

Ospanova M.A.¹,

¹2nd year Master's student «6M021000 – Foreign Philology»

Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages

Almaty, Kazakhstan, e-mail: munmrzhna@mail.ru

Abstract: This article focuses on ways of expression indirect, imperative speech acts in Korean. The speech acts are considered on the examples of Korean serials in domestic and official conditions with the participation of communicants with different social status.

Keywords: speech act, indirect speech act, speech act, imperative

УДК 81'1

МРНТИ 16.21.07

КОСВЕННЫЕ СПОСОБЫ ВЫРАЖЕНИЯ ПОБУДИТЕЛЬНОГО РЕЧЕВОГО АКТА ПРОСЬБЫ В КОРЕЙСКОМ ЯЗЫКЕ (на примере корейских сериалов)

Оспанова М.А.¹,

²магистрант 2 курса «6M021000» – Иностранная филология

КазУМОиМЯ им. Абылай хана

Алматы, Казахстан, e-mail: munmrzhna@mail.ru

Аннотация. Настоящая статья посвящена определению способов выражения непрямых императивных речевых актов в корейском языке. Речевые акты рассматриваются на примерах корейских сериалов в бытовых и официальных условиях с участием коммуникантов имеющих различный социальный статус.

Ключевые слова: речевой акт, косвенный речевой акт, речевой акт, побудительность.

В современной науке побудительные фразы называют императивами или директивами. Согласно классификации Дж. Серля, побудительные речевые акты – это иллюкутивные акты, являющиеся попытками говорящего сделать так, чтобы слушающий нечто совершил [1].

В немецко-русском словаре речевого общения М.Д. Городникова и Д. Добровольский выделили следующие типы директивных (побудительных) речевых актов (далее ДРА): просьба, указание, приказ, предложение, совет, угроза, запрет, упрёк [2]. Все это формы побудительности. Они могут выражаться как прямо (высказывание подразумевает ровно то, о чем было сказано), так и косвенно (помимо основного смысла, высказывание имеет дополнительный имплицитный смысл). Они могут быть, как и категорические (когда адресат настаивает на выполнении каузируемого действия, так и некатегорическими (когда директивный акт ненавязчивый и мягкий). Все это определяется действием прагматических факторов, будучи тесно связанными с коммуникативной ситуацией. Поэтому типологизация ДРА непосредственно является прагматической типологией. Анализ проведенных исследований в лингвистике, как отмечает В. Е. Беляева, позволил выделить три основных типа директивов: 1) прескриптивных, т. е. предписывающих действия адресата; 2) реквестивных, т. е. побуждающих к действию, совершаемому в интересах говорящего, и 3) суггестивных, т. е. выражающих совет. Для описания различий между этими типами ДРА оказалось необходимым и достаточным использовать три прагматических признака: а) облигаторности выполнения действия для адресата, б) бенефактивности действия для одного из коммуникантов, в) приоритетности положения говорящего или адресата [3].

В своем исследовании В. Е. Беляева приводит наглядную таблицу типологии ДРА (таб.1):

Таб.1. Типология ДРА

	Тип ДРА		
	Прескриптивы	Реквестивы	Суггестивы
Облигаторность действия	+	-	-
Приоритетность говорящего	+	-	+
Бенефактивность действия для говорящего	0	+	-

Отсюда видно, что каждый тип ДРА имеет свой набор характерных особенностей. Реквестивы — приоритетность адресата, необлигаторность действия, бенефактивность для говорящего. Суггестивы — приоритетность говорящего, необлигаторность и бенефактивность действия для адресата [3]. Данный набор характеристик

– прагматический контекст, отражающий признаки коммуникативной ситуации, в зависимости от комбинации которых высказывание получает прагматическую интерпретацию. Возьмем за пример слово «лежите», которое в разных коммуникативно-прагматических ситуациях приобретает разное значение. В контексте прекриптива – это приказ, в суггестиве – совет, а в реквестиве – просьба.

Для того чтобы неимперативные по своей семантике формы воспринимались как директивные, необходимы определенные прагматические условия, определенный прагматический контекст (например, приоритетность позиции говорящего). Кроме того, для успешной реализации коммуникативного намерения говорящего, пользующегося этими формами, необходимо, чтобы коммуниканты руководствовались правилами и принципами речевого общения, такими, например, как принцип сотрудничества [4].

Как было выяснено ранее, речевые акты могут выражаться как прямо, так и косвенно. Прямые способы выражения побудительных речевых актов хорошо изучены и ясно изложены в книгах по грамматике корейского языка, однако с косвенными побудительными речевыми актами в корейском языке не все так однозначно. В ходе данного исследования нами было выделено три наиболее используемых вида косвенных побудительных речевых актов в корейском языке, помимо основных ДРА, приведенных исследователями ранее: вопросительно-повелительные конструкции, повествование-намеки и вопрос-намеки. Материалом исследования послужили корейские телесериалы. Выбор материала обусловлен приближенностью телесериалов к реальным диалогам, они дают возможность детально рассмотреть применение побудительных речевых актов просьбы в бытовых и официальных условиях с участием коммуникантов с различными социальными статусами. Анализ материала проводится по специальной методике, разработанной Хан Н.Ч. (на основе исследований А.Е. Карлинского) в которой сочетаются методы исследования дискурса реальной устной коммуникации на экране и письменной формы, представленной в скриптах телесериалов [5]:

- А. Описание ситуации общения.
- Б. Роли и особенности речевого поведения коммуникантов.
- В. Определение интенций говорящего.
- Г. Лексико-грамматические аспекты дискурса.

В описании ситуации общения дается краткое представление необходимых характеристик ситуации, в которых осуществляется диалог. Рассматривается официальность или неофициальность ситуации, ситуативные условия, а также наличие третьих лиц и сферы общения (бытовая, рабочая, учебная и т.д.).

Роли и особенности речевого поведения коммуникантов описываются с учетом характеристик адресанта и адресата,

включающих степень знакомства коммуникантов, их статусные и личностные взаимоотношения, а также их социально-иерархические взаимоотношения (возраст, подчиненность и т.д.).

Определение интенций говорящего дает понимание цели и значение высказывания (фразы), направленности его воздействия.

Прагматико-семантические аспекты дискурса показывают особенности той или иной фразы с точки зрения употребления именно данного выражения через прагматико-семантические языковые средства. Описание прагматико-семантических составляющих дискурса необходимо для итоговой оценки ДРА. Для классификации ДРА предлагаем следующую таблицу:

Таб.2.

№	Способ выражения ДРА (прямой/косвенный)	Прагматический тип ДРА (прескриптив, реквестив, суггестив)	ДРА (в зависимости от прагм. типа)	Категория категоричности /не категоричности	Категория вежливости /невежливости
---	---	--	------------------------------------	---	------------------------------------

Необходимо отметить, что особенности социального устройства Южной Кореи заключаются в ее структурированности и иерархичности. В связи с этим, в корейском языке наблюдается преобладание косвенных высказываний над прямыми. В качестве примера рассмотрим диалог из сериала «Особый закон романтики»/로맨스 특별법, 2 серия (3:46-5:20). Перевод фансаб группы Rhinestone's. Анализируемый диалог представлен шестнадцатью фразами. В разговоре участвуют три коммуниканта: Судья, Подопечный 1 и Подопечный 2. Ситуация неофициальная. https://doramativ.live/romance_special_law/series2?mtr=

А. Описание ситуации общения.

Судья взял под опеку сироту и привел в дом, где живет с другим его подопечным. Последний не понимает, почему судья привел в дом «бездельника». Завязывается спор, который Судья пытается решить, приводя аргументы.

(1) СУДЬЯ: 맛있다. Вкусно. 어서 먹어. Ешь.

(2) ПОДОПЕЧНЫЙ 1: 이 날라리는 뭐예요? Кто этот бездельник?

(3) ПОДОПЕЧНЫЙ 2: 날라리? Бездельник? 앞길 창창을 엉망으로 바꿔 드려요? (1) Ты хочешь, чтобы я испортил твоё светлое будущее? 내 이름 없는 것처럼 말하지 맙시다 (2). Давайте не будем говорить так, как будто у меня нет имени.

(4) СУДЬЯ: 조용히 하고 밥 먹어라 (1). Ешь молча. 앞으로 매일 볼 얼굴인데 초면에 실수하지 말고 (2). Мы будем видеться каждый день, поэтому не совершайте ошибок при первой встрече.

(5) ПОДОПЕЧНЫЙ 1: 매일? Каждый день? 이 날라리 여기 살아요? Этот бездельник остается? 형수님도 이 사실을 아세요 방도 두 칸뿐인데 Ваша жена знает об этом? У нас только 2 спальни.

(6) СУДЬЯ: 슬이 엄마 알지. Конечно же она знает об этом. 나 혼자보다 너네랑 있는 게 그나마 마음이 놓인덴다 (1). Она счастлива, что я не останусь здесь один. 그리고 나는 주말마다 슬이 엄마한테 갈건데 뭐 사내 녀석들끼리 (2). В любом случае, я буду у нее дома по выходным. 그냥 편하게 있으면 되지 뭐 그래? (3) Если можно просто расслабиться, чего ты так?

(7) ПОДОПЕЧНЫЙ 2: 주말부부? 거리가 아빠? Супружеская пара по выходным? Папа-гусь?

(8) СУДЬЯ: 주말! 주말부부! 어서 먹어! Супружеская пара по выходным! Быстро ешь!

(9) ПОДОПЕЧНЫЙ 1: 아니, 그렇다고 날리라는 아니죠! 선배님 왜 저런 날라리까지 거둬주세요? 이런 일까지 해야 돼요 판사가? Но у нас не может быть преступника в доме. Брат, почему вы берете кого-то вроде него? Разве судья должен так поступать?

(10) СУДЬЯ: 판사가 가만히 앉아서 판결문만 쓰면 판산줄 알아? Ты думаешь судья просто сидит в кресле и выписывает приговоры? 이런 일도 판사가 해야 하는 일이야. 나중에 너도 돼보면 알아. Все это является частью работы судьи. Ты поймешь, когда станешь им.

(11) ПОДОПЕЧНЫЙ 2: 미래 판사님, 발언에 신경을 좀 쓰시죠 (1). 판사가 되기 전에 화자 될 수 있어. 어 (2)? Господин будущий судья, нужно быть осторожным со своими высказываниями. Вы же не хотите стать пациентом до того, как станете судьей, верно?

(12) ПОДОПЕЧНЫЙ 1: 말하는 게 완전 양아치네. Ты говоришь словно отпетый хулиган.

(13) ПОДОПЕЧНЫЙ 2: 아놔...이게 진짜. 진짜 미치겠네! Вы меня с ума сведете! 이러지 말고 그냥 나 교도소 보내! 숨 막히게 왜 이러냐고! Просто отправьте меня в тюрьму! Невыносимо находиться здесь рядом с вами.

(14) ПОДОПЕЧНЫЙ 1: 3년 만 기다려라. 내가 보내 줄게. Просто подожди только 3 года. И тогда я отправлю тебя туда.

(15) ПОДОПЕЧНЫЙ 2: 가능할 거 같냐? Думаешь ты сможешь это сделать?

(16) СУДЬЯ: 먹어라! Ешьте свою еду!

Судья и Подопечный 1 имеют близкие, почти семейные отношения, как «старший и младшие братья». Первый подопечный судьи настаивает на том, чтобы «бездельник» не жил с ними, он не понимает зачем оставлять его, к тому же, у них всего 2 спальни. «Бездельник» дает отпор. Мужчина объясняет, что быть судьей не значит только выписывать приговоры, но и нечто большее. Затем заставляет подопечных прекратить разговор.

Б. Роли и особенности речевого поведения коммуникантов.

Коммуниканты по отношению друг к другу имеют разные статусы:

1) судья старше его подопечных. Поэтому он может обращаться к ним в фамильярном стиле (1), (6), (8), (10). Во фразах 4 и 16 судья прибегает к авторитарному стилю с окончанием -라, чтобы заставить

подопечных успокоиться и есть молча.

2) отношения обоих подопечных сменяются с незнакомых до враждебно настроенных друг к другу людей. Во фразе 3 Подопечным 2 использован неофициально-вежливый стиль, который по мере усугубления ситуация сменяется на фамильярный (11.2), (13), (15). Подопечный 1, будучи старше Подопечного 2, с самого начала обращается к нему в фамильярном стиле (12), (14). Однако во фразе 11.1 Подопечный 2 прибегает к неофициально-вежливому стилю, применяя гоноративный суффикс -^님 и аффикс вежливости -^시, которые, исходя из контекста, использованы в качестве усиления насмешки над Подопечным 1;

3) подопечный 1 относится к Судье, как к старшему брату. Поэтому фразы (2), (5), (9) в неофициально-вежливом стиле, использованы гоноративный суффикс -^님, аффикс вежливости -^시;

4) подопечный 2 относится к Судье как к неприятелю, который вмешался в его жизнь. Он зол и не испытывает уважения к Судье, поэтому высказывания в фамильярном стиле (7), (13).

В. Определение интенций говорящего.

В корейском обществе побуждение часто имплицитно. Оно выражается косвенно опосредованно и требует от коммуниканта знания культурного менталитетного бэкграунда и понимания скрытого смысла.

Так, например, фразы Подопечного 1 к Судье, с которым он живет и имеет близкие, почти родственные отношения старшего и младшего братьев, завуалированы. Во фразе (5), когда Подопечный 1 спросил Судью о том, знает ли его жена, что он привел в дом бездельника, кроется императивный смысл: «Выгоните его, иначе мне придется рассказать об этом вашей жене». Во фразе (9) «Брат, почему вы берете кого-то вроде него? Разве судья должен так поступать?» имеется имплицитный смысл: «Не делайте этого. То, что вы судья, не значит, что вы должны это делать».

Во фразе (11) Подопечный 2 предупреждает Подопечного 1: «Господин будущий судья, нужно быть осторожным со своими высказываниями». И усиливает свое высказывание фразой: «Вы же не хотите стать пациентом до того, как станете судьей? М?», имплицитный смысл которой: «не разговаривай со мной так, иначе окажешься в больнице». Также косвенным директивом выступает его фраза 3.2, где он вместо прямого побуждения прибегает к косвенному: «Давайте не будем говорить так, как будто у меня нет имени».

Директивные фразы судьи, по отношению к подопечным, чаще всего выражаются прямо (1), (4.1), (8), (16), однако косвенные речевые акты также имеют место быть. В высказывании 6.3 судья прибегает к косвенному побуждению вопросом-намеком: «Если можно просто расслабиться, чего ты так?», имплицитный смысл которого «расслабься».

Стоит так же отметить, как меняется значение фразы судьи «어 서 먹어» (4), (8). Сначала она имела прагматический смысл заботы «ешьте,

приятного аппетита» (4), но по мере накала ситуации, приобретает смысл «ешьте и не разговаривайте» (8).

Г. Прагматико-семантические аспекты дискурса.

Данный диалог показывает, что побуждение в корейском языке может выражаться как прямо, так и косвенно. Прямым побуждением здесь чаще всего выступает приказ (4), (16), а косвенные ДРА выражаются посредством вопросов-намеков. Предлагаем рассмотреть все директивные высказывания кинодиалога в таблице:

Таб. 3

№	№	Способ выражения ДРА (прямой/косвенный)	Прагматический тип ДРА (прескриптив, реквестив, суггестив)	ДРА (в зависимости от прагм. типа)	Категория категоричности /не категоричности	Категория вежливости /невежливости
1	1	прямой	реквестив	просьба	некатегорический	вежливый
2	3.2	косвенный	реквестив	просьба	категорический	невежливый
3	4.1	прямой	прескриптив	приказ	некатегорический	вежливый
4	4.2	прямой	реквестив	просьба прохибитив	некатегорический	вежливый
5	5	косвенный	реквестив	вопрос-намеки	некатегорический	вежливый
6	8	прямой	прескриптив	приказ	категорический	невежливый
7	9	косвенный	реквестив	вопрос-намеки	некатегорический	вежливый
8	11.1	косвенный	суггестив	предупреждение	категорический	невежливый
9	11.2	косвенный	прескриптив	вопрос-намеки	категорический	невежливый
10	13	прямой	прескриптив	приказ	категорический	невежливый
11	14	прямой	прескриптив	приказ	категорический	невежливый
12	16	прямой	прескриптив	приказ	категорический	невежливый

Из двенадцати директивных фраз кинодиалога семь фраз представлены прямым побуждением и пять фраз косвенным побуждением. Из пяти косвенных ДРА три фразы являются косвенным побуждением типа вопрос-намеки, одна фраза просьбой и одна предупреждением. Из семи фраз прямого ДРА шесть фраз выступают приказом и одна

просьбой-прохибитивом.

Рассмотрим еще один пример, но теперь уже с преобладанием побудительных речевых актов типов повествование-намек, вопрос-намек. Сериал «Особый закон романтики». Серия 1 (10:51-12:33). Анализируемый диалог представлен пятнадцатью фразами. В разговоре участвуют два коммуниканта: прокурор и Сеун (его помощник на работе и сосед по дому). Ситуация официальная. https://doramatv.live/romance_special_law/series1

А. Описание ситуации общения.

Молодой прокурор запачкал рубашку и вызывает своего подчиненного Сеуна для того, чтобы тот помог ему. Диалог проходит в судебном офисе. Ситуация официальная.

(1) СЕУН: 부르셨어요, 판사님? Вы меня вызывали, Ваша честь?

(2) ПРОКУРОР: 세웅아 나 이거 어떡하니? Сеун, что мне с этим делать?

(3) СЕУН: 이게 뭡니까? 뭔가 야한데. А что это такое? Попахивает чем-то непристойным.

(4) ПРОКУРОР: 쓸데없는 소리 하지 말고, 혹시 남는 와이셔츠 있니? Хватит уже чушь нести, у тебя случайно нет запасной рубашки?

(5) СЕУН: 그런 게 있을 리가 없겠죠. Так, запасная...надо подумать. Очевидно, нет.

(6) ПРОКУРОР: 그치. 그럼, 와이셔츠 가게 멀겠지 (2)? Естественно. А магазин, где можно прикупить рубашку, ведь далеко, да?

(7) СЕУН: 저 바쁩니다 (1). 공적인 공간에서는 공적인 얘기만. 오케이 (2)? У меня очень много дел. На работе разговоры только о работе. Окей?

(8) ПРОКУРОР: 일주일치 점심 내가 쓴다. Неделю обед за мой счет.

(9) СЕУН: 같이 먹어봐야 나만 더 피곤합니다 (1). 공사구분 (2). Ну, вообще-то, есть с вами еще более утомительно. Работа не равно личная жизнь.

(10) ПРОКУРОР: 알겠어. 집 청소 일주일. 한 달. 콜? Без проблем. Буду убирать дома неделю. Месяц. Идет?

(11) СЕУН: 형. 그냥 한 달만 내가 방 쓰면 안 될까? (1) 나 거실 생활 청산하고 싶은데. 제발 (2)? Хён (прим.автора: брат), может просто отдашь мне свою комнату на месяц? Я хочу наконец съехать из гостиной. Прошу.

(12) ПРОКУРОР: 됐습니다. 조정 실패. 가서 일하시죠? 바쁘시다면서요? Всё. Сделка отменяется. Идти и работать, да? Кто-то говорил, что у него много дел.

(13) СЕУН: 한 달 청소 콜. 사이즈 105이면 되지? Хорошо, уборка. 105-й размер, верно?

(14) ПРОКУРОР: 110 사이즈. 110-й. 싸고, 고급진 걸로 부탁드립니다. Качественную рубашку по доступной цене, пожалуйста, помощник прокурора Кан Сеун.

(15) СЕУН: 셔틀도 아니고. 싸고 고급진게 어딴냐? Я тебе не посыльный. Где взять дешевую хорошую рубашку?

По сюжету сериала прокурор и Сеун являются по отношению друг к другу не только начальником и подчиненным, но и соседями по дому, отношения которых, со временем, переросли почти в братские. Поэтому диалог все время переходит от неофициально-вежливого стиля речи к фамильярному.

Б. Роли и особенности речевого поведения коммуникантов.

Коммуниканты имеют два статуса по отношению друг к другу: 1) начальник – подчиненный и 2) соседи (имеющие почти родственные отношения). В соответствии с этим, в ролях и речевом поведении обоих коммуникантов в рассматриваемом диалоге проявляются оба названных статуса.

1) официально-рабочие отношения: Сеун, как младший по званию, прибыв на вызов начальника, обращается к последнему в неофициально-вежливом стиле, с использованием аффикса уважения – ㅸ (1). Во фразах 3, 7 и 9 Сеун переходит от вежливого стиля в начале высказывания к фамильярному в конце. Причиной этого является неофициальная причина вызова Сеуна Прокурором, как просьба о помощи близкому другу;

2) дружественные отношения: во фразах 11, 13 и 15 после того, как Сеун назвал Прокурора братом, он и вовсе насовсем переходит к фамильярному стилю;

3) старший/младший, начальник/подчиненный: Прокурор, занимая лидирующую позицию начальника, мог обратиться к Сеуну в неофициально-вежливом или фамильярном стиле, но почти все время речевой ситуации придерживается авторитарного стиля, который в корейском языке употребляется при общении с близкими родственниками или детьми. Это означает, что он обращается к Сеуну не с позиции «начальник-подчиненный», а с позиции «старший-младший». Однако видя, что Сеун не желает помочь ему на его условиях, «подыгрывает» высказываниям младшего (7), (9) о разграничении рабочих и личных дел, и переходит сначала к неофициально-вежливому стилю (12), а после и вовсе к официально-вежливому (14), подчеркивая, что теперь его просьба о помощи приняла характер официального поручения.

В. Определение интенций говорящего.

Во фразе 6 «Магазин, где можно было бы прикупить рубашку, далеко отсюда, да?» Прокурор имплицитно побуждает Сеуна к действию: «сходи в магазин и купи мне рубашку». На что Сеун, отвечая фразой (7): «Я очень занят. На работе разговоры только о работе. Окей?», так же косвенно побуждает Прокурора: «не обращай с личными просьбами в официальном месте», усиливая императивность имплицитным следующим высказыванием (9): «Работа не равно личная жизнь» – «я же сказал, не обращай с личными просьбами в официальном месте».

Во фразе 11 Сеун, используя косвенную вопросительно-

повелительную конструкцию: «Хён (прим.автора: брат), может просто отдашь мне свою комнату на месяц?», просит: «разреши мне ночевать в своей спальне».

Во фразе 12 также имеется директивный имплицитный смысл, заложенный Прокурором посредством повествования-намека, где он имеет в виду: «согласись на мои условия, или сделка отменяется».

Во фразе 15: «Я тебе не посыльный» Сеун снова прибегает к косвенному императиву повествование-намека: «прекрати так со мной разговаривать».

В кинодиалоге также присутствуют прямые побудительные речевые акты. 4 фраза – Прокурор Сеуну с позиции старшего и 14 фраза – Прокурор Сеуну с позиции начальника.

Г. Прагматико-семантические аспекты дискурса.

Таб.4

№	№	Способ выражения ДРА (прямой/косвенный)	Прагматический тип ДРА (прескриптив, реквестив, суггестив)	ДРА (в зависимости от прагм. типа)	Категория категоричности /не категоричности	Категория вежливости /невежливости
1	4	прямой	прескриптив	приказ	категорический	невежливый
2	6	косвенный	реквестив	Вопрос-намека	некатегорический	вежливый
3	7	косвенный	реквестив	Повествование-намека	некатегорический	вежливый
4	9	косвенный	реквестив	Повествование-намека	некатегорический	вежливый
5	11	косвенный	реквестив	вопросительно-повелит.	некатегорический	вежливый
6	14	прямой	реквестив	просьба	некатегорический	вежливый
7	15	косвенный	реквестив	Повествование-намека	некатегорический	вежливый

Из семи ДРА кинодиалога две фразы являются прямым побуждением и пять фраз – косвенным побуждением. Семантические подтипы прямого побуждения приказ и просьба. Три фразы косвенных ДРА – повествование-намека, одна вопрос-намека и одна вопросительно-повелительная конструкция.

В целом, анализ собранных примеров показал, что помимо прямого способа, ДРА в корейском языке часто выражаются косвенно (в двух кинодиалогах прямых ДРА – 9, косвенных – 10) посредством повествования-намека, вопроса-намека и вопросительно-повелительных конструкций. Можно предположить, что косвенные ДРА чаще используются нижестоящим по отношению к вышестоящему (в разрезе возрастных и официально-рабочих отношений) для того, чтобы смягчить императивность высказываний, однако на примере данных кинодиалогов мы наблюдали и случаи употребления косвенных ДРА вышестоящими по отношению к нижестоящим. Это может означать, что, невзирая на жесткую систему иерархии в культуре корейцев, в языке предпочтительнее использование косвенных некатегорических вежливых форм. Таким образом, если имеется возможность не прибегать к прямым ДРА, то в обращении к коммуниканту, вне зависимости от его социального статуса, будут использоваться косвенные ДРА.

ЛИТЕРАТУРА

- 1 Серль Дж. Р. Классификация иллокутивных актов (пер. Демьянко В.З.) // Новое в зарубежной лингвистике. – № 17. – 1986. – С. 170 - 194
- 2 Городникова М.Д., Добровольский Д. О. Немецко-русский словарь речевого общения // Изд-во «Русский дом». – М., 1998. – С. 51
- 3 Беляева Е. И. Грамматика и прагматика побуждения: английский язык // Изд-во ВГУ. – Воронеж., 1992. – С. 14-16
- 4 Грайс Г.П. Логика речевого общения // Новое в зарубежной лингвистике. –М.-Л., 1985. – С. 225
- 5 Хан Н.Ч. Речевые стереотипы обращения в реализации категории вежливости в разноструктурных языках. Диссертация на соискание степени доктора философии (PhD // КазУМОиМЯ им.Абылай хана. – А., 2016. – С. 15

ӨТІНІШ БІЛДІРУ ДИРЕКТИВТІ СӨЙЛЕУ ӘРЕКЕТТІҢ КОРЕЙ ТІЛІНДЕГІ ЖАСЫРЫН ТҮРЛЕРІ

(корей телехикаялары негізінде)

Оспанова М.А.¹,

¹2 курс магистранты «6M021000» – Шетел филологиясы

Абылай хан атындағы ҚазХҚ және ӘТУ

Алматы, Қазақстан, e-mail: munmrzhna@mail.ru

Аңдатпа. Бұл мақалада кәріс тіліндегі жанама, императивті, қалау сөйлеу актілерінің айтылыс тәсілдері анықталады. Мақала қалау сөйлеу актілерін корей сериалдарында әртүрлі статусқа ие коммуниканттардың қатысуымен, тұрмыста және ресми жағдайларда қолдану мысалдары бойынша қарастырады.

Түйін сөздер: сөйлеу актісі, жанама сөйлеу актісі, қалау, сөйлеу актісі.

Статья поступила 06.04.2020

2 Бөлім. АУДАРМАНЫҢ ТЕОРИЯ ЖӘНЕ ПРАКТИКА АЯСЫНДАҒЫ
ЗЕРТТЕУЛЕР

Раздел 2. ИССЛЕДОВАНИЯ В ОБЛАСТИ ТЕОРИИ И ПРАКТИКИ ПЕРЕВОДА
Part 2. RESEARCHES IN THEORY AND PRACTICE OF TRANSLATION

FEATURES OF TRAVEL JOURNALISM IN KAZAKHSTAN

Bobeyev E¹.

¹Master «6M050400 –Journalism»
Kazakh Ablai khan University of
International Relations and World Language
Almaty, Kazakhstan
e-mail: ppf_ffp@mail.ru

Abstract. This article discusses various aspects of the little-studied and at the same time dynamically developing direction in journalism, travel journalism and tourism. Modern travel program, as the most vivid manifestation of travel journalism, is a hybrid of genres, using different media platforms. The methodology of the study is based on the understanding of the mission of the media as an important means of promoting knowledge about other countries and peoples, their role in international communication. Raising the issues of determining the place of this direction in the media system and tracing its history, the article focuses on the current features of travel journalism.

Key words: travel, travel journalism, genres of journalism, trip.

УДК 70
МРНТИ 19.41.41

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ТРЭВЕЛ-ЖУРНАЛИСТИКАНЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Бобеев Е¹.

¹2к.магистранты, мамандығы «6M050400 –Журналистика»
Абылай хана атындағы Қаз ХҚ және ӨТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: ppf_ffp@mail.ru

Андатпа. Мақалада қазіргі таңда журналистикадағы аз зерттелген бағыттың, яғни саяхат және туризм журналистикасының, әр түрлі аспектілері қарастырылады. Зерттеу әдіснамасы БАҚ миссиясын басқа елдер мен халықтар туралы ақпаратты таратудағы маңызды құралы ретінде түсінуге, олардың ұлтаралық қарым-қатынастағы рөліне негізделген. БАҚ жүйесіндегі осы бағыттың орнын анықтау және оның тарихын қадағалау мәселелерін көтере отырып, мақала жаһанданудың өзекті мәселелері контекстінде трэвел-журналистиканың бүгінгі проблемаларына басты назар аударады. Трэвел-журналистикаға «бейтарап» бағыт ретінде көзқарастың дұрыс еместігі көрсетіледі.

Тірек сөздер: трэвел-журналистика, саяхат, жол очерк, пресс-тур.

Қазақ халқының «Асың барда беріп жүріп ел таны, атың барда желіп жүріп жер таны» деген мақалының бүгінде маңызы жоғары. Еңбектеген баладан еңкейген кәріге дейін шет мемлекеттерге саяхат жасауға үлкен мүмкіндік туып отыр. Сол саяхатты жандандыруға жаңа

бағыт «трэвел-журналистика» көмектесуде десек артық айтқандық емес. Трэвел-журналистика (ағылшынша travel-journalism) география, тарих, мәдениет, туризм туралы ғылымды қамтыған, адамдарға саяхат жайында мәліметтер ұсынатын бұқаралық ақпарат құралдарының жаңа бағыты.

Трэвел-журналистика өзінің ерекшелігіне байланысты жанр түзуші формалардың әртүрлілігіне мүмкіндік бере алады, көбінесе бұл:

- жол очерк – журналистиканың көркем-публицистикалық жанры, ол маңызды және қызықты оқиғаларды, оқиғаларды, әр түрлі адамдармен кездесулерді сипаттайды.

- жол жазбалары – қиялдағы уақыт пен кеңістіктің шекарасын ажыратуға қабілетті ірі қосынды бөліктердің болмауымен ерекшеленеді», сондай-ақ баяндаудың жеке сипатымен ерекшеленеді, жол жазбаларында жол очерк жанрына тән терең талдау жоқ, сондай-ақ бір тақырыпқа бағынушылық міндетті сипатқа ие емес. Журналистика зерттеушісі М. Н. Ким «жол жазбалары жол очеркінің бір түрі болып табылады» дейді [1].

–Репортаж – оның барысы мен нәтижелерінің мәтінінде бақылау және белгілеу әдісін «жан-жақты» қолдануды сипаттайды.

–Шолу жанрының анықтаушы белгісі – процестің, жағдайдың мәніне терең енетін қоғамдық оқиғалар мен шолушының ойының көрнекі Жарық беруінің бірлігі. Шолу затына көрінетін құбылыстардың кеңістіктік-уақытша немесе тақырыптық байланысы тән.

–Ұсыныс - трэвел-журналистикаға қатысты аналитикалық материал, оның негізгі мазмұны нұсқамалық бағдарламалық ақпарат болып табылады.

Сонымен қатар, трэвел-журналистика баспа басылымдарының беттерінде ғана емес, теледидарда және Ғаламторда да маңызды екенін атап өткен жөн. Технологияларды дамыту және аудиторияны ақпараттандыру тәсілдерін кеңейту саяхат баспасөзінің қалыптасуына елеулі әсер етті. Әрине, түрлі теледидар бағдарламалары, сондай-ақ әлем туралы хабарлар үшін бөлінген тұтас арналар ерекше қызығушылық тудырады. Және әртүрлі елдер туралы ерекше форматта есте қалатын, жиі таңқалдыратын ақпаратты беретін ауқымды ойын-сауық шоулар да жоқ емес. Сондай-ақ, саяхат баспасөзінің дамуында интернет-кеңістік пен блогосфера белгілі бір рөл атқарды. Бүгінгі таңда оқырмандарға тек мәтін мазмұнымен ғана емес, бейне көру және аудиожазбаларды тыңдауды ұсынатын саяхат туралы блогтар үлкен танымалдыққа ие. Мұндай мультимедиялық және оқиғадан үнемі хабардар болу мүмкіндігі қазіргі заманғы аудиторияны жақсы тартады және көңіл көтереді.

Саяхат журналистикасы ақпарат арқылы қоғамның коммуникативтік интеграциясын жүргізеді, сондай-ақ белгілі этикалық нормаларды, мәдени негізді белгілейді. Трэвел-журналистика элементтері массмедидада хард-нюстан (hard-news) софт-нюсқа (soft-news), яғни салмақты ақпараттан ойын-сауыққа дейінгі аралықты

камтиды. Бүгінгі таңдағы трэвел-бағдарламалар шын мәнінде бірнеше жанрдың қоспасынан тұрады. Мысалы, тарихи-географиялық хабарлар ғылыми-деректі фильмдер мен жолсапар очерктерінен, танымдық дәрістерде туындайды. Трэвел-журналистика халықаралық қатынаста үлкен маңызға ие. Сонымен қатар туризмнің дамуына, адамдардың тіл үйреніп, жан-жақтылығын арттыруына көмектеседі және өзіндік дәрежеде туристердің қауіпсіздігін қамтамасыз етуге де септігін тигізеді.

«Travel» ұғымы негізінен өркениетті заманда жаңа термин болып енгені ғана болмаса, оның тарихы тереңнен басталады. XIX ғасырға дейін «саяхат» белгілі бір елдер туралы ашық мәлімет алу көзі болып келді. Жер бедері, географиясы, халық саны, шаруашылығы, тарихы жайындағы құнды ақпараттар сол замандағы саяхатшы-ғалымдардың арқасында көпшілікке беріліп отырған [2].

Соңғы жылдары жеке және экстремальді туризм айрықша дамып келеді. Отбасымен және жеке саяхатшылар сапардан алған әсерлерімен әлеуметтік желілерде видеоблог жүргізу арқылы, әртүрлі постар жазу арқылы бөлісіп жатады. Кейбіреулері желідегі достарымен сөйлесіп, бір-бірлеріне кеңес беріп, қай жерге баруға болады, қай қонақ үйде тоқтауға болады деген сұрақтарға жауап алады. Зерттеуші Н.Маслова өзінің 1980 жылы жарияланған жолсапар очеркінде: «Трэвел-журналистика өзінің пәлсапасымен ерекшеленеді. Бұл – белгілі бір автордың жеке қабылдау сүзгісінен өткен әлемнің сипаты», – деп жазған.

Трэвел-журналистика арқылы туризмді дамытудың бізге қандай пайдасы бар деген сұраққа жауап бере кетейік. 2010 жылдан бастап әлемнің көптеген мемлекеттерінде Дүниежүзілік туристік ұйымның «Туризм: перспектива – 2030» деп аталатын бағдарламасы қолға алынды. Туризмнің дамуы ел ішінде төмендегідей маңызды мәселелерді шешуге мүмкіндік береді:

- ақша айналымының артуына;
- ішкі жалпы өнімнің өсуіне;
- адамдардың жұмыспен қамтамасыз етілуіне;
- демалыс орындары мен жаңа туристік нысандардың ашылуына;
- тұрғындар санының өсіміне және тағы басқа жағымды өзгерістерге [3].

Трэвел-журналистика өзара ақпарат алмасуда ғана емес, елдер арасындағы халықаралық қатынастың нығаюына да себепші болады. Саяхат журналистикасы мен туризмнің бір арнада тоғысуы мемлекет үшін экономика саласында, мәдениет пен саясатта әкелер пайдасы көп. Мұның барлығы БАҚ өкілдері жасаған туындылардың, жобалардың, мақалалардың қалың көпшілік арасындағы рейтингін көрсетеді [4]. Жалпы алғанда, туризм 1975 жылдан бастап мемлекеттердің ішкі жалпы өнімін көтеруде маңызды рөл атқарып келеді екен. Тіпті, соңғы 10 жыл ішінде әлем бойынша туризм ІЖӨ-нің жыл сайын 4%-ға артуын қамтамасыз етіп отыр.

Зерттеушілердің болжамы бойынша 2030 жылға қарай әлемде саяхатшылар мен басқа елге іссапарға баратындар саны 1,9 млрд-қа жетпек[5]. Бұл дегеніміз, 2010 жылмен салыстырғанда екі есе көп (940 млн). Аталмыш дүниенің барлығы да трэвел-журналистиканың негізінде көрсетілген нәтиже. Әрине, оның қолданыс аясының кеңеюіне ғаламтордың әсер еткенін мойындаған жөн. Ақпарат жеделдігі, сондай-ақ кез келген мәліметке қолжетімділік, ой-пікір алмасушылық, бәрі де орасан пайдаға кенелтті. Технологияның дамыған заманында әлеуметтік желілерде, сайттарда журналист дайындаған материалдардың сақталуы және олардың үздіксіз шығып тұруы, адамдарға не қызықты екенін түсінуге мүмкіндік береді.

Ал бүгінде отандық журналистикада трэвел-жобалар дәстүрлі БАҚ-та емес, ғаламтор кеңістігінде қарқынды дамуда. Әр түрлі блогтар ашылып, өзінің ақпарат деңгейіне қарай тұрақты аудитория жинап алғандары да баршылық. Соның бірі де бірегейі халықтың ықыласына бөленіп отырған трэвел-жоба «7 причин сорваться в ...» деп аталады [6]. Әйгілі актер Әнуар Нұрпейісов пен Santufei.com компаниясының бірлескен жобасынан оқырман Қазақстандағы қандай қалаларды аралауға болады, туристер қайда баруы керек деген сұрақтарға жауап табады. Оған қоса, қала тазалығын, көлік қозғалысын, қала халқының мәдениетін, тарихи жерлер мен жаңа ғимараттарды барынша шынайы көрсетеді.

Бірінші шығарылым Оңтүстік Қазақстан облысы, Шымкент қаласына арналған. Жоба жүргізушісі Әнуар осы жобасы арқылы ішкі туризмді дамытып қана қоймай, сондай-ақ тек біздің тұрғындар емес, шетелден келген туристерді не қызықтырады деген сұрақтарға жауап іздейді. Шымкент қаласы туралы роликте дендропарк, «Адам ата мен Хауа ана» атымен аталған тарихи тас ескерткіш, «Ақсу-Жабағылы» қорығы, «Біркөлік» шатқалы, «Ақ Мешіт» үңгірі және киелі Түркістандағы керемет кесенелер көрсетіледі[7]. 16 минуттық роликте Оңтүстік өңірдің асханасы мен қоғамдық орындарда қызмет көрсету деңгейіне де баға беріледі. Жобаны қолға алған Alkettik (KZ Travel Vlog) блогында Шымқаладан бөлек, Ақтау, Павлодар, Өскемен, Орал, Алматы мен Астана қалалары жайында роликтер де бар. Шағын ұжымның мақсаты – өскелең ұрпаққа өз тарихымыз бен қасиетті мекендер туралы аңыз-әңгімелерден хабардар болуға баулу.

Қорыта айтқанда, елдің саяхатқа деген ықыласы артқан сайын трэвел-журналистикаға деген қызығушылық та арта түсетіні сөзсіз. Ал ол өз кезегінде отандық туризмнің дамуына ықпал етеді.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Ким М.Н. Журналистика: методология профессионального творчества / М.Н.Ким. - Санкт-Петербург: Изд-во Михайлова В.А., 2004. – 495 с.
2. <https://egemen.kz/article/170646-turizmnh-upayyn-trevel-dgurnalistika-tugendeydi>

3. <http://www.geografia.ru/travelj.html>
4. <https://zen.yandex.ru/media/helperia/treveljurnalistika-chto-eto-5a855c2f865165814e55cfad>
5. Кубатьян Г. Travel-журналистика. Начало [Электронный ресурс] / Григорий Кубатьян // Livejournal. — Режим доступа: <http://kubatyuan.livejournal.com/20940.html>.
6. Доля С. Как объездить весь мир, чтобы тебе за это платили? [Электронный ресурс] / Сергей Доля // Livejournal. — Режим доступа: <http://sergeydolya.livejournal.com/434067.html>.
7. <https://cyberleninka.ru/article/n/trevel-zhurnalistika-spetsifika-napravleniya-i-ego-problemy>

ОСОБЕННОСТИ ТРЭВЕЛ-ЖУРНАЛИСТИКИ В КАЗАХСТАНЕ

Бобеев Е¹.

¹Магистрант 2го года обучения специальности «6М050400 –Журналистика»
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан
e-mail: ppf_ffp@mail.ru

Аннотация. В данной статье рассматриваются различные аспекты малоизученного и в то же время динамично развивающегося направления в журналистике – журналистике путешествий и туризма. Современная трэвел-программа как наиболее яркое проявление трэвел-журналистики, представляет собой гибрид жанров, использует разные медийные платформы. Методология исследования основана на понимании миссии СМИ как важного средства популяризации знаний о других странах и народах, их роли в межнациональном общении. Поднимая вопросы определения места этого направления в системе СМИ и прослеживания его истории, статья основное внимание уделяет сегодняшним особенностям трэвел-журналистики.

Ключевые слова: трэвел-журналистика, саяхат, путевой очерк, travel journalism, пресс-тур.

Статья поступила 06.04.2020

LEGAL REGULATION OF THE INTERNET IN KAZAKHSTAN

Egizbay I.¹,

¹master of 2 course of «6М050400 –Journalism»
Kazakh Ablai Khan University
of International Relations and
World Languages
Almaty, Kazakhstan
e-mail: inzhuegizbayeva@gmail.com

Annotation. The article is devoted to the issues of legal regulation of “intellectual property” - copyright, related, industrial rights, and in particular, copyright protection in relation to the Internet space. It discusses laws related to the media and the Internet that apply in the world and Kazakhstan. The statistics on the freedom of using the Internet in the world and Kazakhstan are given.

Keywords: social network, Internet, laws, legislation, users, communication

УДК 070
МРНТИ 19.41.41

ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ИНТЕРНЕТА В КАЗАХСТАНЕ

Егізбай І.¹,

¹магистрант 2 к., специальности 6М050400 – «Журналистика»

КазУМОиМЯ им. Абылай хана

Алматы, Казахстан

e-mail: inzhuegizbayeva@gmail.com

Аннотация. Статья посвящена вопросам правового регулирования «интеллектуальной собственности» - авторских, смежных, промышленных прав, и в частности, защите авторских прав применительно к Интернет-пространству. В ней рассматриваются законы, относящиеся к СМИ и Интернету, применяемые в мире и Казахстане. Приведены статистические данные о свободе пользования Интернетом в мире и Казахстане.

Ключевые слова: социальная сеть, Интернет, право, закон, пользователи, коммуникация

Последние десятилетия были отмечены бурным развитием политической, правовой, экономической и культурной жизни нашего общества и государства. Одним из важнейших элементов динамики этого развития является информация и средства массовой информации, которые рассматриваются как категории социального процесса, быстро реагируя на изменения, происходящие в различных сферах жизни страны.

Проблема правового регулирования деятельности СМИ в теории государства и права, отраслевой юридической науке очень актуальна, поскольку в настоящее время формируются и развиваются базовые институты демократии, которые являются основой для обеспечения новых функций и форм государство для российского общества. Кроме того, необходимо решать сложные задачи, стоящие перед организациями, которые играют роль государственного защитника.

Правовое регулирование отношений в области средств массовой информации имеет принципиальное значение для обеспечения оптимального функционирования средств массовой информации (средств массовой информации) как важнейшего демократического института, с помощью которого граждане реализуют конституционные права на свободу мысли и слова. право свободно искать, получать, передавать, производить и распространять информацию, свобода экономической деятельности, свобода творчества и преподавания, право участвовать в культурной жизни и т. д. Именно через средства массовой информации, прежде всего, современное общество способен контролировать деятельность органов государственной власти и местного самоуправления, политических партий и других субъектов публичного права. В то же время деятельность средств массовой информации требует комплексного правового регулирования, способного обеспечить баланс интересов личности, общества и государства.

В мире существует несколько подходов к тому, как регулировать интернет. Во-первых, государство не вмешивается в саморегулирование Интернета. Второй подход является ограниченное участие государства в управлении Интернетом и правовые отношения в ней (например, в вопросах детской порнографии, терроризма, экстремизма, и так далее). И третий подход заключается в жестком законодательном регулировании «по вертикали». Казахстан выбрал новейшую модель, и, на мой взгляд, это неправильно. Во-первых, Интернет является технологической возможностью реализовать фундаментальное право человека на свободу выражения. Во-вторых, нисходящее регулирование неизбежно в конечном итоге приводит к прерогативе «включение-переключение» - когда государство оставляет за собой право контролировать и фильтровать контент. Каждый год в Казахстане вносятся изменения в законодательство в рамках этой ограничительной модели регулирования, и правоприменительная практика также указывает на эту тенденцию.

Новое законодательство, принятое в Казахстане, вызывает беспокойство как в отношении доступа к онлайн-информации, так и безопасности данных в Интернете. Ряд законов, вступивших в силу 1 января 2016 года, закрепили за государством функцию опосредования всего онлайн-трафика. Один из законов предусматривает ответственность поставщика информации за отказ предоставить информацию государству, которая считается подозрительной. Новая система потребует от всех пользователей Интернета в Казахстане установить «сертификат национальной безопасности», который позволит государству быть посредником между пользователями и всеми сайтами в Интернете. Правительство утверждает, что сертификат обеспечивает шифрование для каждого соединения, которое помогает защитить граждан Казахстана от террористической пропаганды, детской порнографии и мошенничества в Интернете.

В последние годы были выделены огромные средства на государственное финансирование средств массовой информации, в том числе интернет-сайтов. Государство так же тратит деньги на регулирование Интернета - продвижение пропагандистских материалов, мониторинг и поиск нелегального контента, который подлежит блокировке. Но в Казахстане нет реестра запрещенных сайтов, и мы убеждены, что эта информация должна быть открыта для общественности. Более того, с прошлого года в Казахстане можно заблокировать сайты без решения суда - по требованию Генеральной прокуратуры. В итоге это правило было введено, несмотря на очевидный правовой конфликт. Однако в соответствии с другим законом, который должен в реальности применяться, блокирование возможно только с санкции суда. Проблема блокировки сайтов в Казахстане выходит за рамки нелегального контента, критические сайты, популярные независимые онлайн-публикации блокируются.

Каждый год Freedom House представляет отчет о свободе пользования Интернетом. В отчете за 2018 год проанализировано 65 стран, пишет аналитический портал Ranking.kz. Казахстан в этом рейтинге занял 46-е место из 65, Мьянма - ниже, а Азербайджан - выше. Рейтинг Казахстана в этом рейтинге составляет 62 балла, что на 56 баллов хуже, чем у обладателя первого места (6 баллов). На оценку повлияли такие факторы, как барьеры для доступа в Интернет (инфраструктура и экономические барьеры для доступа, правовой контроль и контроль над собственниками интернет-провайдеров, а также независимость регулирующих органов), ограничения на контент (блокировка сайтов и контента, цензура) и нарушение прав пользователей (отслеживание онлайн-действий, конфиденциальности и последствий для онлайн-выступлений). Согласно отчету Freedom House, Казахстан является страной с несвободным интернетом.

Казахстан классифицируется как «несвободный» во всех отчетах о свободе в странах мира, которые Freedom House публикует на своем сайте с 1998 года.

Международные организации давно ищут пути регулирования интернет-ресурсов с целью защиты пользователей от незаконного контента, признанного таковым международным правом. Никто не отрицает того факта, что безоговорочное уважение свободы выражения мнения требует установления иного режима в отношении интернет-изданий. Как уже не раз отмечалось, Интернет — это средство достижения свободы, с помощью которого люди могут общаться друг с другом по волнующим их проблемам в любой точке земли, способ преодоления границ и существующих различий. А применение нормы, «вбрасывающей» неизвестные законы тех или иных стран в коммуникационное пространство людей, живущих в странах, где свобода защищается, имеет своим следствием как раз противоположный результат: ущемление свободы выражения уголовной — за рубежом. Действия правительства Казахстана по регулированию Интернет-ресурсов наглядно демонстрируют такие возможности.

На мой взгляд, регулирование интернет-ресурсов в качестве СМИ обосновано только тогда, когда такие ресурсы формируют общественное мнение по важным социальным, политическим, экономическим и другим вопросам. И когда они могут вызвать какой-либо разрушающий эффект на общепринятые человеческие ценности (терроризм, моральное здоровье нации, государственная, информационная безопасность). Интернет-ресурсы, имеющие частный характер, ресурсы ограниченного доступа, к таковым явно не относятся.

В условиях Казахстана ситуация усугубляется еще и тем, что законодательство, регулирующее СМИ, далеко не либерально и распространение его на пользователей интернета является неоправданным

и тяжким бременем для последних. Так, в уголовном и административном кодексах предусмотрена повышенная ответственность за действия, совершенные с использованием средств массовой информации (например, статья 142 УК РК. Нарушение неприкосновенности частной жизни, предусматривающее в виде максимального наказания арест на срок до четырех месяцев, а в случае если распространение сведений было в средствах массовой информации – максимальное наказание лишением свободы на срок до пяти лет с конфискацией незаконно используемых специальных технических средств. Во-вторых, выглядит непонятным запрет на учреждение интернет-ресурса юридическим лицом (где иностранное участие более 20% акций, долей) и т.д.

В качестве примера оправданного подхода в регулировании вопросов СМИ в интернете, можно привести опыт наших соседей, а именно Россию. На днях Верховный суд РФ одобрил проект постановления, которое разъясняет судьям практику применения закона «О СМИ» («О практике применения судами закона о СМИ»). В проекте содержится много важных уточнений старого российского закона - например, за какую информацию СМИ будет нести ответственность, а за какую нет, что такое цензура, а также отвечают ли интернет-издания за комментарии читателей в форумах. В частности, этот документ разъясняет, что любой интернет-сайт может распространять информацию, но ответственность за нее по закону о СМИ будут нести лишь те ресурсы, которые зарегистрированы как средства массовой информации. Что не означает полного освобождения от ответственности незарегистрированных сайтов - просто они будут нести ее по другим законам.

При этом нельзя будет отказывать сайтам в регистрации как СМИ. Для регистрации будет необходимо лишь желание издателя, причем желание абсолютно добровольное - никто не вправе заставлять регистрировать все сайты как СМИ. В Казахстане, например, интернет-ресурсам, которые хотели бы встать на учет в качестве СМИ (в частности, для того, чтобы иметь право на аккредитацию своих журналистов при государственных органах и т.д.), отказывают в этом, так как в законе о СМИ постановка на учет предусмотрена только для печатных СМИ и информационных агентств. Однако, несмотря на то, что специалисты хоть еще не выработали единого мнения о том, какой именно должна быть норма об ответственности за интернет-публикации, ясно одно: нормой, по которой будет устанавливаться ответственность интернет-издателей, не должна быть «газетная норма».

ЛИТЕРАТУРА

1. Наумов В. Особенности правового регулирования сети Интернет 1998. <http://www.russianlaw.net/law/general/a08/>
2. Гринюк М., Защита авторских прав в Интернете 2017. Право и интернет. Сборник статей (Интернет, его юрисдикция) - <https://www.doccity.com/ru/zashchita-avtorskih-prav-v-internete/1113148/>
3. Кадырова Г.Х. Персонализация информации в социальных сетях – ж. «Историческая и социально-образовательная мысль» – 2016 – стр. 3-4
4. Браславец Л.А. Социальные сети как средство массовой информации: к постановке проблемы // Вестник ВГУ. Серия: Филология. Журналистика. – 2017. – № 1. – стр. 3-6
5. Дужникова А.С. Социальные сети: современные тенденции и типы пользования // Мониторинг общественного мнения. – 2013. – № 5 (99). – С. 238-251
6. Кужукеева Г. Регулирование СМИ в интернете// Право и СМИ в Центральной Азии <http://medialaw.asia/node/5524>

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ИНТЕРНЕТТІ ҚҰҚЫҚТЫҚ РЕТТЕУІ

Егізбай І.¹,

¹2к. магистранты, мамандығы «6М050400 –Журналистика»,
КазУМОиМЯ им. Абылай хана
Алматы, Қазақстан
e-mail: inzhuegizbayeva@gmail.com.

Андатпа. Мақала «зияткерлік меншікті» - авторлық, сабақтас, өндірістік құқықтарды, атап айтқанда Интернет кеңістігіне қатысты авторлық құқықты құқықтық реттеуге арналған. Онда әлемде және Қазақстанда қолданылатын БАҚ пен Интернетке қатысты заңдар талқыланады. Әлемде және Қазақстанда Интернетті пайдалану еркіндігі туралы статистикалық мәліметтер

Тірек сөздер: элеуметтік желі, интернет, заң, құқық, пайдаланушылар, қарым-қатынас

Статья поступила 27.04.2020

MODERN TELEVISION AND MULTIMEDIA TECHNOLOGIES

Nugumanova A.T.¹

¹Master of 2 course, of journalism,
of Ablaikhan KazUIRandWL,
Almaty, Kazakhstan
e-mail: aray.090@mail.ru

Annotation. This article covers the effective aspects of modern television editorial offices and multimedia technologies. The author also touches on the process of news release and prospects for the development of kazakh television.

Keywords: television, mass media, Internet, multimedia, technology

ӘӨЖ 070

ҒТАМТ 19.41.07

ЗАМАНАУИ ТЕЛЕВИЗИЯ ЖӘНЕ МУЛЬТИМЕДИАЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР

Нугуманова А.Т.¹,

¹2 к.магистранты, мамандығы «6М050400 - Журналистика»,

Абылай хан атындағы ҚазХҚ және ӘТУ

Алматы, Қазақстан

e-mail: aray.090@mail.ru

Андатпа. Бұл мақалада заманауи телевизиялық редакцияның жұмысы мен мультимедиялық технологиялардың тиімді тұстары кеңінен тарақатылады. Сондай-ақ, автор жаңалықтар шығару процесі мен қазақстандық телевизияның болашақ даму мәселелерін қозғайды.

Тірек сөздер: телевизия, массмедиа, ғаламтор, мультимедиа, технология

Үлкен аудиторияларды қамтитын заманауи телевизия көрермендерге жаңа өмірге бағытталуға көмектесе алатындай, қажетті ақпараттарды толық көлемде ұсына алады. Телевизия саласы бүгінгі күні барлық БАҚ коммуникациялары арнасының ішіндегі ең күштісі, сондай-ақ қоғамдық пікірге әсер етуші маңызды фактор болып табылады. Көгілдір экран барлық жер шарын жаулап алды және әр адамның өмірінің бір бөлшегіне айналды деуге толық негіз бар. Осы құралдың арқасында маңызды мәліметтер таратып, барлық ақпаратқа қол жеткізу мүмкіндігі туды. Тіпті адам өмірінде орын алған барлық жағдайлар мен шұғыл оқиғаларға жедел қол жеткізілуде. Ал мұндай ақпараттық дәуірде телевизиядан кейін ең мықты әрі жылдам хабар тарататын, әрине, ғаламтор арнасы. Бүгінде ол әлем бойынша хабар жүргізетін мыңдаған телеарналардың қызметін атқарып отырған алып күшке ие.

Заманауи телевизия мүмкіндігінше барлық тиісті техникамен жабдықталған. Деседе, қосымша қолдауды қажет етеді. Үнемі жылжымалы техникалық станция керек, студияларды әлі де болса жарықтандырып, жетілдіру қажет деп айтып жатамыз. Мәселен, біздің елдегі ең үлкен әрі жақсы жабдықталған студияларда 30-40 жарық қондырғысы қойылған болса, Корея, Түркия, Қытай елдерінің студияларында, дәл сондай 600-800 қондырғы бар. Алайда Америкалық телевизия – өз саласындағы қуатты держава. АҚШ бұқаралық ақпарат құралдарының басты ақпарат көзі мен жедел жаңалықтарының түп-тамырына айналған. Бұқаралық коммуникациялар технологиясындағы заманауи төңкеріс телевизияға үлкен мүмкіндіктер жолын ашты. Жаһандану үрдісі америкалық телевизия саласын мультимедиа, стереотелевизия, компьютерлік анимация іспеттес заманауи элементтермен тығыз байланыстыра түсті [1]. Біз HD форматқа енді көшіп жатсақ, шетелдік арналар баяғыдан

тың форматпен жұмыс істейді. Біз фильмдерді 2К стандартымен енді-енді түсіруді бастасақ, ал Жапония 8К стандартымен таспалап жүр. Иә, барлығымыз білетіндей, соңғы жылдары техникалық стандарттар тез қарқынмен дамып барады. Оларға ілесіп кету мүмкін емес. Бір жағынан қазір бірден 8К стандартының қажеті де жоқ. Алдымен қолданыстағы стандартты игеріп алған дұрыс.

Рас, жаңа техникамен жабдықталу көп мәселелерді шешеді. Мәселен, «Qazsport» арнасын қалай HD форматқа көшірді, солай біраз азаматтар осы арнаға ауысты. Себебі спорт сүйер қауым картинаның, экрандағы бейненің түзелгенін, үлкен дәлдікпен берілетінін айтып жатыр. Сондықтан қазір HD форматқа көшіп, техникалық мәселелерді шешіп жатырмыз. Мәселе онда да емес. Бүгінгі таңда «Qazaqstan» ұлттық арнасы еліміздегі елді мекендерді 99 пайыз қамтып, хабар таратып отыр. Өзге бірде-бір арна ондай мүмкіндікке ие емес. Үлкен телеарналар облыс орталықтарын ғана қамтиды. Бұл жерде дөсәйкессіздіктер кездеседі. Біз дерейтингті өлшейтін, арналардың қаралуын саралайтын компания бар. Ол 100 мыңнан астам тұрғыны бар елді мекендерде ғана өлшем жүргізеді. Соның салдарынан телеарналарды ынталандыра алмайды. Ал арналар 100 мыңнан төмен тұрғыны бар елді мекендерге хабар таратуға ешқашан ұмтылмайды. Қазіргі заманда технологиялардың тез өзгеретіні сонша, біз бұл мәселені шешеміз, игереміз деп жатқан кезде жағдайдың өзгеріп кетуі мүмкін. Себебі ел ғаламторға үлкен қарқынмен ауысып жатыр. Қазақстанда болсын, шетелде болсын қалын жұртшылық ақпаратты жылдам ала қояды. Бұл әлем бойынша ортақ тенденция. Қай елдегі әріптесімізбен сөйлессек те, айтатындары бір-ақ нәрсе, көрерменнің көгілдір экранға телміру деңгейі төмендеп барады. Яғни азаматтар жаңалықтарды көру үшін кешкі сегізді немесе тоғызды күтіп отырмайды. Сол сәтте әлеуметтік желілерден онлайн жүйеде қарайды, талқылайды немесе белгілі бер телесериалды көру үшін уақыт оздырмай, өздеріне керектісін әртүрлі желілерден, ғаламтор арқылы тауып, тамашалай алады. Біз осындай тенденцияларды міндетті түрде ескеруіміз керек. Қазір негізгі жұмысымыздың бірі осы бағытта болып отыр. Біздегі арналар да өз өнімдерін әлеуметтік желі арқылы кеңінен таратуға ұмтылып отыр. Мысалы, «Балапан» арнасында шығатын «Қалқанқұлақ» телесериалы апта сайын әлеуметтік желіде жарияланып отырады, сәйкесінше Youtube бейнехостингінде 2 миллионнан астам көрсетілім жинайды. Яғни жеті күнде екі миллион бала көріп отыр деген сөз. Немесе мынадай мысал келтірейін, Ұлттық арнаның Youtube-тегі көрсетілімі жеті күнде 77 миллионға жеткен. Ал жалпы корпорацияныкі 277 миллион болды. Осыдан-ақ қаншама адамның ақпаратты Youtube арқылы алуға әуестігін көруге болады. «Ақпараттық Қазақстан-2020» мемлекеттік бағдарламасына сәйкес, 2020 жылы еліміздегі үй шаруасындағы әйелдердің 100% ақпараттық технологияларға еркін қол жеткізе алатын

болса, қазақстандықтардың 75% Ғаламторды пайдалана алуы тиіс. Электронды БАҚ сандық белгілері 95% аумақты жауып тұруы керек, сондай-ақ 100% білім беру мекемелері бірыңғай зерттеу және ағарту желілерімен байланыста болулары қажет [2].

Заманауи қазақстандық телевизия республика халқы үшін ақпараттық өнімдер шығарушы ретінде ерекше ұлылыққа ие. Көгілдір экранның маңызы зор болғандықтан, басқа бұқаралық ақпарат құралдары мен ойын-сауық өндірісінде оған тең келер лайықты бәсекелес болмағандықтан, заманауи телевизия өз қызметі мен тауарларын ұсына отырып, адамдардың ой-өрісіне, адам құндылығы жүйесіне қатты әсер етеді. Сондай-ақ экономика, саясат пен мәдениетке де тигізер әсері мол.

Қазіргі уақытта әлемдегі және әр жерлерде орын алып жатқан оқиғаларды жаңалықтар арқылы көріп, қабылдау әдетке айналды. Міне, сондықтан бүгінгі күні ақпараттық бағдарламалардың маңызы ерекше.

Телеарналардың жетекші жүргізушілері, телевизиялық журналистиканы зерттеушілер, сондай-ақ сыншылар ақпараттық функцияны ең маңызды құрал деп санайды. Қоғамға әлемде болып жатқан оқиғалардың барлығын хабарлап отыру, заманауи шындықтың көпбейнелілігін көрсетуді - масс-медианың басты міндетіне жатқызады.

Тақырып телевизиялық редакцияның жұмысы мен жаңалықтар шығару процесін де назардын тыс қалдырмай отырып ақпараттық телевизияның болашақ даму мәселесін қозғайды.

Қазақстан Республикасындағы халықтың басым бөлігі елімізде болып жатқан оқиғаларды жаңалықтар хабары арқылы біліп отырады. «Жаңалықтар шындықты көрсетудің басты әдісі болып барады, шындық - ақпараттар легінің бір фрагментіне айналды» [3].

Сонымен қатар, ақпараттық хабарлар таратуды дамытуда инновациялық технологиялардың зор рөл атқаратынын да атап өтпеуге болмайды, (компьютеризациялау, сандық хабарлау, онлайн технология, шұғыл ақпараттарды ұялы телефон арқылы жіберу т.б.). Жоғарыда аталған тенденцияның қай-қайсысын болса да, тереңірек зерттеуге болады. Халықты әлемдегі, еліміздегі болып жатқан оқиғалармен, экономика, саясат, мәдениет, ғылым, яғни, қазіргі кездегі шексіз болып жатқан жағдайлармен ақпараттандырып отыру кез-келген телекомпанияның маңызды міндетіне айналды, және ол жаңалықтар бағдарламаларының көбеюіне алып келді [4].

Теледидар пайда болғаннан- ақ, техникалық прогрестің бөлшегі болып саналады. Оның көркемдік деңгейі техника мен технологияның мүмкіндіктерін анықтады, ал олар ұзақ уақыт өте шектеулі болды. Олардың дамуының әрбір жаңа кезеңі экрандық өнердің осы түрінің

ерекшелігін бірте-бірте анықтай отырып, теледидар сипатын өзгертті. Соңғы онжылдықта компьютерлік техника мен компьютерлік технологиялардың қарқынды өсуі, теледидарды айтарлықтай өзгертті және нәтижесінде, оның жеке «өзіндік» бейнесін қалыптастырды. Бүгін телевизиялық бағдарламаның барлық форматтары арнайы жасалған (яғни элементтерді, форматты безендіру, сондай-ақ пәрменді, яғни жұмыс істейтін драматургия бағдарламасы) компьютерлік технологияның көмегінсіз өтпейді. Ал ең бастысы, компьютерлік технологиялар, теледидар эфирінің бағдарламааралық кеңістігінің блоктарын жеке телевизиялық форматқа бөліп берді. Мұны мақұлдай отырып, мен мынадай ойға қаламын [5]. Егер телеарнадағы хабар тарату күнін толық экрандық шығарма ретінде қарастырсақ, эфир күні бойы рефренмен құрастырылған бағдарламааралық компьютерлік суреттер мен блоктарды, және арнаны безендіретін өзіндік визуалды бейнесін жасайды.

Дәл осы және компьютерлік технологиялардың көмегімен дайындалған барлық элементтерді бағдарламааралық хабар таратудың бірыңғай жаңа телевизиялық форматына бөліп көрсетуге және «телевизиялық арнаның мультимедиалық бейнесі» деген анықтама беруге мүмкіндік береді. Өйткені бұл формат пен көрермендер арнаның нақты бейнесін қалыптастырады. Осы ұғымға ұқсас, екінші – «телевизиялық бағдарламаның мультимедиалық бейнесін» енгізуге болады. Бұл ұғымның қолданылуы оның атауынан анық. Ал ол жөнінде әңгіме одан әрі өрбиді. Сонымен, «теледидар арнасының мультимедиялық бейнесі». Кез келген топқа бөлу шартты түрде және ол әлі де кейбір ерекшеліктерді, тұтас элементтерге көзқарастарды анықтауға көмектеседі, бұл оларды талдау мен түсіну үшін ыңғайлы. Сонымен, эфирлік теледидардың барлық мультимедиялық құраушысын көркем бейнені қалыптастыруда ойнайтын рөлі бойынша екі жаққа шартты түрде бөлеміз. «Басым» және «бағынышты». «Басым» деп арнаның мультимедиалық бейнесін қалыптастыратын бағдарламааралық эфирлік кеңістікті, компьютерлік безендіру деп аталатын барлық нәрсені түсінеміз. Бір сөзбен айтқанда, арнаны оның мазмұнына сәйкес орналастыру үшін құрушылардың ойлап тапқан барлық құралдары. Эфирдің бағдарламааралық безендірілуі бірыңғай дизайнерлік-мағыналық бағытта орындалумен қатар, нақты теледидар арнасын бейнелейтін ақпараттық-эмоционалды бояуды алып келуі тиіс. Ал ол осы арнаның болжамды көрермен аудиториясының негізгі тобын қабылдауға бағытталуы тиіс. Егер мен жоғарыда айтып кеткендей, «телевизиялық арнаның мультимедиалық тәсілі» деп атаған бұл негізгі элемент жоқ болса, онда арна өзінің позициясын орындай алған жоқ және көрермен де оны анықтай алмайды, демек, бәсекелестер тобынан ерекшеленеді. Әрине, теледидар арнасының басты символы, әдетте, оның әріптік аббревиатурасын қамтитын, оны

эфирдің бұрышында көруге болады. Сондай-ақ арнаны анықтайды және жайғастырады, бірақ бүгінгі таңда оның біреуі жеткіліксіз. Менің ойымша, бұл басты символды теледидардың желідегі арнасының барлық мультимедиялық бейнесінің құраушысы ретінде қарастыру керек.

ӘДЕБИЕТ

1. Қалқаманқызы М. АҚШ телевизиясы: телеарналар мен хабар тарату технологиясы / © Научный журнал “Хабаршысы-Известия” КазУМОиМЯ имени Абылай хана серия “Филологические науки” 2 (49) 2018 ISSN 2411-8745 - 60 – 68 б.
2. Указ Президента РК «О Государственной программе «Информационный Казахстан-2020» и внесении дополнения в Указ Президента РК от 19 марта 2010 года № 957 «Об утверждении Перечня государственных программ» от 4 декабря 2012 года № 1534. <http://medialawca.org/posts/24-12-2012/67995.html>
3. Ослон А. Кешкі асқа жаңалықтар / Искусство кино. - 2003. №11. - С. 27.
4. Масғұтов С. Көгілдір экран – өмір айнасы - www.netref.ru/habar-dajindaudioaudiotehnikali
5. Введение в журналистику / Курс лекций. Под ред. И. А. Фатеевой, М. В. Загидуллиной. – Челябинск: Челяб. гос. ун-т, 2010. – 144 с.

СОВРЕМЕННОЕ ТЕЛЕВИДЕНИЕ И МУЛЬТИМЕДИЙНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ

Нугуманова А.Т.¹,

¹магистрант 2к., специальность «6М050400-Журналистика»
КазУМОиМЯ имени Абылай хана,
Алматы, Казахстан
e-mail: aray.090@mail.ru

Аннотация. В данной статье широко освещаются эффективные стороны работы современной телевизионной редакции и мультимедийных технологий. Также автор затрагивает процесс выпуска новостей и перспективы развития казахстанского телевидения.

Ключевые слова: телевидение, массмедиа, интернет, мультимедиа, технология

Статья поступила 27.03.2020

TYPES AND STYLE OF THE DOCUMENTARY

Oser E¹,

¹Master of 2 course of «6M050400 -Journalism»
Kazakh Ablai khan University of International Relations and
World Languages Almaty, Kazakhstan
e-mail: elnur.oser@mail.ru

Annotation. This article is devoted to the problem of the documentary as a popular genre of modern journalism, the analysis of its types and stylistic features. As the theoretical basis of the analysis, the doctrine of the classic in the field of documentary journalism of the American film critic and theorist Bill Nichols is considered, as well as the activities of well-known Kazakhstan documentary filmmakers.

Keywords: documentaries, journalism, cinema, genre, style.

ӘӨЖ 070
ҒТАМТ 19.41.07

ДЕРЕКТІ ФИЛЬМНІҢ ТҮРЛЕРІ, СТИЛІ ЖӘНЕ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Өсер Е.¹,

¹2к. магистранты, мамандығы «6М050400 – Журналистика»
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: elnur.oser@mail.ru

Андатпа. Бұл мақала қазіргі журналистиканың деректі фильм, оның түрлері мен стиліне арналған. Зерттеу деректі фильм ілімін қалаушы атақты американдық кино сыншысы және теоретигі Билл Николстың еңбектеріне негізделген, сонымен қатар осы теория тұрғысынан танымал қазақстандық деректі кинематографистердің қызметі қарастырылған.

Тірек сөздер: деректі фильм, журналистика, кино, стиль.

Деректі кино (деректі - құжаттарға, фактілерге негізделген) - нақты әлеммен немесе осы әлемнің өз оқиғалары мен құбылыстарымен қоршалған нақты адамдарды түсіретін және көрсететін киноның бір түрі. Деректі фильм шынайы оқиғалар мен тұлғалардың түсірілуіне негізделген. [1] Деректі жанр маңызды әлеуметтік және саяси тақырыптар, танымал адамдар, табиғат, ғылым, мәдениет, елдер, тарих, экологиялық проблемалар мен әлемде болып жатқан оқиғалар туралы баяндайды. Деректі фильм - бұл оқиғаны бейнелі жалпылау, осы оқиғаның жалпы адамзаттық мәселелермен байланысының себептерін ашу. [2]

Көбінесе деректі фильмдер көркем фильмнің қарама-қайшылығы деп аталады. Бірақ кейбір дереккөздерде деректі фильмдердің анықтамасы тек шынайы оқиғаның толық бейнесін қайта құру үшін актерлердің ойыны мүлдем болмаған жерде ғана қолданылады. [2]

Деректі фильмдердің ерекшелігі - ойнақты оқиғалар, нақты адамдар, нақты жерлерді көрсетеді. Сонымен қатар, нақты оқиғаларды қайта құру деректі емес екенін ескерген жөн. Бұл шындыққа негізделген көркем фильм. Бұл жағдайда режиссерлердің мақсаты қандай да бір оқиғаны құжаттау, адамдардың өмірін, қоғам өмірін көрсету немесе қандай да бір ғылыми жаңалықтар туралы айту болса да, деректі фильмдерде жиі пайдаланылатын сюжеттер мен көркемдік әдістер жетіспейді деп айтуға болмайды. Көптеген сыншылар мен кино сыншылары «деректі фильм» ұғымы дұрыс қолданылмайды, өйткені камера жанында кез-келген адам өзін-өзі ұстамайды, - дейді. Бұл өз кезегінде бұл фильмді көркем емес деп атауға болатындығына күмән келтіреді. [3]

Шынайы деректі фильмдерге келетін болсақ, бұл жасырын камера түсірген фильмдер. Мысалы, жануарлар туралы деректі фильмдер жиі жасалады. Жасырын камерамен түсіру (барлық тараптардың білімінсіз және келісімсіз) әлі де кейбір моральдық-этикалық нормаларға қайшы келеді. Қазір деректі фильмдер қоғамның назарын әлемде болып жатқан

оқиғаларға аударуға тырысып, әлеуметтік проблемалар мен қақтығыстар туралы хабардарлықты арттыруда. Бірақ кинотеатрдың керемет қасиеті бар - ол көрерменді кейіпкерлерге жақындата түседі, сондықтан фильмді қарау кезіндегі проблемалар оның проблемаларына айналады, содан кейін барлық сезімдерді түсіну және қайта ойластыру басталады. [3]

Билл Николс (1942 ж.т.) - американдық кино сыншысы және қазіргі заманғы деректі фильмді зерттеудің негізін қалаушы ретінде өзінің алғашқы ізашарлық жұмыстарымен танымал теоретик. Оның 1991 жылы шыққан «Шындықты бейнелейтін: деректі фильмдегі мәселелер мен тұжырымдамалар» атты кітабы алғаш рет деректі фильмді зерттеуде заманауи кино теориясын қолданған. Оған басқалардың көптеген кітаптары және Николстың қосымша кітаптары мен очерктері қосылды. Оның екі томдық антологиялық фильмдер мен әдістемелерінің бірінші томы (1976, 1985) кинотасуды академиялық пән ретінде құруға көмектесті. Николс - Сан-Франциско мемлекеттік университетінің кинематография кафедрасының профессоры және деректі фильмдер институтының консультативтік кеңесінің төрағасы. [4]

Николс көптеген елдерде дәрістер оқып, әртүрлі континенттерде кинофорумдар қазыларында қызмет етті, әр түрлі кинотаспа жобалары бойынша үнемі кеңес береді және 100-ден астам мақалалар жариялады. [5]

Деректі фильмнің энциклопедиясында оның киностудиядағы орны «әлемдегі ең маңызды деректі ғалым» деп сипатталған. Оның ертедегі жұмысы басқа кинотанушылармен белгілі дәрежеде қиын теорияларды танымал киноларға қолдануға тырысты, бірақ теориялық зерттеудің интенсивтілігі кейінгі жұмыстарында азаяды, өйткені нақты шығармалардың эмоционалды әсері күшейе түседі. маңыздылығы. Дәстүрлі мағынада кино тарихшысы емес, Николс тарихи болжамдардың жаңа көзқарастарын ұсынды, бірақ оның басты үлесі деректі фильмді оқып-үйренудің тұжырымдамалық негізін ұсыну болды. [6]

Деректі фильм шынайы болуға арналған: ол шындықты көрсетеді, өз көрермендерімен біліммен бөліседі. Бірақ жақсы, шынайы деректі кино жасауға көмектесетін қандай да бір ережелер бар ма, оларды атап өтуге тырысуға бола ма?

Мұндай ережелерді киноның барлық теоретиктерін ерте ме, кеш пе бір қорытындыға келеді. Шекараларды орната отырып, біз автордың шындықты бейнелеуге шығармашылық көзқарас құқығын шектейміз. Шығармашылықта эксперимент әрдайым құнды: берілген үлгіні сындыра алған суреттер ғана шедеврлерге айналады. Кинодокументалист өзіне қажетті тәсілдер мен әдістерді қолданады: әрбір режиссер оның субъективті ақиқатын көрсету үшін қандай бөлшектердің маңызды екенін, ал қандай нәрселерді төмендетуге болатынын, тепе-теңдік пен объективтілікті қалай сақтау керектігін өзі анықтайды. [7]

Алайда, көркем емес фильмдердің шығармашылық стильдері мен тәсілдерін типологияға шығаруға болады. Билл Николс - деректі фильмді

жанр ретінде дамытуға және зерттеуге үлкен үлес қосқан американдық кино сыншысы және кинорежиссер, өзінің ғылыми еңбектерінде кино өнерін академиялық тұрғыдан зерттейді. Николс режиссер әңгімелеу стилін таңдай алады деп санайды. Ол өзінің «Introduction to Documentary» кітабында алты негізгі стильді, әдіс-тәсілдерді немесе тіпті ішкі бағдарларды анықтаған. Николз бойынша деректі фильм стилдері:

- поэтикалық,
- нақтылау
- қатысушы,
- бақылаушы,
- рефлексивті,
- перформативті.

Толығымен бір стильде жасалған кем дегенде бір деректі фильм жоқ. Николстың айтуы бойынша әр кескіндеме бірнеше әдістердің үйлесімі болып табылады. Осы әдістерді зерттей отырып, сіз көркем емес фильмдерге әртүрлі көзқараспен қарап қана қоймай, сонымен бірге үйлесімді түрде өз стиліңізді іздей аласыз, стилистикалық тұрғыдан толық картиналарды қалай құруды үйренесіз. [7]

Поэтикалық стильде түсірілген деректі фильмнің мақсаты - көңіл-күй тудыру, көрерменді көркем экспрессивті құралдар, тон, ритмді қолдана отырып әсерлендіру. Мұндай фильм теорияны алға шығаруға және оны фактілермен растауға ұмтылмайды, бұл жерде эстетика маңызды: композиция, қойылым, баяндау ырғағы. Мұндай фильмдердің мақсаты шындықты объективті түрде бейнелеу емес, режиссердің оны субъективті түрде қалай қабылдайтынын көрсету. Негізгі идея сөзбен емес, көбінесе визуалды түрде айтылады. Бұл типтегі фильмдер шежіреге қарағанда өнер туындысына көбірек ұқсайды.

Мұндай фильмдер логикалық әңгімелеуге емес, режиссердің өні, үні мен ырғағының үйлесімі арқылы құратын бірлестіктерге бағытталған. Мұндай фильмнің керемет мысалы - Рамс Фрикенің Самсара (Samsara, 2011). Поэтикалық деректі фильмнің не екенін түсінудің ең жақсы тәсілі - оны көру және ләззат алу. [7]

Түсіндірмелі стиль - кең таралған фантастикалық емес кино стилі. Мұндай фильмдер ағартушылық және ағартушылық мақсатта жасалған: олар белгілі бір оқиға, проблема, өмір салты туралы қисынды және дәйекті сөйлесуге шақырады. Мұндай суреттер - бейне эссе немесе фильмді зерттеу: осындай фильм жасау үшін көптеген дереккөздерді егжей-тегжейлі зерделеу керек. Мұндай фильмдер сұхбаттан, инфографикадан, құжаттардан және кинофильмдер мен фото хроникалардан тұрады, олар «білімді автордың» баяндау әдісін қолданады. Сценарий фильмде көрсетілген барлық фактілерді бірге жинайды және олардан оқиғалар мен көзқарастардың нақты нұсқасын қосады.

Танымал ғылыми фильмдер әдетте осы стильде жасалады. Нақты жағдай: «Космос» деректі сериясы: Космос және уақыт (Космос:

А ғарыштық уақыт Одиссея, 2014). Ол инфографика мен архивтік жазбаларды белсенді қолданады. Сериялдың тәрбиелік компоненті баяндау стилімен ерекшеленеді: жүргізуші Нил Деграсс Тайсон лекция ахуалын туғызатын аудиториямен тікелей сөйлеседі. [7]

Билл Николстың пікірінше, **қатысушы деректі фильмге** қатысуға болатын фильмді жатқызуға болады, онда «деректі және зерттеу объектісі арасында өзара іс-қимыл жасалды, онда деректі фильм өзі оқиғаны бақыламайды, бірақ оған белсенді қатысады». Мұндай фильмде жасаушы кадрға қатысады: ол өзі айтқан жерге барады, сипатталған оқиғаларға қатысушылармен сұхбаттасады және өз көзқарасын білдіреді.

Қатысушы деректі фильмнің мысалы - Брайан Вогельдің Икар (Икар, 2017) Вогелді спорттағы допинг мәселесі қызықтырды: заңсыз есірткі спорттық көрсеткіштерге қалай әсер етеді және допингті бақылау жүйесін алдау қаншалықты оңай. Бұл тақырыпты толығырақ зерттеу үшін Вогел стероидтерді қабылдап, допинг-бақылауды алдап, Haute Route веложарысына қатысуға шешім қабылдады. [7]

Бақылаушы стилі реализмге ұмтылады: деректі фильм камераны қосып, процеске араласпастан шындықты көрсетеді. «Қабырғаға ұшу» техникасын қолдана отырып түсірілген бұл «түсіндірмесіз фильм» табиғи және шынайы. Мұндай фильмде әңгіме де, сұхбаттасушы да, камерада пікірлер де жоқ, дауыстар мен музыка да жоқ. Мұндай фильмдерде айтарлықтай монтаж бар: көптеген көріністер ұзын-сонар екіге түсірілген, фильмде желім жоқ. Мұндай фильмнің мақсаты - көрерменге экранда көрсетілген алғашқы тәжірибені өмірмен байланыстыру.

Бақылау деректі фильмінің көрнекі мысалы - Янус Мецтің Армадилло (Армадилло, 2010). Бұл Ауғанстандағы әскери операциялар туралы фильм, оның дауысы жоқ, әңгімелесуші де, сұхбат та жоқ. Алты айдың ішінде режиссерлер сарбаздарды атып тастады: бүкіл фильм бойында олардың көңіл-күйі мен соғысқа деген көзқарасы қалай өзгеріп жатқанын көруге болады. [7]

Рефлексивті деректі стиль. Мұндай фильмдердің негізгі зерттеу нысаны - деректі және көрермен арасындағы қарым-қатынас. Осы ішкі фильмнің фильмдері не деректі, не оның ерекше құбылысы туралы түсінік береді. Мұндай фильмдер түсірілім процесінің өзін ашады, деректі фильмдер қалай түсірілгені және олардың повестегі кейіпкерлерге қалай әсер ететіндігі туралы әңгімелейді. Сурет қаншалықты шынайы, кино шындықты қаншалықты бейнелейді және оны қаншалықты жасайды. Бұл ішкі фильмдер - бұл киноның феноменологиясына түсініктеме, олар кино түсіру процесінің этикалық, техникалық және заңды шектерін зерттейді және сынайды.

Мұндай фильмнің мысалы - Сара Поллидің «Біз айтқан әңгімелер» (әңгімелер, біз айтқан әңгімелер, 2013). Режиссер 8 мм әуесқой фильмдерді зерттейді, осылайша құмарлықтың, махаббат пен жеккөрушіліктің отбасылық тарихын ашуға тырысады. Фильмді түсіру

барысында ол фильм кейіпкерлерінің «ақиқаты» эфемерлі екендігіне сенімді: әркім «шындықтың» өзіндік нұсқасын жасайды. [7]

Перформативті стиль - бұл бақылаушы деректі фильмге қарама-қайшы. Мұндай фильмдерде деректі деректі фильм өзінің жеке тәжірибесі негізінде қоғамдық-саяси немесе тарихи шындықты көрсетеді. Мұндай фильмдер субъективті және эмоционалды.

Ия, бұл ішкі құжат қатысушы деректі фильмге ұқсас. Соған қарамастан, қатысудың деректі фильмі объективті картинаны жасауға тырысады - деректі фильмнің қатысуымен оның көрсететіндерінің дұрыстығын дәлелдегендей. Орындаушылық деректі фильм тақырыпты объективті түрде ашуға ұмтылмайды: режиссер оған не маңызды екенін көрсетеді. Баяндаудың бұл форматы халықтардың, қоғамдардың немесе азшылықтардың тарихына сәйкес келеді: оның көмегімен «Өзінді осы адам сияқты сезін» деген хабарды жеткізуге ыңғайлы.

Генри Джаст пен Ариэль Шулманның «Мен әлеуметтік желіде қалай дос болдым» атты деректі фильмінің мысалы (Кэтфиш, 2010). Бұл фильмнің бас кейіпкері Нев фейсбук арқылы бір қызды кездестірді: бүкіл фильм бойында олардың қарым-қатынасы дамиды. Нев бұл қыздың өзі айтқан адам емес екеніне күдіктене бастайды, содан кейін Нев, Генри мен Ариэл сапарға барып, шындықты білуге шешім қабылдайды. Бұл адамның әр түрлі болуы туралы және оның әлеуметтік желідегі профилі туралы фильм - режиссерлер бұл идеяны бас кейіпкердің жеке тәжірибесі арқылы жеткізеді. [7]

Деректі кино мамандығы - кинематографиядағы ең күрделі және жауапты мамандық. Көркем жанрдың режиссерлеріне қарағанда, деректі фильм режиссері өзінің қиялына сүйене алмайды және бар шындықты барынша дәл көрсету үшін шеберлікке ие болуы тиіс.

Ораз Әбішев. Қазақстан Республикасы деректі киносының негізін қалаушы, Қазақ КСР халық әртісі, Қазақ КСР Мемлекеттік сыйлығының лауреаты Ораз Әбішұлы Әбішев еңбек жолын опера әншісі ретінде бастаған, бірақ суықтың салдарынан дауысын жоғалтқан. 1939 жылы ұлттық кинофильмдердің дайындалуына байланысты Әбішев киноға практикалық жұмысқа жіберілді. Осылайша, тарихта күтпеген жерден өз кәсібінде бұрын-соңды болмаған биіктерге қол жеткізген және оның туындылары қазақ өнерінің ең жақсы туындылары деп танылған кәсіби деректі фильм пайда болды. Жалпы алғанда ол әр түрлі тақырыптарға арналған жүзге жуық фильм түсірді: «Кеншілер қаласы», «Дина», «Алыстағы жайылымдар туралы», «Абай», «Сәлем, Мәскеу!», «Денсаулық аралы», «Апа», «Ашылмаған құпия». алақан »,« тастағы жазудан »,« бір әріптің ізімен »,« тарихпен диалог »,« Маукен елі »,« Талғаттың биік аспаны ». Осы картиналардың бәрінде кейіпкердің образы әрқашан маңызды болды, оның тағдыры арқылы сол дәуір бейнеленген. Қарапайым шахтер болсын, әйгілі домбырашы Дина Нұрпейісова болсын. Алғашқы болып ол Арал теңізінің апатын

жариялады. Биыл Ораз Әбішевтің туғанына 100 жыл. [8]

Вячеслав Белялов. Режиссер және оператор Вячеслав Белялов - Қазақстандағы ең танымал натуралист. 35 жылдық қызметі барысында ол 60-тан астам деректі фильм түсірді, олардың көпшілігі жабайы табиғатқа арналған. 1969 жылы ол барысты ұстау туралы «Тигр снегов» атты қысқа метражды фильм түсірді. Бұл өте қауіпті және өте күрделі, тіпті бірегей жануарды атып тастау. Осы эксперименттен кейін Вячеслав Алиевич болашақта тек жануарларды атуды қалайтынын түсінді. Жануарларды қарау, таулардың, шөлдердің және далалардың керемет әсемдігі көптеген жылдар бойы режиссер шығармашылығының негізі болды. Экспедициялар бірнеше айлар мен айларды алды. Камера экипаждары мінсіз құрылды. Белялов өз командасына жоғары талаптар қойды. Композиторлар әр фильмге арнайы музыкалық драма құрды. Ал суреттердегі дыбыс шынайы немесе шебер еліктелуі керек еді. Осының арқасында Вячеслав Беляловтың деректі фильмдері көрнекі фильмдерге мүмкіндігінше жақындады және материалды стандартты түрде көрсетуден айтарлықтай алыстады.

Асия Сүлеева. Көпшілік Асия Сүлееваны балалар фильмдерінің режиссері ретінде жақсы біледі. Бірақ Әсия Калиевнаның деректі фильм ретінде басталғанын барлығы біле бермейді. Атап айтқанда, ұлы Әнуар Раибаевпен бірге ол халық суретшісіне сұхбат ретінде салынған Бибігүл Төлегенова шығармашылығының 55 жылдығына арналған «Песни души» фильмін түсірді. Сондай-ақ 2009 жылы ірі жапондық NHK, Дала мен Мұхиттың екі елдің - Қазақстан мен Жапонияның мәдениеті туралы түсірілген деректі-көркем фильм жарық көрді. Бірақ оның ең танымал туындылары - бұл «Камшат», «Нити судьбы», «Дом в саду» картиналары.

Жанна Балақаева. Қазақстандық режиссер Жанна Балақаева деректі фильмдерінде әлеуметтік маңызды тақырыптарды көтереді. Әзірге оның ең танымал жұмыстары - «Самұрық-Қазына» ұлттық әл-ауқат қорының қолдауымен түсірілген «Подари детям жизнь» тетралогиясы. Осы төрт фильмде режиссер жетімдердің тағдырын көрсетеді, адамдарды аутизмнің қорқынышты диагнозынан қорықпауға шақырады және мүмкіндігі шектеулі балалар туралы әңгімелейді. Біз өз кезегімізде Жанна Балақаева кино түсіруді жалғастырып, қоғамның назарын мемлекетіміздің ең осал тұстарына аударады деп сенеміз. [8]

Владимир Тюлькин. Ең ерекше деректі кино режиссерлердің бірі. Владимир Тюлькин әрқашан кез-келген адам деректі фильмнің кейіпкері бола алады деп сенді. Осы қисынға сүйене отырып, ол жеке, таңғажайып адами оқиғаларды түсірді. Кем дегенде, оның ең танымал және аты шыққан туындысы «Повелитель мух». Оның кейіпкері Кирилл Игнатьевич өте ерекше адам. Ол бүкіл ауданда жануарларды емдейтіндігімен танымал болды, оған ауру мысықтар, иттер мен құстар әкелінді. Бірақ тірілер ғана емес. Бұл шыбындарға қарсы соғыс жариялаған Кирилл Игнатьевич оларды личинкаларын өлімге

тастауға итермелейді, содан кейін жануарлар ауруханасын өлім орнына айналдыратын «шыбын-шіркей» өсіреді. Владимир Тюлкиннің және оның «Опыт креста» фильмі «Классика» тізіміне енген - кеңестік және посткеңестік кезеңдегі ХХ ғасырдың 50 үздік деректі фильмі. Оның жұмысы Ресей, Қазақстан, Германия, Швейцария, Голландия, Чехия және басқа елдердегі халықаралық және жергілікті кинофестивальдерде жоғары бағаланады. «Опыт креста» фильмі бойынша ол бір кездері Эмми сыйлығына ұсынылған.

Ғаламторда Қазақстанның деректі фильмдері жоқ. Картиналардың көп бөлігі архивтерде, мұражайларда және жеке коллекцияларда сақталған. Олармен танысу оңай емес. Бірақ бұл ештеңе емес, өйткені бастысы көркем емес кино мәңгілікке жалғасады. Бұл халықтың, уақыттың көрінісі. Мәңгілік куә және оқиғаның бір бөлігі. [8]

ӘДЕБИЕТ

1. Романовский И.И. Масс-медиа. Словарь терминов и понятий. - М., 2004 - 101с.

2. Геращенко Л.Л. (). Конфликт в отечественном документальном кино 90-х гг. // Автореф. ... дисс.канд. иск.наук – 2003, 23 с.

<https://katalogclub.ru/katalog-stately/rabota-i-otdyh/kino/osobennosti-dokumentalnogo-kino.html>

«Documentary Modes». British Film Institute. Archived from the original on 10 May 2012.- Retrieved 13 January 2012.

«Interview with Bill Nichols». Tomás Crowder-Taraborrelli. - Retrieved 13 January 2012.

Aitken, Ian (Editor). Encyclopedia of the Documentary Film. Routledge. -2005 -p. 1968. - ISBN 1-57958-445-4

<https://pervoe.ru/article/kultura/6-stiley-dokumentalnogo-kino-po-billu-nikolzu-s-primerami/>

ВИДЫ И СТИЛЬ ДОКУМЕНТАЛЬНОГО ФИЛЬМА

Өсер Е.¹,

¹магистрант 2 к., специальность «6М050400 – Журналистика»

КазУМОиМЯ имени Абылай хана

Алматы, Казахстан

e-mail: elnur.oser@mail.ru

Аннотация. Данная статья посвящена проблеме документального фильма как популярного жанра современной журналистики, анализу его видов и стилистических особенностей. В качестве теоретической базы анализа рассматривается учение классика в сфере документальной журналистики американского кинокритика и теоретика Билла Николса, и в свете этой теории – деятельность известных казахстанских режиссеров документального кино.

Ключевые слова: документальный фильм, журналистика, кино, стиль.

Статья поступила 06.04.2020

3 Бөлім. АУДАРМАНЫҢ ТЕОРИЯ ЖӘНЕ ПРАКТИКА АЯСЫНДАҒЫ
ЗЕРТТЕУЛЕРІ

Раздел 3. ИССЛЕДОВАНИЯ В ОБЛАСТИ ТЕОРИИ И ПРАКТИКИ ПЕРЕВОДА
Part 3. RESEARCHES IN THEORY AND PRACTICE OF TRANSLATION

FEATURES OF TRANSLATION OF MODERN LITERARY TEXTS

Akysh B¹., Kuantayev N.²

¹candidate of Philological Sciences, Associate Professor of Simultaneous Translation,

²candidate of Philological Sciences, Associate Professor of Simultaneous Translation,
Kazakh University of International Relations and World Languages
named after Abylai Khan, Almaty, Kazakhstan
e-mail: e-mail: kuantaiuly@mail.ru

Annotation. This article focuses on the features of literary translation, which play an important role in the period of intensive development of modern technogenic civilization. When translating works of art, the importance of translating the original text in various ways is revealed, the concept of rhythm and the influence of literary translation in translation studies are given.

Keywords: translation of works of art, unity of text-translation, the concept of rhythm and the influence of literary translation, translation forms, translation studies.

ӘӨЖ 82.03

ҒТАМТ 17.07.61

ҚАЗІРГІ КӨРКЕМ МӘТІНДЕРДІ ТӘРЖІМАЛАУ ЖҰМЫСЫНЫҢ
ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Ақыш Б.¹, Қуантаев Н.²,

¹филология ғылымдарының кандидаты, доцент, синхронды аударма кафедрасы

²филология ғылымдарының кандидаты, доцент, синхронды аударма кафедрасы
Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және
әлем тілдері университеті, Алматы, Қазақстан
e-mail: kuantaiuly@mail.ru

Андатпа. Берілген мақалада қазіргі техногендік өркениеттің қарқынды дамуы кезеңінде аса маңызды рөлге ие болған көркем аударма ерекшеліктеріне ден қойылады. Көркем шығармаларды аудару барысында түпнұсқа мәтінді түрлі тәсілмен тәржімалау маңыздылығы айқындалып, аударматанудағы көркем аударманың әсері мен ырғағы ұғымына түсініктер беріледі.

Тірек сөздер: көркем шығармалар аудармасы, мәтін-аударма бірлігі, көркем аударманың әсері мен ырғағы ұғымы, тәржіма формалары, аударматану.

Көркем шығармалардың мәтіндерін аудару мәселелерін ерекше лингвистикалық ғылым – көркем аударма теориясы зерттейтіні белгілі.

Ресейде көркем аударма теориясының бастауында «Әлем әдебиеті» баспасын құрған М. Горький тұр. Ол 1919 жылы К. Чуковский, М. Горький, Н. Гумилевтің мақалаларын жинақтаған «Көркем аударма

принциптері» атты кітапшаны – аударма бойынша алғашқы оқу құралын шығарды.

Аударылатын материалдың кең ауқымы мен әр түрлілігі, аударылатын шығармаларды іріктеудің қағидасы мен жоспары, аударма шеберлігінің жалпы деңгейі, аудармаға шығармашылық көзқарас және аударма жұмысын ұйымдастыруда ғылыми негіздің болуы – көркем аудармаға қойылатын басты талаптар.

Қазақстандағы көркем аударма әдіснамасы Ресейден келгені мәлім. Ал Ресейдегі аударма дәстүрі Батыстағы аударма тәсілінен біршама ерекшеленеді. Батыстағы көркем аударма саласындағы елеулі өзгерістер 1950 жылдардың басында белгіленді. Ол аудармаға, ұлттық аударма ұйымдарын құруға, халықаралық конгрестерді өткізуге және аударма мәселелері бойынша бірқатар монографиялар мен ғылыми журналдардың пайда болуына жалпы қызығушылықтың күшеюінен бастау алады.

В.Комиссаровтың белгілеуінше, көркем аударманың қазіргі теориясында үш негізгі тенденция бар: 1) негізгі бағдар түпнұсқадан аударма мәтініне ауыстырылады; 2) бағалау тәсілі дескриптивті болып ауыстырылады; 3) мәтіннен тіл бірлігі ретінде теория аударма тілінің мәдениет бөлігі ретінде аударма функциясына келеді [1, 129].

Көркем аударманың қазіргі заманғы теориясы бірқатар ережелерге негізделген, А.Федоровтың айтуынша, олардың бастысы «түпнұсқаның жеке тілдік элементінің формальды түрде берілмесе, оның эстетикалық функциясы тұтас жүйеде және осының негізінде қайта жаңғыруы мүмкін, және аударма кезінде функцияны беру оның тасымалдаушысы болып табылатын элементтің формальды сипатында үнемі өзгертуді талап етеді» [2, 354].

Көркем аударма теориясының негізгі принципі төмендегідей болып шығады: әр сөйлемді мәтіннің тұтас бір бөлігі ретінде қарастыру, мәтінде айтылған ойды ғана емес, сонымен қатар көркем бейнені, жалпы көңіл-күйді, атмосфераның, кейіпкерлердің сипаттамасын жасау бойынша жеке жұмыс істеу қажет. «Көркем аударма теориясының жеке ғылыми бағыт ретінде бөлінуінің өзі көркем шығарманың мәтіні көркем емес сипаттағы барлық мәтіндерге типологиялық тұрғыдан қарама-қайшы болуы мүмкін. Көркем мәтін «оқырманға идеялық-тақырыптық мазмұн мен эстетикалық әсердің ортақтығымен сипатталатын бірлік» деп аталады [3, 160]. Бұл функция «дұрыс эмоциялық әсерді жасау үшін барынша қолайлы көркемдік тәсілдер арқылы автордың бейнелейтін шындықты эстетизациялау негізінде іске асырылады» деп жазады Ю.Солодуб. Дегенмен көркем мәтін осылармен бірге коммуникативтік және когнитивтік функцияларды да орындайды.

Көркем мәтіндерді логикалық (көркем емес сипаттағы кезкелген мәтіндер) салыстыра отырып, көркем мәтіннің кезкелген басқа мәтіннен бірқатар айырмашылығы бар. Мәселен, көркем мәтіндер әр түрлі:

1. Көркем мәтінде шындықты сипаттау тәсілі.

2. Мәтінді жасау мақсаты: оқырманға эстетикалық әсерден басқа, көркем мәтін оқырманның көркем шығарманың мазмұнына деген көзқарасын қалыптастыруға арналған.

3. Берілген ақпараттың сипаты мен тәсілі.

Ең алдымен, көркем мәтін көркем бейненің биік дәрежесімен сипатталады, сонымен қатар көркем мәтін ақпаратының бөлігі «мағыналық сыйымдылық» деп аталатын көркем әдебиеттің ерекше қасиетінің есебінен имплицитті берілуі мүмкін. «Бұл сипат жазушының сөздердің жиынтығында тікелей мағынаны айтудан артық айту қабілетіне, жұмыс істеуге және ойға, сезімге және оқырманның қиялына мәжбүрлеуге байланысты көрінеді» [4, 38]. Соңында, көркем мәтін шегінде тіл де ақпарат тасушы қызметін атқарады, сондықтан көркем әдебиет туындысы бірнеше рет кодталған мәтін болып табылады.

4. Оқырман белсенділігінің дәрежесі: көркем мәтін шығарманы жасау кезінде оқырманның белгілі бір «ойды түйіндеу», «шығармашылық қиялы» дәрежесін болжайды.

5. Көркем мәтіннің ішкі бірлігін жасайтын авторлық ұстанымның, автордың бейнесінің болуы.

6. Композициялық әр түрлілігі.

7. Ұлттық-мәдени және уақытша шарттасу дәрежесі жоғары болуы.

8. Кез келген көркем туындыны өнер туындысы ретінде қарастыруға болады.

Көркем туындыға тән барлық осы ерекшеліктерге қатысты жазушының жазу мәнері, өзіндік стилі анықталады, оны сақтау және беру аудармашының бірінші кезектегі міндеті болып саналады. Өйткенмен бұл міндеттердің орындалуы қиын, өйткені кезкелген тәржіма аудармашының әдеби дәстүрінде қабылданған қандай да бір мәнерлі құралдарды басқалармен ауыстыруға әкеп соқтырады, ал тәржіма нұсқасын таңдау болса, аудармашының жеке тұлғасына бағытталған субъективті сипатқа ие.

Бұл жағдайда қайшылық пайда болады: бір жағынан көркем аударма жасау үшін аудармашының өзі әдеби талантқа ие болуы керек, яғни, шын мәнінде жазушы болуы керек. Екінші жағынан, жазушы болу үшін әлемнің эстетикалық көрінісін түсіне алатын, өз стилі мен жазу мәнері болуы керек. Осылайша, аударма кезінде ынтымақтастық екі шығармашылық тұлғаның қақтығысы болады. Ол ынтымақтастықта болу үшін аудармашы «авторлық эстетикаға, оның ой бейнесіне және оларды білдіру тәсіліне терең сүйеніп қана қоймай, оларды өз уақытында жасауы керек. Толық аударма үшін автордың бүкіл шығармашылығын және аударылатын туындыны құрудың барлық жағдайларын терең білу қажет» [5, 409 – 410].

Жазушының стилін беру қиындықтары көркем мәтінді аударманың стилистикалық мәселелеріне тікелей қатысы бар. Көркем мәтіннің

аудармасы ең алдымен интерпретация болғандықтан, объективті және субъективті сипаты бар стилистикалық жылжулар сөзсіз. Ал көркем мәтінді интерпретациялау дегеніміз, зерттеуші Ә. Измуханованың жазуынша, көркем шығарманың идеялық-эстетикалық, мағыналық және эмоционалдық ақпаратын авторлық таным мен көзқарасты қайта жасау арқылы меңгеру [6, 4].

Белгілі теорияшы А.Попович түпнұсқаның стилистикалық өзгерістерінің келесі түрлерін атап көрсетеді: стилистикалық сәйкестік, стилистикалық субституция, стилистикалық инверсия, стилистикалық күшейту, стилистикалық типизация, стилистикалық индивидуализация, стилистикалық әлсірету, стилистикалық нивелирлеу және стилистикалық жоғалту [7, 47]. ал стилистикалық сипаттағы құбылулар аудармашының өзін шығармашылық тұлға ретінде көрсететін белгілі бір үрдістерін білдіреді және аудармашының шығармашылық даралығын көрсетеді, ол «түпнұсқаның мәтінінен ауытқу жүйесі, белгілі бір шығармашылық принциптерге, аударма міндеттеріне белгілі бір көзқарасқа шығатын және белгілі бір әдіске айналған» деп түсіндіріледі [8, 160]. А. С. Назин атап өткендей, «аударма мәтінде мәтінді аударған адамның жеке ерекшеліктері туралы қорытынды жасауға болатын маркерлер бар. Көркем мәтіннің кез келген аудармашысында өзінің, «сүйікті», ол үшін ең жиі қолданылатын тәсілдері бар. Бір метафор басқаша аударылуы мүмкін және бұл аударманың сапасына әсер ете қоймайды» [4, 113 – 114].

Көркем мәтінді аудару кезінде оқырманға қажетті коммуникативтік әсерге қол жеткізуден тұратын аударманың прагматикалық міндетін ескеру қажет. Көркем шығарманы аударғанда оқырман түпнұсқа авторының әдеби талантының күшін сезінуі тиіс. Егер аудармашы оқырманға сол күшті сездіре алса, түпнұсқаның коммуникативтік әсерін дұрыс жеткізе алды деп айтуға болады. Осыған байланысты көркем аударма коммуникативтік аудармаға теңестірілуі мүмкін. «Бұл шын мәнісінде көркем аударма деп аталады, бұл проза прагматикасын есепке алатын коммуникативті аударма болып табылады» [10, 123].

Көркем мәтінді аударудың прагматикалық аспектісін назарға ала отырып, біз аударма қызметінің түрін түсінеміз, оның негізгі міндеті аударма рецепторына көркемдік-эстетикалық әсер етуге қабілетті, осы көркем шығарманың бастапқы тіліндегі әсеріне тең сөйлеу шығармасын аударманың тіліндегі өзге тілмен құбылу болып табылады. Көркем аударманың ерекшелігі - аудармада екі мәдени жүйенің қақтығысы орын алады. Тақырыптық және стилистикалық қатынастағы аударма мәтіні онда екі мәдениеттің өзара ашылуымен сипатталады. Әрбір аударма, көп немесе аз дәрежеде, аударма коммуникациясы шеңберінде «аудармадағы кеңістік аралық фактор» терминімен белгіленген қарама-қайшылықты көрсетеді. Аудармашының міндеті - бұл факторды теңестіру. Әрбір сөз және әрбір тілдік элемент түрлі мағыналық реңктермен зарядталған және

аудармашыға аударма тілінің осы контексінде ең қолайлы мағыналық реңкті таңдау қажет. Аударма түпнұсқа ретінде оқылуы тиіс және бұл міндетке барлық аударма шешімдері бағынады.

Жалпы алғанда, көркем аударманың алдында аударманың басқа түрлері сияқты міндеттер тұр. Мәселен, көркем аударма кезкелген басқа тіл сияқты аударма тілі арқылы бастапқы тілде берілген ақпаратты жаңғырту болып шығады. Көркем аударманың және онымен сабақтас проблемалардың ерекшелігі ең алдымен көркем шығарманың мәтіннің басқа түрлерінен елеулі айырмашылығымен анықталады. Теориялық тұрғыдан түпнұсқа мәтінді дәл бере алатын аударманы сәтті тәржімаға жатқызуға болар. Әйткенмен практикада мұндай принцип мүмкін емес, өйткені бір ойды түрлі тілде білдіру үшін түрлі құралдар пайдаланылады, сондықтан сөзбе-сөз нақтылық пен көркем тәржіма үнемі қайшылықта беттесіп жатады

Аударманың сапасы көбінесе аудармашының алдына қойған мақсатына байланысты екені белгілі. Көркем мәтіндерді аударудың үш мақсаты бар.

Біріншісі - оқырмандарды автордың тілін білмегендіктен өздері оқи алмайтын жазушының шығармашылығымен таныстыру. Яғни, аудармашы оқырманды автордың шығармаларымен, оның шығармашылық мәнерімен және жеке стилімен таныстыру керек.

Көркем аударманың екінші мақсаты - оқырмандарды басқа халық мәдениетінің ерекшеліктерімен таныстыру, осы мәдениеттің өзіндік ерекшелігін беру.

Үшінші - оқырманды кітаптың мазмұнымен таныстыру.

Бірінші мақсат қойып, аударма авторы оқырманға түпнұсқадағы көркем әсерді бере білу үшін көркем мәтінді аударуға тырысады. Ол үшін аудармашыға белгілі бір ұлттық-мәдени айырмашылықтардың тігісін жатқызуға тура келеді, аударманың мәтінін түпнұсқа мәтіні сияқты табиғи түрде қабылдауға мүқият қарайды. Бұл жағдайда оқырман жазушының шығармашылығы, оның жеке жазу стилі туралы түсінік ала алады, бірақ көркем мәтіннің жазушысы ұсынатын мәдениет туралы толық түсінік қабылданбай қалады.

Өз алдына екінші міндет қойып, аудармашы түпнұсқаның мәтініне сәйкестігін барынша толық сақтауға және оқырманға мәтінді оқу кезінде кездесетін барлық жаңдайды түсіндіруге ұмтылады, аударма авторы автордың туындыға ұсынған мәдениеттің барлық ерекшеліктерін жеткізуге тырысады. Елтану тұрғысынан мұндай аударма - жеткілікті ақпарат, алайда оқырманға шығарманың түпнұсқасынан басқаша әсер береді. Түпнұсқа мәтінінен айтарлықтай алшақтық болғандықтан аудармашы автордың жеке стилін және оның негізгі идеясын бере алмайды.

Үшінші міндетті шешуге тырысып, аудармашы түпнұсқаның авторы пайдаланған белгілі бір мәнерлі құралдардың функционалдық

аналогтарын табуға тырыспайды, ол өзінің назарын көркем шығарманың мазмұнына толығымен шоғырландыра отырып, ұлттық ерекшелікті және негізгі форманы елемейді. Мүмкін, белгілі бір жағдайларда мұндай аударма қажет деуге де болады. Алайда оны көркем тәржіма деп атауға келмейді. Өкінішке қарай, соңғы уақытта көркем мәтіндердің қоңыртөбел аудармасы кеңінен таралып, аудармашылар бұл әдісті көркем әдебиетті аударуда жиі қолданып кетті.

Кейбір аудармашылардың аудармалары көбінесе сөзбе-сөз тәржімамен сипатталады. Сөзбе-сөз деп басқа тілден аударғанда әдетте қате түсіндіріледі, ал нақты жағдайда аудармашы белгілі бір сөздің орнына басты мағынаны пайдаланады. Кең мағынада аудармашының семантикалық немесе формальды құрамдас бөліктерді жеткізуден тұратын сөз тіркесіндегі еркіндігі сөзбе-сөз деп те аталады.

Көркем мәтіннің аудармасын бағалай отырып біз әдетте мазмұны екі негізгі ұғымнан: аударманың баламалылығы мен аударманың баламалылығы арқылы ашылатын аударма сапасының санатына жүгінеміз. Көркем аударманың барабарлығы деп түпнұсқа шығармада көрсетілген автордың идеясын толық түсіну, аударылатын туынды мәтінінің көркемдік-эстетикалық бағыттылығын беру, шығарманың авторы сияқты мәдениеттің өкілдері болып табылатын оқырманның мүмкін болатын реакцияларын бағалау түсініледі [11, 147].

Түпнұсқаның идеялық-тақырыптық бағытын барынша нақты анықтаудан басқа, аударма авторы туындының түпнұсқасында берілген бейнелерді көрсету үшін лайықты құралдарды таңдап, автор тілінің ерекше ерекшеліктерін аңдатуы тиіс. Сонымен қатар, В.Виноградов жазғандай, өлеңдерді аудару кезінде ырғақ пен ұйқас жүйесін сақтау өте маңызды, мұны іс жүзінде жасау да оңай емес [12, 137].

М.Алексеев көркем эквивалентті аударманың басты мақсаты түпнұсқа мәтінінің мазмұнын, эмоциялық мәнерін беру болып табылады деп есептейді [13, 74]. Оның пікірінше, автордың ниеті мен идеясы барынша берілген аударма, яғни оқырманға идеялық-эмоционалдық әсер еткен, автордың қолданатын образын, ырғағын, өзге де көркем құралдарын сақтаған тәржіма сәтті деп саналады; дегенмен бұл жалпы көркемдік әсерге қол жеткізу құралы ретінде қарастырылуы тиіс. Көркем шығарма мәтінінің аудармасы белгілі бір көркем құралдарды жоғалтады, сондықтан кейбір зерттеушілердің пікірінше, барабар аудармалар түпнұсқамен салыстырғанда шартты өзгерістерді ғана қамтуы мүмкін.

Көркемдік эквивалентті аударма мынандай талаптарға жауап бергені жөн:

1. Көркемдік эквивалентті аударма дәл болуы тиіс. Аудармашыға шығарма авторының басты идеясын оқырманға жеткізу керек. Сонымен қатар аудармашы түпнұсқаның мәтінін белгілі бір дәрежеде бұрмалайтын түрлі толықтыру мен түсіндіруден аулақ болуы керек.

2. Көркем эквивалентті аударма оңтайлы болуы қажет. Аудармашы

көп мағынаға жүгінбей, мәтіннің негізгі идеясын барынша қысқа формада беруі тиіс.

3. Көркемдік эквивалентті аударма анық болуы керек екенін ұмытпаған жөн. Аударылған мәтін тілдің барынша қарапайым, анық нысанында жазылуы тиіс. Аудармашыға мәтінді қабылдауды қиындататын күрделі, екі мағыналы құрылымдардан аулақ болу қажет.

ӘДЕБИЕТ

1. Комиссаров В.Н. Общая теория перевода. Проблемы переводоведения в освещении зарубежных ученых. // Учебное пособие. – М.: ЧеРо, 1999. – 134 с.

2. Федоров А.В. Основы общей теории перевода (лингвистические проблемы).. – М.: Филология три, 2002. – 415 с.

3. Солодуб Ю.П. Теория и практика художественного перевода: учеб. пособие для студ. лингв. фак. высш. учеб. заведений. – М.: Издательский центр «Академия», 2005. – 304 с.

4. Назин А. С. Сопоставительное исследование метафор в романе Дж. Р. Р. Толкина «Хоббит, или туда и обратно» и его переводах на русский язык. Дис.... канд. фил. наук. – Екатеринбург 2007. – 201с.

5. Сдобников В.В., Петрова О.В. Теория перевода: (учебник для студентов лингвистических вузов и факультетов иностранных языков), – М.: АСТ: Восток – Запад, 2007. – 448 с. – (Лингвистика и межкультурная коммуникация: золотая серия).

6. Измуханова Ә. Аудармадағы көркем шығарма мәтіннің интерпретациясы, –Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӘТУ «Хабаршысы», «Филология ғылымдары» сериясы, №2 (37) 2015, 4-бет.

7. Попович А. Проблемы художественного перевода. / А. Попович. – М.: Высшая школа, 1980. – 198 с.

8. Гачечиладзе Г. Художественный перевод и литературные взаимосвязи. изд. 2-е. – М., 1980. – 160 с.

9. Ақыш Б. Қазіргі қазақ прозасындағы рухани әлеует нышандары, - Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӘТУ «Хабаршысы», «Филология ғылымдары» сериясы, №1 (44) 2017, 123-бет.

10. Акопова А. Образ и художественный перевод. – Ереван: издательство Академии наук Арм. ССР, 1985. – 149 с.

11. Аристов Я.Б. Основы перевода. – М: Наука, 1959 – 367 с.

12. Виноградов, В.С. Лексические вопросы перевода художественной прозы. - М.: Изд-во МГУ, 1978 – 350 с.

13. Алексеев М.П. Проблемы художественного перевода. – Иркутск.: Академия, 1971. – 320 с.

ОСОБЕННОСТИ РАБОТЫ ПО ПЕРЕВОДУ СОВРЕМЕННЫХ ХУДОЖЕСТВЕННЫХ ТЕКСТОВ

Ақыш Б.¹, Қуантаев Н.²,

¹кандидат филологических наук, доцент, кафедра синхронного перевода

²кандидат филологических наук, доцент, кафедра синхронного перевода

КазУМОиМЯ имени Абылай хана

Алматы, Казахстан

e-mail: kuantaiuly@mail.ru

Аннотация. В данной статье уделяется внимание особенностям художественного перевода, которые играют важную роль в период интенсивного развития современной техногенной цивилизации. При переводе художественных произведений выявляется

важность перевода оригинального текста различными способами, дается понятие ритма и влияние художественного перевода в переводоведении.

Ключевые слова: перевод художественных произведений, единство текста-перевода, понятие ритма и влияние художественного перевода, переводческие формы, переводоведение.

Статья поступила 10.04.2020

UDC 811.161.(038)
JRSTI 06.81.23

THE WAYS OF ADAPTING ANIMATED FILMS IN LEARNING FOREIGN LANGUAGES

Bakhautdin G.N.¹

¹st year Master student

Translation studies

Ablai khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan

e-mail: gulfayruz1304@mail.ru

Annotation. Animated films, like any work of art, have a huge impact on the moral development of the young generation. Animated films allow viewers to adapt to the mentality of another country, that is, it has a linguistic and cultural impact. Films convey ideas about the values, characteristics and traditions of national culture that have been formed over many generations and play an important role in shaping the image of the children's world. The article emphasizes the importance of adapting animated films in the study of foreign languages for young children; effective methods of using video / audio animated films are substantiated. One of the results of the study was the discovery of the effective methods of adaptation that encourage children to learn a foreign language.

Keywords: animated film, cartoon, linguistic and cultural features of translation, adopted animated films.

Animated films and cartoons are essential part of every childhood. They are, certainly, the most popular entertainment for children, but also much more than that. With the help of animated films and cartoons kids can learn about the world around us, about new emotions, life issues and other important things. There is no child who grows without immersion in the world of animation. It doesn't matter what color of his skin is, who are his parents and what is the material wealth of the family. It is important what a little man watches and how he will behave after meeting with heroes of the surreal world. Children watch cartoons of foreign and domestic production and many children prefer to watch animated series than to play games and read books. We drew attention to the fact that modern children prefer to watch foreign cartoons. It became interesting: What kind of cartoons do modern children and teenagers watch? What cartoon characters amaze their imagination today? Therefore, the object of the study is the cartoons of domestic and foreign production and the subject – is the adapted animated films. At early age, children usually don't have patience to listen to long bed time stories and tales we read to

them. Instead, they prefer watching short cartoons. In that way, kids improve speech and vocabulary not only regarding their mother tongue, but they learn foreign language as well. English cartoons can be an effective way to increase children's interest in learning a language. They hold the child's attention well and help him perceive the new [1,118]. During the viewing process, the correct pronunciation is learned, which helps to form English speaking skills. Educational cartoons are good for learning new words. If the child is interested in what is happening on the screen, he remembers the replicas of the heroes. The text in the cartoon is accompanied by a video sequence, so the child has associations with individual phrases and expressions, which also contributes to memorization. Another option is adapted educational cartoons. They explain in a playful and interesting way the simplest grammar rules, words and expressions. Thanks to the presence of a coherent plot, backed up by a vivid video sequence, the child easily assimilates information.

Advantages of using adapted animated films:

- Children are easily interested in the plot of the cartoon, so they watch them with pleasure.

- While watching, the perception of English speech is trained by ears and the correct pronunciation is formed.

- The child quickly remembers new words and expressions, if they are associated with a cartoon scene.

- A large selection of cartoons in English allows us to choose a plot on an interesting topic for a child. It will also be easy to select materials designed for different ages.

- With the help of special educational cartoons, the child can learn the basics of grammar [5, 44].

The use of video materials in teaching a foreign language is based on the main methodological principle – the principle of visibility. The perception and processing of information when watching cartoons is carried out in the form of auditory – visual synthesis on the basis of which audio-lingual and audiovisual methods of teaching foreign languages were created and developed. Cartoons create learning conditions that are as close as possible to the language environment and reproduce the speech situation with sound and visual means. These features of cartoons allow us to use them

in order to intensify the educational process and give it the maximum communicative orientations [5, 45].

A cartoon, like any artistic production, has a significant impact on the ethical development of children. Cartoons are central to the childhood of every child. They not only convey the ideas about values, characteristics, traditions of the national culture that have developed over many generations, but have a significant influence on the formation of a picture of the children's world, their ideas about the moral norms of interaction. Thus, today it is precisely that animated films have the maximum influence on the formation

of the worldviews of children. If we take into account the fact that many children start to be interested in cartoons at early age, then we can assume that the future of our country depends on the creators of cartoons. When the film industry wants to introduce a new product to the global market, production studios have to consider more than just dialog translation. They have to adapt their products to the target market to be able to achieve success. That is why we can find examples of localization portrayed in animated films, pertaining mainly to two key points, explained below.

1) Text Adaptation

An important point to take into account is the estimated age of animated films' target audience. Most of the viewers are quite young. This means that not all of them can read, and, most importantly, not all of them understand or speak a foreign language, such as English. That is a key point for producers, as they will have to adapt text, not only in dialogs, but also on images.

2) Adaptation of Cultural References

Watching animated films does not require in-depth knowledge of cultural references, as the target audience is mostly children. On the contrary, animated films are often considered as an essential element of children's cultural foundations. However, some details and aspects of a movie can only be understood by a very young audience if they are completely clear, without running the risk of misunderstandings. For this reason, it is important for the films to be localized, taking into account the culture of the target country.

The localization process for animated films is very different from that of other usual products, such as websites and video games. The key point is not to forget that the target audience is not adults, but children, and that the humor, cultural references and images must remain clearly understandable for such young viewers [6, 44].

Among the main language features of the multiplication scenario are the following:

- At the lexical level, cartoons are characterized by the use of clear and simple vocabulary, the absence of obscure terms, professionalisms, obsolete words, and the informed use of neologisms.

- The features at the grammatical-syntactic level are: the use of simple grammatical forms, diminutive suffixes, simple syntactic constructions and sentences.

- At the phonetic level, the peculiarities of pronunciation used by the author for creating a humorous effect should be noted. Among the genre-stylistic features of the animated screenplay as a type of children's fiction, the connection with the national culture, the absence of a large number of stylistic means of figurative and artistic expressiveness should be noted; however, epithets, comparisons and personification can be widely used. Repetitions, phraseological turns and proverbs, the presence of songs are mostly seen. The following lexical semantic adaptations are traditionally used in translating

children's literature:

- a) simplification: simplifying the structure of the text so that it becomes clear to the recipient child while retaining its semantic content;
- b) omission and addition - some elements of the text are either omitted or explicated through explanations;
- c) localization - adaptation of the original text taking into account the language and culture of the translation user;
- d) modernization - the desire to bring time closer to the present, changing the context to match it to reality;
- e) reduction (in case of adaptation of adult literature for children's audience),
- f) distortions in translation - changes in the details of the presentation that do not affect the content of the text;
- g) metalinguistic methods - explanations within the text, brief comments or additional information about foreign terms or words, notes, explanations of cultural traditions and customs [4].

When we analyze an animated film besides studying linguistic features, we must consider linguo-psychological aspect of the speech genesis. So, we saw the undisputed superiority of modern animation. Children are very susceptible to the specifics of such products of the animation industry, and in their still-emerging system of personal values significant traces remain in the form of images of heroes who should or should not be imitated, whose behavior is necessary or vice versa, in no case can be regarded as a certain interaction model with the outside world. Through animation children learn certain behaviors, methods of action, algorithms for achieving the goal. When translating animated films you must take into account not only the features of the language, but also psycholinguistic features of the target audience. Cartoons have a high developmental and nurturing potential. In turn, the child requires a certain concentration of attention, understanding of the narrative structure.

Cartoons prepared for preschoolers are expected to contribute their development, learning and real-life experiences as well as to entertain them. In order to call a cartoon a high good quality one, it is essential to look at what purposes it has and how much it serves for those purposes. The success of a cartoon in technical means and in the scenario does not mean that it is a high quality cartoon. The preschool teachers and cartoon/animation producers see cartoons primarily as a tool for children's education, development, entertainment, values education, exemplary behavior, imagination development, real life experiences. In particular, values education has been emphasized by both groups of participants. Both the preschool teachers and cartoon/animation producers have similar thoughts but at some points they have different views and attitudes. For example, most of the producers ignore child development as one of the objectives of cartoons.

Cartoons should be prepared carefully in terms of both content and technical issues. The purpose of animated films and cartoons should pursue high interest of children and support their healthy development.

CONCLUSION

Our world has become more integrated and cartoons created in one country are broadcast in other countries, therefore, it would be more accurate to say: the future of the world depends on the creators of cartoons and ministry employees responsible for the education and culture of the nation. Thus, it is possible to talk about cartoons as an important condition of the socialization process that impacts the education of the value system of children. In this regard, questions about what attracts contemporary children, what cartoons cause the greatest interest, and, accordingly, what is in the characters seems attractive, become important.

The use of cartoons in teaching creates a language environment in the learning environment, viewing them is a natural communication, a sign of which is speech behavior in a particular social situation. Cartoons demonstrate the speech behavior of native speakers and the accompanying extra-linguistic factors through the visual series, making it more visual and accessible to understanding. Also, the accessibility of the material is provided by modern media formats that optimize the work with the film.

ШЕТ ТІЛДЕРІН ҮЙРЕНУ БАРЫСЫНДАҒЫ АНИМАЦИЯЛЫҚ ФИЛЬМДЕРДІ БЕЙІМДЕУДІҢ ӘДІСТЕРІ

Бахаутдин Г.Н.¹

¹ курс магистранты

Аударма ісі мамандығы

Абылай хан атындағы ҚазХҚЖӘТУ

Алматы, Қазақстан

e-mail: gulfayruz1304@mail.ru

Андатпа. Анимациялық фильмдер, кез-келген өнер туындысы сияқты, жас ұрпақтың адамгершілік дамуына үлкен әсер етеді. Анимациялық фильмдер көрермендерге басқа елдің менталитетіне бейімделуге мүмкіндік береді, яғни, лингвомәдени ұстанымдарға бейімдейді. Олар көптеген ұрпақтар бойына қалыптасқан ұлттық мәдениеттің құндылықтары, сипаттамалары, дәстүрлері туралы идеяларды жеткізіп қана қоймай, балалар әлемінің бейнесін қалыптастыруға айтарлықтай әсер етеді. Мақалада шетел тілдерін үйренуде анимациялық фильмдерді бейімдеудің маңызы туралы айқындалған. Балаларға шетел тілін ерте жастан үйренудің тиімділігі мен әдістері негізделген. Зерттеу нәтижелерінің бірі – ерте жастағы балаларға шетел тілін үйренуге ықпал ететін анимациялық фильмдерді бейімдеудің тиімді әдістерінің ашылуы.

Тірек сөздер: анимациялық фильм, аударманың лингвистикалық және мәдени ерекшеліктері, бейімделген анимациялық фильмдер.

СПОСОБЫ АДАПТАЦИИ АНИМАЦИОННЫХ ФИЛЬМОВ ПРИ ИЗУЧЕНИИ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ

Бахаутдин Г.Н.¹

¹магистрант 1 курса, специальность «6М020700 – Переводческое дело»,
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан
e-mail: gulfayruz1304@mail.ru

Аннотация. Статья посвящена анализу путей и приемов переводческой адаптации анимационных фильмов для их использования в процессе обучения детей младшего возраста иностранным языкам, ввиду их огромного влияния на нравственное развитие молодого поколения. Поскольку анимационные фильмы имеют лингвокультурологическое значение для формирования образа детского мира, вопрос об их переводе с учетом особенностей младшего детского возраста, культурных различий, технико-технологических возможностей использования становится основным в настоящей статье. Одним из результатов исследования стало открытие эффективных методов адаптации анимационных фильмов, которые стимулируют детей к изучению иностранного языка.

Ключевые слова: анимационный фильм, лингвокультурологические особенности перевода, адаптированные анимационные фильмы

REFERENCES

1. Barkhudarov L.S. Language and translation. Questions of general and particular translation theory. - M.: International Relations, 2008. - p.118
2. Komissarov V.N. Theory of Translation (linguistic aspects). M.: Higher school, 1990. p.250-255
3. Arsenyev A.C. The philosophical foundations of the understanding of personality. - M.: Publishing Center "Academy", 2001. - p.592.
4. Pashayev A.A., Novlyanskaya Z.N., Adaskina A.A., Kudina G.N., Chubuk N.F. Psychological foundations of artistic development. – M.: MGPPU, 2006. - p.160.
5. Wenxin L., Kekang H. (2008) "Requirements of Multimedia Animation on Children's English Learning Education Technology and Training" International Journal of Computer Graphics & Animation (IJCGA) - Vol.4, No.4, October 2014. - p.44-45
6. Heather L. Kirkorian, Ellen A. Wartella, Daniel R. Anderson, (2008), -Media and Young Children's Learning, VOL. 18, NO. 1 - Published by Princeton University. - p. 39-61.

Статья поступила 06.04.2020

PRINCIPLES OF CLASSIFICATION OF REALITY IN THE KOREAN, KAZAKH AND RUSSIAN LANGUAGES

Kamaliyeva S.S.¹, Pak N.S.²,

¹2nd year Master's student «6М020700» – Translation Studies

²Doctor of Philology, Professor of the Department of Oriental Philology
Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages
Almaty, Kazakhstan
e-mail: saniya_k_96@mail.ru, knspak@mail.ru

Abstract: this article examines the realities of material and spiritual culture of the Korean, Kazakh and Russian languages and the difficulties associated with their translation.

In the Korean language, their study and classification are not given due attention.

The lexicon denoting realities is systematized in these languages not only by thematic groups, but also by their connotative meanings, depending on local (regional, national) and historical features.

Keywords: reality, classification, classification of realities, subject division, Korean language, Russian language.

УДК 81'25

МРНТИ 16.31.41

ПРИНЦИПЫ КЛАССИФИКАЦИИ РЕАЛИЙ В КОРЕЙСКОМ, КАЗАХСКОМ И РУССКОМ ЯЗЫКАХ

Камалиева С.С.¹, Пак Н.С.²,

¹магистрант 2 к., специальность «БМ020700 – Переводческое дело»

²д.ф.н., профессор, кафедра восточной филологии

КазУМОиМЯ им. Абылай хана

Алматы, Казахстан

e-mail: saniya_k_96@mail.ru, knspak@mail.ru

Аннотация. В данной статье рассматриваются реалии материальной и духовной культуры корейского, казахского и русского народов, нашедшие отражение в их языках, а также трудности, связанные с их переводом. В корейском языке их изучению и классификации не уделено должного внимания.

Лексика, обозначающая реалии, систематизирована в названных языках не только по тематическим группам, но и по их коннотативным значениям в зависимости от местных (региональных, национальных) и исторических особенностей.

Ключевые слова: реалия, классификация, классификация реалий, предметное деление, корейский язык, русский язык.

Одним из узких мест перевода являются, как известно, слова, не имеющие в языке перевода соответствий. Специалисты их так и называют: «безэквивалентная лексика». Известные советские ученые Е.М. Верещагин и В.Г. Костомаров характеризуют безэквивалентную лексику следующим образом: «Иногда план содержания русского языка невозможно сопоставить с каким-либо иноязычным лексическим понятием, так что их нельзя семантизировать с помощью простого перевода. Эти слова называются безэквивалентными, и все они отражают отечественную действительность, т.е. именно их лексическим понятиям присущ своеобразный специфический культурный компонент» [1, 32-36].

В состав безэквивалентной лексики входят довольно разнородные классы слов и словосочетаний. К ним относятся реалии, собственные имена, обращения, междометия, звукоподражания, фразеологизмы, иноязычные вкрапления, аббревиатуры, отступления от литературной нормы и случайные лакуны.

Словом «реалия» обозначают предмет, вещь, существующую или существовавшую, его нередко связывают по смыслу с понятием «жизнь». Реалией может быть номинативное, то есть назывное, словосочетание. Когда речь идёт о фразеологических единицах в качестве реалий, то

подразумевают обычные устойчивые словосочетания всех типов, в которые входят идиомы, пословицы и поговорки, многие из которых обладают характерной национальной и исторической окраской [2, 240].

Определению понятия «реалия» препятствуют заметные расхождения, наряду с не очень четкими границами самого предметного значения. Известный поэт-переводчик Л. Пеньковский писал: «Гейне заполнял свои стихи огромным количеством собственных имен, географических названий и многих других реалий, т.е. того, что ничем заменено быть не может, что при всех условиях должно сохраниться в переводе» [3, 522—523]. Таким образом, он приравнивал реалии к понятию «безэквивалентная лексика» в трактовке Е.М. Верещагина и В.Г. Костомарова, расширяя его границы [4, 68].

Реалии входят в рамки «безэквивалентной лексики», так как входят в круг самостоятельных слов. **Термины, междометия и звукоподражания, экзертизмы, аббревиатуры, обращения, отступления от литературной нормы** отчасти выходят за пределы «безэквивалентной лексики»; с реалиями соприкасаются **имена собственные и фразеологизмы**.

Л.С. Бархударов дал очень сжатую дефиницию реалий: «слова, обозначающие предметы, понятия и ситуации, не существующие в практическом опыте людей, говорящих на другом языке» [5, 95], развивая её дальше путем перечисления возможных референтов, т.е. предметов материальной и духовной культур. Например, «блюда национальной кухни», виды «народной одежды и обуви», «народных танцев», «политические учреждения и общественные явления» и т.д.

Из всего вышеизложенного вырисовывается облик реалий как особой категории средств выражения: «В нашем понимании это слова (и словосочетания), называющие объекты, характерные для жизни (быта, культуры, социального и исторического развития) одного народа и чуждые другому; будучи носителями национального и/или исторического колорита, они, как правило, не имеют точных соответствий (эквивалентов) других языках, а, следовательно, не поддаются переводу «на общих основаниях», требуя особого подхода» [6, 47].

Национальная окрашенность референтов реалий является решающим фактором при отнесении каких-либо явлений к реалиям. Их никак нельзя отнести к национальным особенностям культуры каких-либо иных стран, кроме страны, где были порождены определенные реалии. Ученые показали, что в большинстве своем реалии – это имена существительные. Отглагольные реалии почти не встречаются, что объясняется отсутствием содержания реалий «определенного действия» [6, 21].

Количество реалий в любом языке велико. Каждая реалия характеризуется определенной формой, лексическими, морфологическими и фонетическими особенностями. Классификация

реалий необходима, так как она даёт возможность характеризовать эту специфическую лексику, дать ей определение, также способствует более верному решению вопросов, которые связаны с переводом реалий с одного языка на другой. Место, которое занимает конкретная реалия в классификации, может показать переводчику степень её значимости для предоставляемого ему контекста.

Оформленные классификации реалий созданы только несколькими авторами. Однако об их видах, о делении по тем или иным признакам упоминаются у многих.

А.Е. Супрун разделил реалии по предметному принципу на «несколько семантических групп» [6, 52-53].

А.А. Реформатский построил свою таблицу на предметно-языковом принципе и отметил, из каких языков в русскую лексику вошли иноязычные слова, которые обозначают:

- 1) имена собственные;
- 2) монеты;
- 3) должности и обозначения лиц;
- 4) детали костюма и украшения;
- 5) кушанья и напитки;
- 6) обращения и титулы при именах.

Представленную классификацию мы расширили благодаря данным из литературных источников, которые позволили добиться более детального освещения материала. Классификацию расширили также за счёт деления реалий по их *коннотативным значениям*, то есть в зависимости от *местного* (регионального, национального) и *временного* (исторического) *колорита*.

Общая схема классификации реалий приобрела следующий вид:

1. Предметное деление;
2. Местное деление (зависит от национальной и языковой принадлежности);
3. Временное деление (в синхроническом и диахроническом плане);
4. Переводческое деление.

Названия корейских реалий даны в кириллической транскрипции. Мы использовали транскрипцию, представленную в трудах Л.Р. Концевича [6, 159] и Н.С. Пак [8, 302-303].

Г.Д. Томахин основывается только на предметных ассоциациях. Основным критерием выделения предметных ассоциаций является фактор семантический, который выделяется в сопоставлении с лексико-семантической системой другого языка [9, 239].

1. Предметное деление.

Предметное деление реалий можно представить следующим образом, объединяя классификации С. Влахова и Г.Д. Томахины. Данная классификация включает в себя:

1) Географические реалии:

1.1 Названия объектов физической географии: *прерия, сырт, торнадо*;

1.2 Названия географических объектов, которые связаны географической деятельностью: *крига, грид, арык*;

1.3 Названия эндемиков: *снежный человек, йети, киви*.

Географические реалии, которые связаны с физической географией и её разделами или смежными науками – ботанической географией, зоогеографией, палеогеографией и так далее, стоят ближе всего к терминам. Поэтому их чёткое разграничение практически невозможно.

2) Этнографические реалии:

Этнографические реалии включают в себя большинство слов, обозначающих те понятия, которые действительно принадлежат науке, которая изучает «быт и культуру народов», «формы материальной культуры, обычаи, традиции, религию», «духовную культуру», включающая в себя искусство, фольклор и другие.

2.1 Быт:

А) Пища и напитки, также места общественного питания: *щи, кумыс, шубат, ттоклокки (떡볶이), ччаджанъмён (짜장면), спагетти, онигири, эль, сидр, чебуреки; таверна, чайхана, бистро, хамам*.

Б) Одежда (обувь, головные уборы и прочее): *ханбок (한복), кимоно, сари, сукман, мокасины, лапти, сомбреро, кубанка, варежки, мурмолка, чалма, фередже*.

В) Жильё, мебель, домашняя утварь: *ханок (한옥), изба, юрта, иглу, бунгало, сакля, тукуль, гювеч, амфора, чапура, кувышка*.

Г) Средства передвижения и «водители»: *рикша, паланкин, тройка, катамаран, джонка, ямщик, каюр, кэбмен, гондольер*.

Д) Другие: *ароматные палочки, базовый санаторий, дом отдыха, махорка, путёвка*.

2.2 Труд:

А) Люди труда: *ударник, фермер, бригадир, консьержка, дворник, табельщик, передовик*.

Б) Орудия труда: *мачете, бумеранг, кобылка, лассо, болеадорас*.

В) Организация труда: *колхоз, ранчо, агрокомплекс, бригада, гильдия, латифундия, лапаз*.

2.3 Искусство и культура:

А) Музыка и танцы: *аккаму (악가무), танъак (당악), казачок, гопак, лезгинка, хоруми, блюз, пучхэчхум (부채춤), конфу, қара жорға*.

Б) Музыкальные инструменты: *домбра, кобыз, сырна, аджэнь (아쟁), каягым (가야금), кквэньгвари (꽹과리), гусли, банджо, балалайка, сямисэн, хура, там-там*.

В) Фольклор: *былина, сага, частушки, батыр, богатырь, руна*.

Г) Театр: *кабуки, комедия дель арте, арлекин, петрушка, каспер*.

Д) Другие искусства и предметы искусств: *икэбана, сино, пеликены, халище, сино*.

Е) Исполнители: *кисэнь* (기생), *гейша*, *акын*, *трубадур*, *менестрель*, *кобзарь*, *гетера*, *ояма*.

Ж) Обычай и ритуалы: *тольджаби* (돌잡이), *кунхаб* (군합), *бесікке салу*, *қырқыннан шығару*, *тұсау кесу*, *вендетта*, *церемония тю-но-ю* (чайная церемония), *тамада*, *рамазан*.

З) Праздники и игры: *Соллаль* (설날), *Чусок* (추석), *Наурыз*, *День Победы*, *День благодарения*, *пасха*, *городки*, *крикет*, *юннори* (웃놀이).

И) Мифология: *Тангун Ванъгом* (단군왕검), *Кумихо* (구미호), *Токкэби* (도깨비), *Дед Мороз*, *Санта Клаус*, *тролль*, *эльф*, *гном*, *Баба Яга*, *песочный человек*, *Йети*, *вер-вольф*, *ковёр-самолёт*, *валькирия*.

К) Культы (служители и последователи): *аббат*, *шаман*, *дановисты*, *хадж*, *мормоны*; здания и предметы культа: *мечеть*, *церковь*, *храм*, *молитвенное колесо*.

Л) Календарь: *бабье лето*, *голям сечко*, *санкюлотиды*, *горештници*.

2.4 Этнические объекты:

А) Этнонимы: *хангук сарам* (한국 사람), *чосон сарам* (조선 사람), *корё сарам* (고려 사람), *апах*, *банту*, *казах*.

Б) Клички: *аджосси* (아저씨), *аджумма* (아줌마), *гринго*, *горилла*, *хохол*, *фриц*.

В) Названия лиц по месту жительства: *белучистанец*, *хорасанец*, *тарасконец*, *абердинец*, *канака*.

2.5 Единицы меры и денежные единицы:

А) Единицы мер: *фут*, *кварта*, *аршин*, *йота*, *десятина*, *четверть*, *чоперек*, *ярд*, *пуд*, *ока*.

Б) Денежные единицы: *южнокорейская вона*, *японская иена*, *китайский юань*, *тенге*, *рубль*, *франк*, *песо*, *тайский бат*.

В) Просторечные названия тех и других: *сотка*, *четвертинка*, *половинка*, *целковый*, *пятак*, *двушка*, *трёшка*, *червонец*, *дайм*, *никел*.

3) Общественно-политические реалии:

Данная категория реалий состоит из четырёх групп, которые также делятся на определённые подгруппы.

3.1 Административно-территориальное устройство:

А) Административно-территориальные единицы: *губерния*, *департамент*, *область*, *графство*, *воеводство*.

Б) Населенные пункты: *аул*, *станция*, *хутор*, *стойбище*.

В) Детали населенного пункта: *сук*, *медина*, *ряд*, *ларго*, *зума*.

3.2 Органы и носители власти:

А) Органы власти: *Великий народный хурал*, *дума*, *Мажилис*, *Народное собрание*, *рада*, *муниципалитет*, *верхняя палата*, *панчаят*.

Б) Носители власти: *хан*, *царь*, *князь*, *шах*, *фараон*, *инка*, *лорд-мэр*, *шериф*, *кмет*, *капитан-регент*.

3.3 Общественно-политическая жизнь:

А) Политическая деятельность и деятели: *большевики*, *троцкисты*, *тупамарос*, *ку-клукс-клан*, *тюри*, *индепенденты*, *левеллеры*.

Б) Патриотические и общественные движения: *хайдуты, партизаны, западники, Красный Полумесяц.*

В) Социальные явления и движения: *бизнес, военно-промышленный комплекс, нэпман, лобби, болельщик, тиффози, стилияга, хиппи.*

Г) Звания, степени, титулы, обращения: *бакалавр, магистр, кандидат наук, заслуженный деятель культуры, народный артист, князь, принц, барон, столбовой дворянин, ван (왕), сэр, барышня, попечитель.*

Д) Учреждения: *загс, комитет искусства и культуры, золотой стол, пробирная палатка.*

Е) Учебные заведения и культурные учреждения: *колледж, кельйное училище, лицей, медресе, кампус.*

Ж) Сословия и касты: *дворянство, купечество, джентри, дворянин, брахман, кшатрия, самурай, барин.*

З) Сословные знаки и символы: *красное знамя, белая лилия, полумесяц, юньон джек.*

3.4 Военные реалии:

А) Подразделения: *легион, табор, сотня, орда, когорта, фаланга, чета.*

Б) Оружие: *корейский меч/ком (검), катана, арбалет, мушкет, копье, фау, финка.*

В) Обмундирование: *кольчуга, шлем, гимнастерка, китель, чекмень, бушлат.*

Г) Военнослужащие и командиры: *атаман, севастократор, сардар, катепан, прапорщик, янычар, унтер, фельдфебель, драгур, пластун.*

2. Местное деление:

Наименование классификации «по месту» несколько условно, так как реалии отнесены к той или иной рубрике не строго по местному признаку. Учитываются два неразрывно связанных и взаимообусловленных критерия:

1) Национальная принадлежность обозначаемого реалией объекта – референта;

2) Национальная принадлежность носителей контактирующих языков, участвующих в переводе.

Целесообразной основой для такого деления представляется не экстралингвистический принцип, а языковой, позволяющий в первую очередь рассматривать реалии: 1) в плоскости одного языка – как свои, так и чужие; 2) в плоскости пары языков – внутренние и внешние. В зависимости от распространенности и употребительности свои реалии могут быть национальными, локальными или микрореалиями; чужие – интернациональными или региональными.

Схема делений реалий по месту и языку выглядит следующим образом:

Местное деление реалий		
В плоскости одного языка:		В плоскости пары языков:
Свои реалии:	Чужие реалии:	Внутренние реалии
Национальные	Интернациональные	
Локальные	Региональные	Внешние реалии
Микрореалии		

1) В плоскости одного языка:

В плоскости одного языка реализация представляет собой лексическую единицу с указанными выше качествами.

1.1 Свои реалии – исконные слова языка. Заимствования из других языков, которые вошли в язык в разное время и разными путями, которые по их восприятию читателем подлинника ничем не отличаются от исконных. Например, корейские слова в русском языке, которые обозначают корейские объекты: кимчи (김치), тольджаби (толджаби).

1.2 Чужие реалии – либо слова иноязычного происхождения, вошедшие в словарный состав языка, либо транскрибированные реалии другого языка, окказионализмы или неологизмы.

2) В плоскости пары языков:

В данном случае реалии рассматриваются главным образом с точки зрения перевода. В.П. Берков разделил чужие реалии (экзотизмы) на внешние и внутренние [10, 96].

2.1 Внешние реалии чужды обоим языкам. Например, название праздника *Чусок* является внешней реализацией для русского, казахского и любого другого языка, за исключением корейского языка.

2.2 Внутренние реалии – это слова, которые принадлежат одному из пары языков и чужие – для другого. Если *Чусок* – внешняя реализация для русского и казахского языков, то для корейского он является внутренней.

Местное деление требует несколько более детального освещения. Не рассматривая реалии в плоскости одного или пары языков, приведем местное деление в логический порядок.

1) Национальные реалии – объекты, принадлежащие данному народу, данной нации, но являются чужими за пределами страны.

Наличия национальных реалий в текстах порой вполне достаточно для порождения ассоциаций о данном народе или стране. Она является исходным пунктом для местного деления, должна иметь национальный характер, перед тем, как стать интернациональной или региональной. Локальные реалии вместе с микрореалиями также обладают национальной окраской.

2) Региональные реалии – это реалии, которые перешагнули границы одной страны, не обязательно соседней в географическом отношении, или распространились среди нескольких народов, обычно вместе с референтом, являясь составной частью лексики нескольких языков [11, 215].

К региональным реалиям относятся множество советизмов, которые являются своими реалиями не только для советских народов, но и для большинства народов социалистических стран. Также к региональным реалиям относятся группа латиноамериканских реалий, группа африканских реалий (на основе суахили), группа реалий стран Британского Содружества, группа скандинавских реалий, дальневосточных реалий и др.

3) **Интернациональные реалии** – реалии, фигурирующие в лексике многих языков и вошедшие в соответствующие словари; они обычно сохраняют вместе с тем исходную национальную окраску.

Как писал И.Г. Добродомов, «бывает так, что экзотические слова выходят за рамки одного языка и распространяются (вместе с предметами, обозначаемыми этими словами) в целом ряде языков, становятся интернациональными словами» [цит. по: 6, 60]. Данный путь более характерен для заимствования терминов, реалий. Они поступают в лексику другого языка в отрыве и независимо от отсутствия референта – через литературу, в первую очередь, переводную.

4) **Локальные реалии** – реалии, которые в отличие от национальных реалий принадлежат не языку, а либо диалекту, либо языку менее значительной социальной группы.

Также, будучи диалектизмами, они обозначают и специфические для данной области объекты или отношение к ним, поэтому они обладают признаками типичных реалий.

5) **Микрореалии** – условный термин, которым обозначаются реалии, социальная или территориальная основа которых узко применима: реалия может быть характерна для одного города или села, даже для семьи, не теряя своей особенности.

3. Временное деление.

Основываясь на временные критерии, все реалии можно условно разделить в самых общих чертах:

3.1 Современные реалии.

3.2 Исторические реалии.

Для того чтобы такое деление приобрело более реальное содержание, нужно рассмотреть обусловленные фактором времени вопросы:

- 1) Связь реалий по предмету и времени;
- 2) По месту и времени;
- 3) Поступление чужих реалий в язык;
- 4) Один из основных путей такого поступления – художественная литература;

5) Вопрос о том, насколько та или иная реалия знакома носителю другой культуры и языка, тесно связан с употреблением реалий вообще и освоением чужих реалий.

Анализ показывает, что в корейском языке, как и в любом другом, существует множество реалий, что позволяет проводить их

сопоставительный анализ. Они отражают своеобразие ассоциативного мышления народа – носителя, особенности восприятия окружающего мира, и поэтому их изучение представляет научный интерес как в целях развития межкультурного диалога между носителями изучаемых языков, так и для совершенствования навыков владения корейским языком как иностранным. Можно сделать также вывод о значимости реалий для любого носителя корейского языка и культуры. Особенно это касается сфер быта, искусства и культуры. Большое количество музыкальных инструментов, изделий народного промысла и богатство корейской художественной литературы способствовало обогащению корейского языка реалиями данных сфер.

ЛИТЕРАТУРА

- 1.Верещагин Е.М., Костомаров В.Г. – Русское слово в сознании иностранца // Социально-лингвистические исследования. – М.: Наука, 1976. – С. 32-36
- 2.Камалиева С.С. Реалии духовной культуры корейского народа. – Корееведение Казахстана, выпуск 9, Алматы, 2019. – С. 239-248,
- 3.Пеньковский Л. Взаимодействие и взаимообогащение литератур //Сб. «Художественный перевод» – Ереван: Изд. Ерев. ун-та, 1973. – С. 522 -523.
- 4.Верещагин Е.М. Костомаров В. Г. Язык и культура. – М.: Индрик, 2005. — 1038 с.,
- 5.Бархударов Л.С. Язык и перевод. – М., 1975. – 240 с.,
- 6.Влахов С., Флорин С. Непереваемое в переводе. – М.: Международные отношения, 1980. – 176 с.
- 7.Концевич Л.Р. Корееведение: Избранные работы. — М.: Муравей-Гайд, 2001. – С.159.
- 8.Пак Н.С. Корейский язык в Казахстане: проблемы и перспективы. –Алматы, 2005. – 303 с.
- 9.Томахин Г.Д. Реалии-американизмы. - М.: Высшая школа, 1988. - 239 с.
10. Берков В.П. – Вопросы двуязычной лексикографии. – Л.: изд-во ЛГУ, 1973. – 190 с.
11. Супрун А.Е. Введение в славянскую филологию. – 2-е издание, переработанное. Минск: Вышэйшая школа, 1989. – 480 с.

КОРЕЙ, ҚАЗАҚ ЖӘНЕ ОРЫС ТІЛДЕРІНДЕГІ РЕАЛИЯЛАРДЫ ЖІКТЕУ ПРИНЦИПТЕРІ

Камалиева С.С.¹, Пак Н.С.²,

¹2 курс магистранты, мамандығы «6М020700 – Аударма ісі»

²филология ғылымдарының докторы, профессор,
шығыс филология кафедрасы,

Абылай хан атындағы ҚазХҚ және ӘТУ

Алматы, Қазақстан, e-mail: saniya_k_96@mail.ru, knspak@mail.ru

Аңдатпа: Бұл мақалада корей, қазақ және орыс тілдеріндегі материалдық және рухани мәдениеттің реалиялары және оларды аударуға байланысты қиындықтар қарастырылған. Корей тілінде оларды зерттеу және жіктеу мәселесіне тиісті назар аударылмаған.

Реалияны білдіретін лексика, аталған тілдерде тақырыптық топтар бойынша ғана емес, сонымен қатар жергілікті (аймақтық, ұлттық) және тарихи ерекшеліктерге байланысты олардың коннотативтік мағыналары бойынша жүйелендірілген.

Тірек сөздер: реалия, классификация, реалияның жіктелуі, пәндік бөлінуі, корей тілі, орыс тілі.

Статья поступила 06.04.2020

4 Бөлім. ӘДЕБИЕТТАНУ: ДӘСТҮР МЕН ЖАҢАШЫЛДЫҚ Раздел 4.
ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЕ: ТРАДИЦИЯ И СОВРЕМЕННОСТЬ
Part 4. LITERARY STUDIES: TRADITION AND MODERNITY

UDC 82:81
JRSTI 17.07.51

LONDON IN THE INDIVIDUAL-ARTISTIC PICTURE OF THE WORLD
IN THE NOVEL OF ARTHUR CONAN DOYLE “A STUDY IN SCARLET”

Sabyrbek N.Y¹,

¹2nd year student of master’s degree on Foreign philology,
KazUIRandWL after Ablaikhan,
Almaty, Kazakhstan
e-mail: nazymsabyrbekmasterfph@gmail.com

Abstract. London is considered as an example of the individual conceptualization of the author, reflected in the artistic discourse. The conceptual features of London are described, reflecting the writer’s experience, his worldview, sensations and a special look at this famous city.

Key words: London, individual-artistic picture of the world, concept, conceptual, figurative and value-evaluative components.

London is one of the most key components of English culture, significant in representing the elements of the national picture of the world.

Today London is more than the capital of Great Britain. London has become a national symbol, reflected in all the elements and fields of cultural activity, therefore for a long time it has attracted the attention of many writers. For example, in the works of C. Dickens, W. Thackeray, M. Twain, W. Collins, E. Bulwer-Lytton, P. Ackroyd, N. Gaiman, J. Barnes, H. Klaut can be found various descriptions of the city creating interesting stories with a focus on socio-economic information and opening up new facets of this great city to readers. In the researches of a number of scientists E.V. Shcherbakova, I.V. Lipchanskaya, A.A. Ivanova, E. D. Borodina, I. M. Ilchenko, Yu. S. Magazenko, the image of London is presented using various interpretations on the basis of which its features are studied in the works of English writers.

This article presents an attempt to show how the multifaceted image of the capital of Great Britain, of London, develops in artistic discourse, in the novel by Arthur Conan Doyle “A Study in Scarlet”. In this novel, Arthur Conan Doyle has his own London, representing a certain artistic picture of the world in accordance with the author’s attitude and intention, and related to the time when the novel was created.

In modern linguistics, the analysis of artistic discourse helps to understand the specifics of the worldview of its creator. However, the concept of an artistic picture of the world reveals a variability of interpretation. An

artistic picture of the world is understood as a variety of an individual picture of the world - a picture of the world of an artwork "formed as a result of artistic thinking, it reflects the writer's ideas about the world around him, which are fixed in linguistic form in one or more works" [1, 48]. In this article, an individual-artistic picture of the world means a secondary picture of the world, which is the result of the subjective and creative thinking of the writer, reflecting the features of the national picture of the world, and verbalized in the text of a work of art.

Analysis of the image of London, depicted by A.K. Doyle is carried out according to the method proposed by Professor A. I. Tarasova, according to which the conceptual structure of the concept can be represented through a series of layers [2]. Removing layer by layer in the concept of London, from denotative to connotative, we not only reveal its complex and rich content, but also approach the "core" of the concept, which reflects the author's individual, sometimes paradoxical, perception of the concept.

Any concept as a unit has a structure that is layers. So, consider the following key dimensions of the concept of London, revealing the artistic image of the city in the novel "A Study in Scarlet": conceptual, figurative and value-appraisal.

Following S.G. Vorkachev, by the conceptual component, we mean something in the content of the concept that is not metaphorical and does not depend on the intrasystem characteristics of its linguistic name [3, 48]. The conceptual component of the concept of London includes the administrative-territorial features of London as the capital of Great Britain and is represented in A.K. Doyle's novel by the obligatory names of the concept: direct nomination **London, city, metropolis**: "*Here in London we have lots of Government detectives and lots of private ones*" [4, 25], "*As long as this man has no idea that anyone can have a clue there is some chance of securing him; but if he had the slightest suspicion, he would change his name, and vanish in an instant among the four million inhabitants of this great city*" [4, 81], "*The deceased was an American gentleman who has been residing for some weeks in the Metropolis*" [4, 62] and numerous partial nominations of the concept conveying toponymic, historical, cultural and other objects of the capital: *the London University, St. James's square, the Baker street, the City, the Brixton Road, Harley Street, Fleet Street, Duncan Street, Halliday's private hotel, Regent's Park, Lauriston Gardens, Kennington Park, the Holborn.*

Thus, London is the chronotope of Arthur Conan Doyle's detectives, holding together all the storylines associated with the adventures of the main characters, and numerous references to the city's toponymy demonstrate the excellent knowledge of London by A.K. Doyle: "*After walks has shown me splashes upon his trousers, and told me by their color and consistence in what part of London he had received them*" [4, 21].

The figurative component of the concept includes associative and symbolic characteristics. This component includes those representations or associations that

arise in the individual in connection with this concept. [5, 239]. The figurative component is often expressed in a number of metaphors that correlate with the names - explicators of the concept and fill them with specific content [6, 76]: *“I have seen death in many forms, but never has it appeared to me in a more fearsome aspect than in that dark grimy apartment, which **looked out upon one of the main arteries of suburban London**”* [4, 36], *“Whatever have you been doing with yourself, Watson?” he asked in undisguised wonder, as we **rattled through the crowded London streets**”* [4, 9].

The figurative side of the concept of London in the novel is also presented in units of featured nomination: metaphors characterizing the capital of the late 19th century and reflecting A. K. Doyle's idea of it.

Classification of London metaphorical names by source region allows us to distinguish three conceptual metaphors of the London concept in the novel: **London - a cesspool, London - a wilderness and London - a maze.**

The metaphorical correlation of London as a great cesspool reflects such signs of London as unpleasant odor and dirt. Arthur Conan Doyle talks about this through Watson in the part where he returned wounded from Afghanistan and without any relationship, he states that *“Under such circumstances, I naturally gravitated to London, that great cesspool into which all the loungers and idlers of the Empire are irresistibly drained”* [4,8]. His choice of words does not paint a very flattering picture of London. Instead, this city is described as a cesspool or sump that immediately causes associations such as bad smell and dirt. According to the writer, this cesspool works like a magnet, attracting loafers, people without ambitions and, possibly, people who came - not only from the British Isles, but also from all over the British Empire.

Another conceptual metaphor of London as the wilderness creates the image of a city in which all the time you need to survive as it is so big, so empty, so wild. Watson had no relatives or acquaintances in this city, so Watson felt lonely in London and this feeling united him with Sherlock Holmes. It was in the Criterion Bar that a common acquaintance of Holmes and Watson named Stamford collides with Watson: *“The sight of a friendly face in the great wilderness of London is a pleasant thing indeed to a lonely man”* [4, 9]. Here, Arthur Conan Doyle assigns the attribute “great wilderness” to the city, usually associated with wildlife, implying that London is just as huge and empty. He also refers to loneliness, which can cause the anonymity of a big city, calling his character a “lonely person”.

The conceptual metaphor of London - the labyrinth creates an image of a city in which it is easy to get lost, which, of course, is in the hands of the underworld: *“The hardest job was to learn my way about, for I reckon that of all the mazes that ever were contrived, this city is the most confusing”* [4, 141], *“By means of this I had access to at least one spot in this great city where I could rely upon being free from interruption”* [4, 143]. Arthur Conan Doyle in these images represents London, through the perception of the criminal, as a huge and confusing city.

The valuable world of any national culture has its own historically developed character, an image peculiar only to this culture [7, 12], which is reflected in a special type of mentality inherent in a particular nation. Following V.I. Karasik, we mean by the value component of the concept the assessment and behavioral norms that are characteristic of a particular linguoculture. The most indicative way to identify the value attitude of native speakers to the concept phenomenon is to analyze the use of evaluative predicates and other emotionally colored vocabulary [8, 39].

A.K. Doyle and his heroes lived in one of the most striking and significant eras in the history of England - the "Victorian". The Victorian era is characterized by positive changes and changes in the political, economic and cultural life of society, this is the era of scientific discoveries and achievements of technological progress, the flowering of literature. No wonder the Victorian era was perceived as the onset of the "Golden Age" [9, 167]. But, despite this, through the prism of the author's text, one can learn more about the worst aspects of life in a big city than favorable ones.

The author describes the squalid London slums, alleys, domestic disorder, lack of housing, dirt, disease. Arthur Conan Doyle makes a special acceptance on poverty and poor living conditions of the lower class: "*That's Audley Court in there,*" he said, *pointing to a narrow slit in the **line of dead-coloured brick***" [4, 47], "*The narrow passage led us into a quadrangle paved with flags and lined by **sordid dwellings***" [4, 47], "*«We picked our way among **groups of dirty children, and through lines of discoloured linen, until we came to number 46, the door of which was decorated with small slip of brass on which the name Rance was engraved***" [4, 47] "*It's the Baker Street division of the detective police force,*" said my companion, gravely; and as he spoke there rushed into the room half a dozen of the dirtiest and most **ragged street Arabs** that ever I clapped eyes on" [4, 63].

London is presented as an unfavorable space. In the corpus of distinguished conceptual signs of London, signs with negative appraisal clearly prevail. This is due, in our opinion, to the detective genre of the work: crimes and their investigations are inevitably connected with the dark parts of the city: "*This conversation had occurred while our cab had been threading its way through a long succession of dingy streets and dreary byways*" [4, 47].

Thus, we can conclude that the individual-artistic picture of the world of Arthur Conan Doyle is an amount consisting of the components of a nationwide image of the world and individual, sometimes paradoxical, representations of the author. The author through his work tries to create in the minds of his readers a picture of the city in the 19th century, thereby demonstrating the negative aspects of the big city. The image of London as a whole occupies a significant place in Arthur Conan Doyle's novel "A Study in Scarlet", expressing numerous attitudes to culture and the city itself, showing sociocultural information for its readers.

REFERENCES

- 1 Petrova L.A. Lingvokognitivnyye osnovy hudozhestvennoi kartiny mira. Simferopol': SGT, 2006. - 283 s.
- 2 Tarasova I. A. Poeticheskii idiosstil' v kognitivnom aspekte: monografiya / 2-e izd., pererab. M: Flinta, 2012. – 196s.
- 3 Vorkachev S.G. Lingvokul'turologiya, yazykovaya lichnost', kontsept: stanovleniye antropotsentricheskoy paradigmy v yazykoznanii // NDVSH FN, - 2001. - s. 64 – 72.
- 4 Doyle A.C. A Study in Scarlet and The Adventures of Sherlock Holmes / - M.: T8RUGRAM / Original, 2018. – 528p.
- 5 Bondarenko Marina Igorevna Obraz Londona v romane N. Geymana «Nikogde» // Filologicheskiye nauki. Voprosy teorii i praktiki, 2019. Vypusk 1. - 238-242s.
- 6 Popova Z. D., Sternin I. A. Semantiko-kognitivnyy analiz yazyka. Voronezh: Istoki, 2006. - 228 s.
- 7 Tripol'skaya T.A. Emotivno-otsenochnyy diskurs: kognitivnyy i pragmaticheskiy aspekty. - Novosibirsk, 1999. - 166s.
- 8 Karasik V.I. Yazykovoy krug: lichnost', kontsepty, diskurs. Volgograd: Peremena, 2002. – 476s.
- 9 N. V. Pitolina London v khudozhestvennoy kartine mira Artura Konan Doyle // Vestnik PGU, 2016. – № 3. - s.165-170

“ҚЫЗЫЛ РЕҢКТЕГІ ЭТЮД” РОМАНЫНДАҒЫ АРТУР КОНАН ДОЙЛДЫҢ ЖЕКЕ-КӨРКЕМДІК ӘЛЕМ БЕЙНЕСІНДЕГІ ЛОНДОН

Сабырбек Н.Е¹,

¹«Шетел филологиясы» мамандығының 2-курс магистранты,
Абылай хан атындағы ҚазХҚ және ӘТУ,
Алматы, Қазақстан
e-mail: nazymsabyrbekmasterfph@gmail.com

Андатпа. Лондон көркем дискурста көрініс тапқан автордың тұжырымдамасының мысалы ретінде қарастырылады. Лондонның тұжырымдамалық ерекшеліктері жазушының тәжірибесін, оның дүниетанымын, түйсіктерін және осы атақты қалаға деген ерекше көзқарасын суреттейді.

Тірек сөздер: Лондон, әлемнің жеке-көркемдік бейнесі, концепт, тұжырымдамалық, бейнелік және құндылықты бағалау компоненттері.

ЛОНДОН В ИНДИВИДУАЛЬНО-ХУДОЖЕСТВЕННОЙ КАРТИНЕ МИРА В РОМАНЕ АРТУРА КОНАНА ДОЙЛЯ «ЭТЮД В БАГРОВЫХ ТОНАХ»

Сабырбек Н.Е¹,

¹Магистрант 2-го года обучения,
специальность «Иностранная филология»,
КазУМОиМЯ имени Абылай хана,
Алматы, Казахстан
e-mail: nazymsabyrbekmasterfph@gmail.com

Аннотация. Лондон рассматривается как пример индивидуальной концептуализации автора, отраженной в художественном дискурсе. Описаны концептуальные особенности Лондона, отражающие опыт писателя, его мировоззрение, ощущения и особый взгляд на этот знаменитый город.

Ключевые слова: Лондон, индивидуально-художественная картина мира, концепт, понятийный, образный и ценностно-оценочный компоненты.

Статья поступила 27.03.2020

5 бөлім. ШЕТ ТІЛДЕРДІ ОҚЫТУДАҒЫ ҒЫЛЫМИ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ
ЗЕРТТЕУЛЕР

Раздел 5. НАУЧНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ РАЗРАБОТКИ В ОБУЧЕНИИ
ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКАМ

Part 5. SCIENTIFIC AND PEDAGOGICAL DEVELOPMENS IN FOREIGN
LANGUAGE TEACING

ON THE WAY TO ACADEMIC WRITING

Altayeva A.Sh.¹, Mukhamadiev H.S.²,

¹Doctor of Philosophy, Associate Professor,
Ablai khan Kazakh University of International Relations and World Languages,

²Ph.D., professor, University «TURAN»
Almaty, Kazakhstan.

e-mail: altaeva.a58mail.ru; hafiz55.mail.ru

Abstract: The article deals with academic publications on the scientific style that prepared the appearance of the academic discipline academic writing. Based on a review of the relevant literature, the evolution of coverage of this research in chronological order both for theory and practical terms.

Key words: academic letter, study guide, textbook, text.

УДК 378

МРНТИ 14.35.09

НА ПУТИ К АКАДЕМИЧЕСКОМУ ПИСЬМУ

Алтаева А.Ш.¹, Мухамадиев Х.С.²,

¹д.ф.н., доцент КазУМОиМЯ им. Абылай хана,

²к.ф.н., профессор, университет «ТУРАН»
Алматы, Казахстан.

e-mail: altaeva.a58mail.ru; hafiz55.mail.ru

Аннотация: В статье рассматриваются учебные издания по научному стилю, подготовившие появление учебной дисциплины *академическое письмо*. На основе обзора соответствующей литературы прослежена эволюция освещения этого вопроса в хронологическом порядке, как в теоретическом, так и в практическом плане.

Ключевые слова: академическое письмо, учебное пособие, учебник, текст.

Статья посвящена курсу «Академическое письмо», который на сегодняшний день преподаётся в некоторых вузах Казахстана, в частности, в университете «Туран». Актуальность темы обусловлена тем, что эта дисциплина сравнительно новая, а учебных изданий казахстанских авторов по ней практически нет.

За несколько лет до появления российского учебного пособия Н.И. Колесниковой с символическим названием «От конспекта к диссертации», который образно обозначил «тернистый путь» вузовского

выпускника к диплому специалиста [1: 6], был издан сборник научных трудов под общим названием «Разновидности и жанры научной прозы. Лингвостилистические особенности». Две статьи по своему содержанию в основном отражали понятие об академическом письме: Н.А. Александровой «Разновидности научных лекций и их лингвостилистические особенности» и Н.М. Краевской «Композиция устного научного текста (жанр доклада)» [2: 49, 70]. Это издание наряду с другими последующими, в особенности с учебными пособиями, о которых будет сказано ниже, собственно и подготовили появление курса «Академическое письмо» на русском языке.

В аннотации к учебному пособию по развитию навыков письменной речи Н.И. Колесниковой, изданном в 2003 году, были изложены начальные основы создания академических текстов и приведены практические рекомендации по написанию студенческих научных работ. Учебное пособие предназначалось для развития умения создавать собственные и вторичные научные тексты (тезисы, конспекты, аннотации, рефераты, курсовые и дипломные работы, диссертации). Автором была предложена система заданий, выполнение которых способствует овладению навыками написания жанров научной речи.

Для выпускника любого вуза, по мнению автора, научная речь является не только средством овладения определённой информацией, но и средством её реализации в конкретных видах учебной деятельности: при написании контрольных и курсовых работ, в докладах и выступлениях на семинарах, коллоквиумах, конференциях, дискуссиях [1, 4].

Пособие было издано незадолго до внедрения кредитной технологии обучения в Казахстане. Сегодня, когда в вузовских программах увеличено количество часов на самостоятельную работу, навыки устного и письменного реферирования становятся весьма необходимыми. Однако, как показывает практика, именно эти навыки и не сформированы даже у студентов старших курсов. Выполнив расчётную и экспериментальную части исследовательской работы, студент зачастую не может стилистически грамотно написать к ней объяснительную записку, а затем кратко, в устной форме, изложить её содержание. Поэтому целью своего пособия автор манифестировала как знакомство будущих выпускников с особенностями языка научной литературы, со структурой научного произведения, с правилами цитирования и оформления библиографии, развития умений аннотирования и реферирования научной литературы, написания собственного текста. Таким образом, авторская «Рабочая программа курса «Научная речь» для студентов нефилологических вузов с некоторыми методическими указаниями», предложенная в пособии,

оказалась своего рода основой программы академического письма - будущей вузовской дисциплины [1, 259-277].

В это же время, в 2004 году, под редакцией И.Г. Проскуряковой выходит в свет дополненное и переработанное 2-е издание «Пособия по научному стилю речи» для вузов технического профиля. Пособие призвано было обеспечить учебный процесс по курсу «Русский язык и культура речи». В аннотации подчеркивается, что пособие включает теорию и практические задания, направленные на изучение особенностей научного стиля речи, а также на формирование навыков продуцирования научного текста [3: 2, 5].

Как видно, цели обоих пособий совпадали и были ориентированы на подготовку и разработку учебной дисциплины «Академическое письмо».

В 2004 году в Казахстане В.Г. Салагаевым было подготовлено учебное пособие «Студенческие научные работы. Академическая риторика». В книге с риторических позиций описываются жанры свёртывания/развёртывания информации в учебных и исследовательских целях: формулировка темы, библиографическое описание, аннотация, план научной работы, тезисы, реферат, конспект.

Освещен процесс написания студенческих научных произведений: выбор и закрепление темы, планирование работы, библиографический поиск, изучение литературы, сбор и систематизация фактического материала. Подробно рассмотрены элементы композиции научного сочинения и защита результатов исследования [4, 5-7].

Книга известного итальянского писателя Умберто Эко «Как написать дипломную работу», ставшая настольным руководством для большинства студенческой молодежи в мире, начинается с описания академической атмосферы в университете. «В былое время университеты были элитарными. Туда поступали дети тех, кто сам кончал университет. Учеба шла неторопливо, порция науки – и ... Каждая лекция была

событием. После лекций активные студенты говорили с профессором, после занятий заходили на кафедру... [5, 9].

О необходимости курса, получившего название АП, определённо сказано автором в одном из разделов книги, где он пишет таким образом, что читатель сразу же получает рациональное объяснение тому, с чего студенту нужно начинать, чтобы научиться писать научные тексты. «Кто-то, впрочем, возразит, что мои советы хороши для сложившегося ученого, но что неопытный студент обязательно, берясь за библиографию, столкнётся со множеством трудностей: - потому что не может работать в специализированной библиотеке, так как живёт вдали от университетских городов; - потому что имеет крайне зыбкое понятие о том, что ищет, и не знает, с какого бока подойти к предметному каталогу, и руководитель ему ничем не помогает ...» [5, 129].

В 2014 и 2017 гг. публикуется учебно-методическое пособие для выпускников бакалавриата и магистратуры гуманитарных специальностей: «Как написать диплом и диссертацию» В.Г. Салагаева. В РФ была издана целая серия таких учебно-методических пособий разных авторов. Изложение казахстанской книги построено на основе классической и новой риторики и состоит из трёх разделов. Предметом первого раздела стали базовые её понятия: текст и аргументация, правила дискуссии, а также культура научной речи. Содержание второго раздела составляют критерии и приёмы выбора темы, планирование исследования, отбор источников информации и их литературная обработка. Третий раздел, посвящённый собственно академическому письму, учит написанию, редактированию и защите дипломной и магистерской работ. Одно из последних изданий учебно-методического пособия было осуществлено в 2017 году издательством университета «Туран» [6, 3 - 4].

Из других изданий этого направления можно отметить учебно-методические пособия Н.А. Аксариной «Технология подготовки научного текста» [7], Н.П. Перфильевой «Подготовка и редактирование научного текста» [8], учебное пособие В.И. Комлацкого «Планирование и организация научных исследований» [9]. А также книгу, переведённую с английского языка «Как писать убедительно» Джеральда Граффа и Кэти Биркенштейн.

Эти авторы-практики в популярной форме предлагают относиться к написанию научных и научно-популярных работ не как к изнурительному труду, а как увлекательному и приятному занятию. Множество несложных шаблонов и эффективных приёмов, которые рекомендуется применять на разных этапах создания работы, позволяют

справиться с замыслом любой сложности. Авторы также знакомят читателей с основными риторическими приёмами, которые позволяют *убедительно* отстаивать свою точку зрения перед научной аудиторией [10].

Сегодняшний курс «Академическое письмо» соединяет в себе наиболее актуальные аспекты дисциплины «Русский язык и культура речи» и основные элементы курсов по риторике и аргументации, принятые во всех ведущих вузах мира.

Что такое академическое письмо (АП)? Академическое письмо - это научный стиль **прозы**, это методология написания научных **текстов**: научного эссе, курсовой работы, диплома, статьи, магистерской и кандидатской диссертаций, монографии.

И.Б. Короткина, автор первого в РФ учебного пособия по АП «Академическое письмо: процесс, продукт», изданного в 2015 году в Москве, в своем резюме отмечает, что умение писать научные тексты является центральным по отношению к остальным исследовательским компетенциям. Сегодня научная коммуникация не ограничивается национальными, институциональными и даже дисциплинарными рамками, что особенно заметно в общественных науках. В основу учебника положен трансдисциплинарный подход, широко используемый в западной традиции преподавания академического письма, но пока малоизвестный в России.

Текст рассматривается как публичный продукт, а письмо как процесс его нелинейного построения, причем индивидуальный процесс работы над текстом неразрывно связан с процессом обсуждения его с потенциальными читателями, студентами или коллегами.

Практика написания ясного, емкого и убедительного научного текста начинается с первых студенческих работ и не заканчивается никогда (от конспекта к диссертации), поэтому учебник может быть полезен как студенту, пишущему свое первое эссе, так и специалисту, пишущему научную статью. Поскольку в основу учебника положены международные требования к научному тексту, он может использоваться при подготовке зарубежной публикации. Построение учебника позволяет использовать его как последовательно, так и выборочно, для решения конкретных проблем [11].

По мнению И.Б. Короткиной, вопрос формирования АП как дисциплины уже назрел, все предметные дискуссии внутри страны и всё более пристальный интерес к ним со стороны зарубежных специалистов показывают, что пришло время внедрить основы этой важной трансдисциплинарной науки. Для этого требуется разработать соответствующие программы и курсы, открыть центры письма, подобные тем, что помогают студентам в странах Европы, Австралии и США. И, несмотря на то, что становление письма как дисциплины все ещё остается в России делом будущего, автор уверена в том, что это будущее – близко, или, по крайней мере, неизбежно [11].

О высокой значимости этой книги высказалась рецензент Н.И. Колесникова: «Благодаря пособию студенты приобретут умения, позволяющие не только успешно обучаться в вузе, но и в будущем совершенствовать свою письменную и устную речь, эффективно заниматься научно-исследовательской деятельностью, публиковаться в российских и зарубежных научных журналах» [12], [13].

Другое учебное пособие для вузов И.Б. Короткиной «Модели обучения академическому письму», опубликованное в 2018 году, вошло в серию «Образовательный процесс». В аннотации подчеркивается, что академическое письмо как научно-методическая отрасль и дисциплина занимает центральное место в западных университетах и признается фундаментальным комплексом компетенций, необходимых современному специалисту. Методология этой дисциплины определяет требования, предъявляемые к публикации научного исследования и к письменным работам студентов. В России эта дисциплина делает лишь первые шаги, и для ее успешного включения в образовательные программы, по мнению автора, необходимо знание научно-теоретических основ АП, методических и институциональных моделей. В пособии дается обзор академического письма как дисциплины, анализируется зарубежный опыт его преподавания и исследуются проблемы, препятствующие становлению и развитию этой дисциплины в России [12].

Авторы учебника «Академическое письмо. От исследования к тексту», изданного в 2019 году в Москве, в Предисловии также отмечают, что курс «Академическое письмо» - дисциплина относительно молодая, и поэтому ещё наблюдается дефицит учебных изданий по этому предмету, а у специалистов недостаточный опыт преподавания по нему [14].

Так, например, в рубрике «Тексты и задания» учебника и практикума «Академическое письмо. От исследования к тексту» рекомендуется учиться работать с текстом, прежде всего с научно-популярным и отчасти с более сложным собственно научным текстом. При этом авторы учебника ставят следующие задачи: освоить вычленение существенной информации, осмысление, структурирование текста, прослеживание авторской логики, формулирование тезиса текста, давать определение основных понятий и выделять ключевые слова, сравнивать тексты по предложенным критериям, анализировать жанр, стиль и композицию фрагмента[13].

Рассмотрим в свете вышеназванных задач академического письма одно из заданий, которое в этой же рубрике предлагается выполнить. Задание довольно интересное, так как оно связано с рассмотрением книги известного американского финансиста Нассима Талеба [15].

Студентам предлагается прочитать фрагмент пролога к книге нью-йоркского финансиста и сформулировать основной тезис автора в одном предложении и записать; выписать в столбик ключевые слова, по которым они смогут восстановить этот текст. И ответить на вопросы: Какие нюансы мысли при этом потерялись? Какие из них не попали в первую формулировку основного тезиса? Почему текст так разделён на абзацы? Можно ли разграничить иначе? Вы бы объединили несколько абзацев в один? Хотите ли вы разделить абзацы на более мелкие части? Объясните возможные решения.

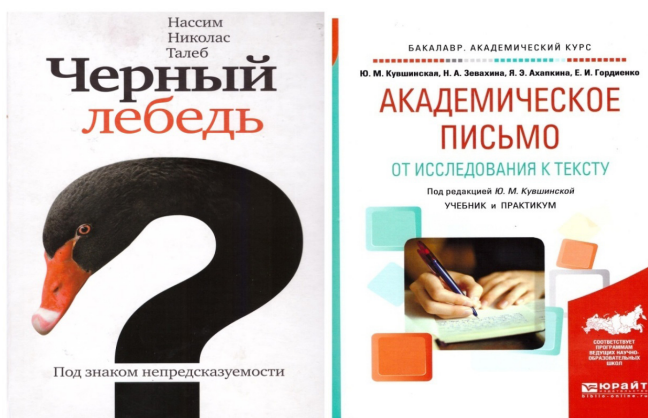
Для чего нужна история о черном лебеде и почему с неё всё начинается? Прокомментируете композицию отрывка: чем предваряется определение основного понятия, как строится толкование, какие соображения высказываются попутно и зачем они нужны после главного определения? [13, 82].

Авторы учебника приводят отрывок в основном из первой части пролога «О птичьем оперении»: «... То, что мы будем называть Чёрным лебедем (с большой буквы), - это событие, обладающее следующими тремя характеристиками. Во-первых, оно аномально, потому что ничто в прошлом его не предвещало. Во-вторых, оно обладает огромной силой воздействия. В-третьих, человеческая природа заставляет нас придумывать объяснения случившемуся после того, как оно случилось, деля событие, сначала воспринятое как сюрприз, объяснимым и предсказуемым». Далее следует авторский анализ этой триады.

А вот начало второй части, которой нет в учебнике, под названием: «Чего вы не знаете», иллюстрирует первую, базовую мыслительную операцию по таксономии Б. Блума **знание**: «Логика Чёрного лебеда делает *то, чего вы не знаете*, гораздо более важным, чем то, что вы знаете.

Ведь если вдуматься, то многие Чёрные лебеди явились в мир и потрясли его именно потому, что *их никто не ждал*»[15,12].

Ожидаемая учебная дисциплина «Академическое письмо», ставшая за последнее десятилетие своеобразным подтверждением феномена «черного лебедя», становится реальностью, потому что масштабы научной работы в вузах в настоящее время значительно расширяются.

Курс АП учит студентов основам исследовательской деятельности, которая становится неотъемлемой частью учебного процесса. Как отмечает И.В. Арнольд в своей последней книге: «Увеличение вклада вузовской науки в решение задач общего прогресса страны и повышение качества подготовки специалистов в высшей школе требуют единства научной и учебной работы студентов и усиления индивидуальной работы с ними» [16, 3].

ЛИТЕРАТУРА

1. Колесникова Н.И. От конспекта к диссертации: Учебное пособие по развитию навыков письменной речи. – 2-изд. – М.: Флинта: Наука, 2003. – 288 с.
2. Разновидности и жанры научной прозы. Лингвостилистические особенности. Сборник научных трудов.– М.: Наука.– 1989.– 181 с.
3. Пособие по научному стилю речи. Для вузов технического профиля /Под ред. И.Г. Проскураковой. – 2-изд., - М.: Флинта: Наука, 2004. – 320 с.
4. Салагаев В.Г. Студенческие научные работы. Академическая риторика: Учебное пособие. – Алматы: Раритет, 2004. – 200 с.
5. Эко Умберто Как написать дипломную работу. Гуманитарные науки. - / Перевод с итал. Е.А. Костюкович. – СПб: «Симпозиум», 2004. – 301 с.
6. Салагаев В.Г. Как написать диплом и диссертацию: Учебно-методическое пособие для выпускников бакалавриата и магистратуры гуманитарных специальностей. – Алматы, 2017. – 288 с.
7. Аксарина Н.А. Технология подготовки научного текста: учебно-методическое пособие. - М.: Флинта: Наука, 2014. – 112 с.
8. Перфильева Н.П. Подготовка и редактирование научного текста: учебно-методическое пособие. - М.: Флинта: Наука, 2016. – 116 с.
9. Колмацкий В.И., Логинов С.В., Колмацкий Г.В. Планирование и организация научных исследований: учебное пособие. – Ростов н/Д: Феникс, 2014. – 204 с.
10. Графф ДЖ. Как писать убедительно: Искусство аргументации в научных и научно-популярных работах /Джеральд Графф, Кэти Биркенштейн; Пер.с англ. – М.: АЛЬПИНА ПАБЛИШЕР, 2014. – 258 с.

11. Короткина, И.Б. Академическое письмо: процесс, продукт и практика: учеб. пособие для вузов / И.Б. Короткина. – М.: Издательство Юрайт, 2018.
12. Короткина, И.Б. Модели обучения академическому письму: учеб. пособие для вузов / И.Б. Короткина. – М.: Издательство Юрайт, 2018.
13. Короткина, И.Б. Модели обучения академическому письму. Зарубежный опыт и отечественная практика: монография / И.Б. Короткина. – М.: Издательство Юрайт, 2018.
14. Кувшинская Ю.М., Зевахина Н.А., Ахапкина Я.Э., Гордиенко Е.И. Академическое письмо. От исследования к тексту: учебник и практикум для академического бакалавриата. – М.: Издательство Юрайт, 2019. – 284.
15. Талёб Нассим Николас. Чёрный лебедь. Под знаком непредсказуемости / пер. с английского В.Сонькина. – М.: Издательство КоЛибри, 2009. – 528 с.
16. Арнольд И.В. Основы научных исследований в лингвистике. – 3-изд. стер. – М.: ФЛИНТА, 2019. – 176 с.

АКАДЕМИЯЛЫҚ ЖАЗУ ЖОЛДАРЫ

Алтаева А.Ш.¹, Мухамадиев Х.С.²

¹ф. г. д., доцент, Абылай хан ат. ҚазХҚЖӨТУ,

²ф.ғ.к., профессор, «ТУРАН» университеті.

Алматы, Қазақстан,

e-mail: altaeva.a58mail.ru; hafiz55.mail.ru

Аңдатпа: Мақалада академиялық пәннің академиялық жазбасы пайда болған ғылыми стильдегі академиялық басылымдар туралы айтылады. Тиісті әдебиеттерді шолудың негізінде теориялық тұрғыдан да, практикалық тұрғыдан да бұл мәселенің хронологиялық тәртіппен даму эволюциясы байқалады.

Тірек сөздер: академиялық хат, оқу құралы, оқулық, мәтін.

Статья поступила 12.05.2020

RETELLING OF THE TEXT IN THE PROCESS OF LEARNING COHERENT SPEECH IN RUSSIAN BY STUDENTS-PHILOLOGISTS OF NATIONAL GROUPS

(in the light of modern pedagogical technologies).

Akhmedova D.A.¹

¹Senior Lecturer, Department of Methods of Teaching the Russian Language and Literature

of Khujand state University named after B. Gafurov, Khujand city, Republic of Tajikistan

e-mail: azizov-hou@mail

Annotation. This article is devoted to the problem of developing the skills of philological students of national groups to produce coherent speech in the studied Russian language. Retelling is considered as an effective and promising type of work in the era of new technologies, its ability to provide not only reading the text, but also listening to it, as well as the perception of videos, television recordings, performances, films.

Key words: training, foreign language speech, speech production, retelling, coherent text.

УДК 378.02

МРНТИ 14.35.09

**ПЕРЕСКАЗ ТЕКСТА В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ СВЯЗНОЙ РЕЧИ НА
РУССКОМ ЯЗЫКЕ СТУДЕНТОВ-ФИЛОЛОГОВ
НАЦИОНАЛЬНЫХ ГРУПП**

(в свете современных педагогических технологий)

Ахмедова Д.А.¹

¹старший преподаватель кафедры
методики преподавания русского языка и литературы
Худжандского государственного университета
имени академика Б.Гафурова,
Худжанд, Таджикистан
e-mail: azizov-hou@mail

Аннотация. Настоящая статья посвящена проблеме развития умений и навыков студентов-филологов национальных групп продуцировать связную речь на изучаемом русском языке. Рассматривается пересказ как эффективный и перспективный вид работы в эпоху новых технологий, его возможности обеспечить не только чтение текста, но и его аудирование, а также восприятие видео, записей телепередач, спектаклей, фильмов.

Ключевые слова: обучение, иноязычная речь, продуцирование речи, пересказ, связный текст.

Целью обучения русскому языку студентов-филологов национальных групп является формирование навыков общения на изучаемом языке, как в устной, так и в письменной форме, то есть овладение устной и письменной монологической и диалогической речью. В статье мы остановимся на проблемах обучения устной связной речи, или иначе говоря - устному монологу на русском языке, и рассмотрим пересказ как важнейший прием работы для формирования навыков говорения.

Традиционно пересказ справедливо рассматривается как эффективный методический прием при обучении иностранному языку (в том числе – и русскому языку как неродному / второму или, как по-новому называют эту дисциплину, русскому языку как иностранному (РКИ)). Однако в истории методической науки был период, который, как отмечают исследователи, характеризуется некоторым спадом интереса к пересказу связного текста при обучении иностранному языку. Это относится к 60-ым годам прошлого столетия, когда методисты, учителя-практики, ученые-лингводидакты обоснованно отмечали такие недостатки пересказа, как заучивание учащимися текста без его понимания и, следовательно, неспособность осознать и выразить на изучаемом языке свое отношение к пересказываемому содержанию, рефлексия о прочитанном [1, 2]. Анализируя существующие на практике методические ошибки при использовании пересказа, Г.А. Бобылёва отмечает преобладание пересказа, близкого к тексту, что фактически

приводит к его заучиванию и соответственно увеличивает нагрузку на память обучающегося и совершенно не затрагивает его навыки и умения подбирать подходящие по смыслу слова, соединять их между собой, чтобы построить предложения и передать содержание полученной информации [2, с.10].

С поворотом методики обучения иностранным языкам к коммуникативному принципу, предполагающему продуцирование речи, способность обучаемого к общению на изучаемом языке как конечный результат учебного процесса, интерес к пересказу текста как методическому приему, способствующему развитию речи, возобновился. При этом следует подчеркнуть, что обычно имеется в виду пересказ прочитанного текста (очень редко – прослушанного), но главное – в качестве источника пересказываемой информации представляется связный текст, хотя существует множество других источников информации, таких, как просмотр фильма, его фрагмента, просмотр видеороликов, мультфильмов на изучаемом языке с дальнейшим пересказом его основных событий или каких-то важных моментов, описание характеров героев, ситуаций и событий, которые с ними происходят, их взаимоотношений. И на фоне внедрения в нашу жизнь современных педагогических технологий и Интернета обращение к пересказу информации, полученной визуально в виде письменного текста, путем прослушивания аудиоматериалов или их комбинации в видеоролике, фильме, записи спектакля и др., снова становится популярным, так как обладает множеством преимуществ.

Использование прочитанного текста как опоры для обучения монологической речи и специфического методического приема, предназначенного для развития связной речи, рассмотрено во многих диссертационных работах последних десятилетий XX в. [2, 3, 4, 5 и др.]. В результате целенаправленных исследований сформирована методика работы по обучению связной речи, и в частности, монологу. При этом следует отметить, что основывается она на предварительном чтении связного текста описательного, повествовательного типа и реже – текста-рассуждения, хотя именно текст-рассуждение вызывал бы у обучаемых естественное желание выразить свою точку зрения на излагаемую проблему и позволил бы избежать критического отношения к пересказу. Разумеется, в целях более лаконичной передачи мысли используя выражения «текст-рассуждение», «текст-повествование» или «текст-описание», мы отдаем себе отчет в том, что проблема типологизации текстов в научной литературе по лингвистике текста остается актуальной и на сегодняшний день не существует единого и четкого определения «типа текста». Большинство исследователей данной проблемы обоснованно уделяют большое внимание регулированию различных признаков, которые имеют классифицирующее значение при определении типа текста. «В качестве основы при идентификации

в зависимости от предмета исследования могут служить различные признаки» [6, 189].

В вышеназванных исследованиях ученых рассмотрены различные виды пересказа: краткий, «сжатый», выборочный, пересказ своими словами и др., среди текстов, предназначенных для пересказа, значительное внимание уделяется так называемым фабульным текстам как наиболее отвечающим задачам обучения связной монологической речи. К тому же эффективность таких текстов в том, что они предоставляют возможность обучаемым самостоятельно дополнять сюжет, выстраивать свои версии продолжения данной в сюжете фабулы, то есть проявить творчество, с одной стороны, и в то же время использовать свои умения и навыки говорения, и более того – построения связной речи. Поэтому нельзя не согласиться с методистами, рекомендующими для пересказа, в первую очередь, фабульные тексты, повествующие о поведении и взаимоотношениях героев, то есть тексты повествовательного типа, суть которых сводится к известному латинскому высказыванию «Пришел, увидел, победил», восходящему к крылатым словам Гая Юлия Цезаря «*Veni, vidi, vici*» о своей быстрой победе над противником. Их преимущество заключается в том, что, в силу событийного характера предмета речи, их легче воспроизводить, сохраняя последовательность действий и участников. При этом совершенно естественно возникает желание прокомментировать то или иное действие героя, что способствует развитию устноречевых умений обучающегося и дает возможность выразить свое отношение к предмету речи. Особенно интересными оказываются придуманные обучающимися финалы тех или иных описываемых действий.

На следующем этапе обучения пересказу целесообразно использовать тексты-описания, которые не обладают такой динамичностью, как тексты-повествования, но близки к ним опорой на визуальный канал восприятия, так как предполагают словесное описание внешнего вида предмета речи – живого существа, например, домашнего питомца, помещения, интерьера или пейзажа.

Наиболее трудными для пересказа представляются тексты-рассуждения, так как предмет речи – ход мысли автора, его логика, представления о добре и зле, о причине и следствиях могут быть иными и, следовательно, не понятными пересказывающему. Более того, на первых порах, не имея достаточного жизненного опыта, знаний о менталитете и культуре носителей изучаемого языка, а также соответствующих навыков, пересказывающий будет затрудняться сформировать свое мнение по обсуждаемой проблеме и тем более – выразить его. Здесь методическая наука опирается на универсальные, общечеловеческие нормы морали и психологии человеческих взаимоотношений, которые помогают

На определенном этапе работы над пересказом, когда обучающиеся уже овладели навыками составления связного текста на основе прочитанного (текста), увиденного (фильма, телепрограммы, видеоролика), услышанного (аудиозаписи, радиопередачи), логично переходить к составлению своего рассказа по реально полученным впечатлениям от экскурсии, похода на природу, поездки в музей, архив и др. Иными словами, научившийся свободно пересказывать воспринятую из другого источника информацию постепенно будет и сам отбирать факты и события для своего рассказа. Реалии нашего времени позволяют модернизировать этот сам по себе интересный вид работы и мотивировать обучающихся к созданию своих видеороликов, в которых запечатлеваются какие-то необычные, иногда смешные, иногда заставляющие поразмыслить, неоднозначные ситуации из повседневной жизни. Также вызывают интерес и мотивируют задания целенаправленно создать видеоролик постановочного типа в группе из 3-4 человек на определенные темы. Последующее обсуждение просмотренных видео каждой рабочей группы приводит к заинтересованной беседе, в которой никто не остается равнодушным. Студенты не замечают, как прямую речь героев снятых на видео жизненных ситуаций они переводят в косвенную речь, как вступают в спор, используя этикетные выражения несогласия, сомнения, приводят контрдоводы.

Следует подчеркнуть условность в понимании первой части «текст» в терминах тексты-повествования, тексты-описания, тексты-рассуждения, так как здесь подразумевается источник информации для пересказа, который может быть представлен как связным текстом, то есть вербально, в письменной форме (при чтении) или устной форме (при аудировании), так и в радиопередаче, телепрограмме, мультфильме, фильме, видеосюжете и т.д. И, если вспомнить о технических и технологических возможностях, которые сегодня реально открываются в связи с тем, что современные средства связи и информации в виде телевидения, компьютеризации, смартфонов, Интернета стали доступными всем, то роль учебного пересказа как методического приема развития коммуникативных умений и навыков на изучаемом языке значительно возрастает, он становится незаменимым при необходимости активизировать продуцирование речи.

При обучении пересказу на русском языке студентов-филологов национальных групп значительное место отводится произведениям русской литературы, как классической, так и современной. В первую очередь работа ведется над произведениями малых жанров. Бессмертные рассказы А.П.Чехова «Хамелеон», «Толстый и тонкий», «Человек в футляре», «Каштанка», Н.В.Гоголя «Нос», «Шинель», «Тарас Бульба», И. Бунина «Антоновские яблоки», В.Г. Распутина «Уроки французского» и снятые по ним фильмы позволяют сформировать умения и навыки пересказа фабульных текстов, который на определенном этапе

целенаправленного обучения дает свои результаты в виде уже достаточно свободной монологической речи с ее трехчастной структурой, включающей введение, краткое изложение основного события и вывод. Визуальное сопровождение этих рассказов в фильмах дает большой простор для обучения пересказу описательного типа, когда требуется передать особенности обстановки, обратить внимание на детали быта, одежду, условия жизни героя. Внимание к такого рода составляющей оказывается весьма полезным. Во-первых, приводит к формированию навыков описания окружающей обстановки, внешности героя на русском языке, во-вторых, учит соотносить, видеть, как взаимосвязаны личность героя и то, что его окружает, показывает, как условия жизни оказывают влияние на человека и, наоборот, как человек ответственен за то, как он живет. Как видим, обращение к классическому литературному наследию при должной глубине и бережном анализе, даже на неродном, изучаемом, языке способно пробуждать в обучающихся осознанное отношение к своей жизни, понимание общечеловеческих моральных ценностей.

Научившись кратко передавать содержание художественных произведений малых форм, студенты уже безбоязненно анализируют отдельные главы произведений большого объема и обобщают полученные результаты в финальном монологе о романе, его особенностях, основной идее, героях, исторических условиях создания и др. в зависимости от поставленной перед ними учебной задачи. Как правило, лучшие произведения русской литературы экранизированы как советскими, российскими киностудиями, так и мировым кинематографом. Современные студенты любят сравнивать характеры героев Л.Н.Толстого в русской и американской версиях, соотносить их со своим восприятием описываемых событий. На этом уровне уже формируются умения и навыки продуцирования более сложных текстов-умозаключений, способности выразить свою точку зрения и ее обосновать, оспорить какое-либо утверждение, если говорящий не согласен с ней.

Сформированность таких навыков дает основания для дальнейшего их развития уже на материале научных текстов, при их аннотировании, реферировании или рецензировании. Как известно, пересказ содержания научного текста может иметь разные цели и соответственно представлять собой конспектирование, аннотирование, тезирование, реферативное изложение, рецензирование. Так, наиболее близким к пересказу является конспектирование, так как его цель - извлечение основной информации сообщения, предъявляемого в письменной форме (статья, учебник, фрагмент монографии) или в устной форме (лекция преподавателя, выступление на конференции, видеозапись лекции, доклада, обсуждения проблемы и др.). Каждая из этих форм передачи содержания научного текста отличается своими особенностями, например, аннотирование

преследует цель кратко информировать о содержании научного труда, при тезировании необходимо передать основные мысли автора научного текста и его доводы, при реферировании основное внимание уделяется полноте передачи общего содержания реферируемого текста, при рецензировании к этому добавляется оценочный элемент содержания реферируемого текста, что делает его конечный продукт – рецензию или отзыв о рецензируемой научной работе – самым сложным видом пересказа научного текста. Однако, несмотря на названные отличительные признаки, все виды пересказа научного текста обладают характерными для научного стиля речевыми моделями, лексикой, предполагают использование определенных синтаксических структур, опираются на перефразирование. В связи с этим возникновение теории перефразирования имеет большие перспективы в преломлении к машинному переводу и активно разрабатывается с использованием современных мультимедиа технологий.

Подводя итоги, отметим активизацию методического интереса к давно известной форме работы с текстом – пересказу как имеющему большой потенциал приему формирования и развития умений и навыков продуцирования речи на изучаемом языке, приводящему к умению работать с научным текстом, его пониманию и соответственно – к конспектированию, реферированию, которые необходимы и в учебном процессе, и далее в профессиональной деятельности. Этому способствовали две объективные причины: во-первых, поворот лингводидактики, и в частности, методики обучения иноязычной речи, к коммуникативно-компетентному подходу, нацеленному на умение общаться, продуцировать речь на изучаемом языке в соответствии с речевой ситуацией. Во-вторых, огромную роль в возрождении данного вида учебной деятельности играет повсеместное внедрение в нашу жизнь современной техники и мультимедиа технологий, которые делают возможным окунуться в мир изучаемого языка и культуры народа – носителя этого языка.

ЛИТЕРАТУРА

1. Общая методика обучения иностранным языкам в средней школе/Под ред. А. Миролюбова и др.— М.: Просвещение, 1967.— 504 с.,
2. Бобылёва Г.А. Пересказ фабульных текстов как средство развития умений монологической речи (немецкий язык) средняя ступень школьного обучения). – Автореф. дисс. ... канд. пед. наук. - М., 1995.- 24 с.
3. Андреасян И.М. Методика обучения связной речи в VIII классе школы с преподаванием ряда предметов на английском языке: автореф. дисс. ... канд. пед. наук. — Киев, 1980.- 23 с.,
4. Каменецкая Н.П. Особенности упражнений для обучения монологической устной речи на немецком языке: начальный и средний этап. - Автореф. дисс. ... канд. пед. наук. — М., 1979. – 23 с.;
5. Кононенко Т.В. Пересказ художественного текста как средство совершенствования навыков монологической речи (на старших курсах языкового

вуза). -Автореф. дисс... канд.пед. наук. — Минск, 1987. – 23 с.

6. Филиппов К.А. Лингвистика текста (курс лекций). – СПб.: Изд-во Санкт-Петербургского университета, 2003. – 257 с.

ҰЛТТЫҚ ТОПТАРДА ОҚИТЫН ФИЛОЛОГ-СТУДЕНТТЕРІНІҢ РЫС ТІЛІНДЕ ҮЙЛЕСІМДІ СӨЙЛЕУІН МӘТІН МАЗМҰНЫН ҚАЙТА АЙТУ АРҚЫЛЫ ӨНДЕУ

(қазіргі педагогикалық технологиялар тұрғысынан көзқарас)

Ахмедова Д.А.¹

¹аға оқытушы, орыс тілі мен әдебиетті оқыту әдістемесі кафедрасы,
акад. Б.Гафуров атындағы Хунджанд мемлекеттік университеті,

Хунджанд, Таджикистан

e-mail: azizov-hou@mail

Андатпа. Бұл мақала ұлттық топтардың филологиялық студенттерінің оқылатын орыс тілінде үйлесімді сөйлеу дағдыларын дамыту мәселесіне арналған. Ретеллинг жаңа технологиялар дәуіріндегі тиімді және перспективалы жұмыс түрі болып саналады, оның мәтінді оқып қана қоймай, оны тыңдаумен қатар, бейнелерді, теледидар жазбаларын, спектакльдерді, фильмдерді қабылдауды қамтамасыз ету мүмкіндігі.

Тірек сөздер: жаттықтыру, шет тілінде сөйлеу, сөйлеу өндірісі, қайталама мәтін, дәйекті мәтін.

Статья поступила 10.01.2020

THE FORMATION OF THE INTERPERSONAL ENVIRONMENT OF A STUDENT BY MEANS OF INTERACTIVE SOCIAL COMMUNICATIVE TECHNOLOGIES

Rakymgaliyeva A. D.¹,

¹1st-year master's student of the specialty

«Training of foreign language teachers»,

KazUIR&WL named after Ablai Khan

Almaty, Kazakhstan

e-mail: aidana_rakimgaliyeva@mail.ru

Abstract. The article discusses the conditions for the formation of the interpersonal environment of high school students by means of interactive social technologies. The author considers the interpsychic aspect of the interpersonal environment within the framework of the existing didactic conditions of the communication environment, where the main attention is paid to the patterns of linguistic interaction, as well as the concept of social networks, where the developing role of interactive communication technologies in language learning is studied. The researcher analyzes the socializing possibilities of interactive learning technologies.

Keywords: Interactive technology, infosocialization, interpersonal environment, technologization, concept sphere, educational content

ФОРМИРОВАНИЕ ИНТЕРПЕРСОНАЛЬНОЙ СРЕДЫ УЧАЩЕГОСЯ СРЕДСТВАМИ ИНТЕРАКТИВНЫХ СОЦИАЛЬНЫХ КОММУНИКАТИВНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

Ракымгалиева А. Д.¹,

¹магистрант 1 курса специальности «Подготовка педагогов иностранного языка»
КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан
e-mail: aidana_rakingalieva@mail.ru

Аннотация. В статье рассматриваются условия формирования интерперсональной среды учащихся средней школы средствами интерактивных социальных технологий. Интерпсихический аспект интерперсональной среды рассматривается в рамках сложившихся дидактических условий коммуникационной среды, где главное внимание уделяется паттернам языкового взаимодействия, а также концепции социальных сетей, где исследуется развивающая роль интерактивных коммуникативных технологий в языковом обучении.

Ключевые слова: Интерактивная технология, инфосоциализация, интерперсональная среда, технологизация, концептосфера, образовательный контент.

На современном этапе развития Интернет пространства технологии социальных сетей обладают новыми уникальными коммуникационными характеристиками: виртуальным способом предоставления информации посредством интерактивности и масштабируемости и глобальной информационно-образовательной средой. С появлением интерактивных социально-коммуникативных технологий, качественно изменяется информационно-образовательная среда, в связи с этим формируется образовательный контент медиа средств, представляющий собой продукты коммуникативных технологий образовательной направленности. Информационное пространство социальных сетей, с одной стороны, информирует общественность о происходящих событиях, с другой стороны – выступает как средство обучения и развития [1].

Средства интерактивных социальных коммуникативных технологий определяются при концептуальном анализе модели коммуникативных социальных процессов и принципов их технологизации.

Реалистичный подход при рассмотрении проблемы социального взаимодействия и выделение носителя в качестве системообразующего научного компонента, позволяет сформулировать ведущие факторы и условия формирования интерперсональной среды учащихся. Рабочие способы формирования представляют собой качественные формы упорядочения объективных условий обучения и отражены в онтологии как организованные интеракции взаимодействия.

Формирование интерперсональной среды влияет на интерперсональные отношения, складывающиеся в результате потребности учащегося в общении и самой деятельности общения. В соответствии с этим уровень сформированных коммуникативных компетенций учащегося является показателем его общего психического развития через призму освоения культурного опыта.

Согласно положениям Ленинградской психологической школы, важную роль для личностного развития индивида играют сложившиеся в интерперсональной среде условия. Здесь личность ребенка представлена как система отношений с окружающим миром посредством интерперсональных связей.

В исследованиях А.В.Петровского процесс развития личности представлен как вхождение индивида в иные социальные условия и трансформация его личности в связи с новым этапом развития по принципу детерминизма.

Интерперсональная среда рассматривается в различных аспектах. Мир школьника – это мир, где он родился, живет в настоящее время и вынужден постоянно подстраиваться под изменяющиеся условия действительности. В связи с этим жизнь школьника сопровождается его установками естественности среды до момента появления противоречий.

Теория, предложенная американским социологом Р. Коллинзом, предоставляет новый концептуальный аналитический аппарат исследования социальных процессов. С помощью коммуникативных средств, когда элементы познания приобретают специфически ситуационное значение и социальные роли, являющиеся типичными образцами привычного состояния, формируется структура референции как способа интерпретации окружающей среды. «Человек живет в природе, которую он в индивидуальной и совместной деятельности трансформирует в значимый для себя мир культуры. Поэтому на одном и том же «материале» природы сосуществует бесчисленное множество миров человеческой культуры» [2].

Так, интерперсональная среда рассматривается как отношения объектных репрезентаций в виде внутриспсихического образа «Себя» и других значимых образов. Американская школа это называет «персонификацией», по теории привязанности Д.Боулби – рабочая модель, в рамках гуманистического подхода – «Я - концепция».

В результате влияния процессов техногенности на формы и способы межкультурной коммуникации, все субъекты культурного взаимодействия становятся участниками коммуникативного культурного взаимодействия, обусловленного социально-этическими и

психологическими компонентами языка, дискурса.

Любой участник социальных коммуникаций является носителем какой-либо культуры, проявляя свою индивидуальность посредством своего миропонимания способом концептосферы личностного языка смыслов.

Находясь во взаимодействии с другими участниками, личность, представляя свою культуру, овладевает знаниями об иных культурах, не ограничиваясь только вербальными способами языкового общения.

Такая личность, в идеале, готова к активной и продуктивной жизнедеятельности в поликультурном обществе, обладает развитым чувством понимания и уважения других культур, умением жить в мире и согласии с людьми как представителями различных культурных групп. Таким образом, формируется комплекс компетенций, который позволяет ей ориентироваться в концептосферах универсального, этнокультурного, социокультурного и индивидуально-культурного типов, и способна, на основе анализа языковых средств и речевого поведения, определять содержание концептов, которыми оперирует партнёр по коммуникации.

В связи с этим, не культура оказывает влияние на понимание языкового материала ее носителя, а культура, отраженная в сознании воспринимающего.

Эффективность понимания будет зависеть от степени наличия в концептосфере школьника соответствующих культурных концептов и уровня полиязыковой культуры [3].

Межкультурная коммуникация обучающихся с представителями других этнических, социальных, профессиональных и территориальных культур, владеющих различными языками происходит в сети Интернет с использованием различных программ, интернет-мессенджеров, в том числе чатов и форумов, а также особенно популярных в настоящее время социальных сетей.

Уникальные возможности, созданные современными интерактивными социально-коммуникативными технологиями, позволяют максимально расширить круг участников языковой коммуникации, что позволяет участнику коммуникации открыто выражать себя, используя максимум языковых и речевых средств за счёт виртуального характера коммуникации, самостоятельно конструировать собственную сопричастность и позиционирование себя средствами изучаемого языка, посредством творческого самовыражения через создание собственных языковых устных и письменных произведений.

При взаимодействии предусматривается наличие только языковых посланий партнёра межкультурного общения, а не его непосредственное присутствие, что снижает риск культурного шока, а также позволяет сознательно и обдуманно отбирать языковые и речевые средства для достижения коммуникативных целей, возможность использования электронных словарей и переводчиков в случае столкновения с незнакомой лексикой.

Объективная массовая увлеченность школьников коммуникациями формирует высокую мотивацию при использовании данных интерактивных социально-коммуникативных технологий в качестве средств формирования и совершенствования полиязыковой культуры личности.

Происходящий эффективный обмен информацией, позволяет учащемуся честно общаться с собеседниками, не нарушая правил этикета и культурных границ. Эффективная коммуникация направлена на поддержание дружеских отношений с целью решить текущую проблему, она позволяет с успехом осуществить даже негативную обратную связь или решить трудные задачи совместно с другим человеком и, как результат, укрепить отношения. К коммуникативным умениям, связанным с речью, следует отнести:

- умение вступать в контакт и задавать вопросы,
- умение услышать и понять то, что имел в виду собеседник и умение вести разговор,
- умение воспринять то, что собеседник не смог выразить,
- умение передать собеседнику, что он правильно понял,
- умение выстраивать эмоционально-благоприятный характер коммуникации. [4]

В ходе коммуникации учащийся стремится понять и запомнить услышанное, что предполагает наличие целого комплекса умений, овладение которыми требует от него активности и сознательных усилий.

Существует естественно сформированная, обусловленная межкультурным взаимодействием, базовая дидактическая модель, включающая технологичную составляющую интерактивных социальных коммуникаций. Системообразующими здесь выделяются закономерности интерактивности коммуникаций, стихийность взаимодействий, типичность содержания образовательных компонентов, инновационность и др.

Соотношение и взаимосвязь всех компонентов и приемов определяет успешную технологизацию процесса коммуникаций.

Его этапы предусматривают обязательное включение

содержательных, условных и косвенных характеристик основных компонентов организации коммуникаций:

- сформированные формы взаимодействия,
- участники процесса с индивидуальными социально-культурными характеристиками,
- смысловой контент события как показатель культурной основы,
- актуальность рассматриваемой проблемы,
- общий фокус внимания участников,
- последовательность переключения на пространство,
- динамика эмоционального состояния участников.

Состоявшаяся модель взаимодействия, характеризуемая технологичностью ее структуры и содержания, обуславливает результативный эффект и достижение смысловых целей участников взаимодействия. Интерактивные коммуникационные технологии являются социально-коммуникативными. Что свидетельствует об их взаимосвязанности и обусловленности [5].

Поэтому коммуникация - это трансмиссионная модель взаимодействия участников социокультурной традиции, находящаяся в тесной взаимосвязи с интеракцией. Информационный и эмоциональный запрос индивида, как члена сообщества, идентичен аналогичному запросу каждого участника. Естественная формализованность и регламентированность взаимодействия всех участников образуют интерактивный способ передачи индивидуальных и групповых символов для поддержания идентичности, солидарности и эмоционального единства.

Вместе с этим, общие принципы групповых коммуникаций придерживаются сложившихся традиций общности исходя из правил поведения, предусматривающих запретительные меры. Эти принципы характеризуются идеологичностью интерактивного процесса и модусом включения участников.

Все условия, сопровождающие процесс коммуникации, выдержаны в плане структурированности и определенности предполагаемых действий участников: присутствует общий регламент темы и времени обсуждения, определена последовательность высказываний, отсутствие обсуждения выступлений и общественной оценки, визуальная доступность и др.

В процессе коммуникации учащиеся «находятся в мире» образов и понятий, они употребляют в речи предметные значения, символы, одновременно осуществляя рефлекссию происходящих явлений. Этим актуализируются необходимые на данный момент образ и

программа действий. Степень свободы является условием творческого действия, когда динамические свойства памяти и речи являются преобладающими над консервативными свойствами. Практическое соучастие в культурологической ситуации позволяет учащимся видеть источник личных устремлений в контексте нестандартных приемов коммуникации. В результате коммуникативного взаимодействия происходит воспроизведение актуальной символики общества, схем разбора разночтений общественных явлений, интерпретация идеологических образов. На основе такого взаимодействия происходит формирование компетентностных характеристик участников в виде трансформации индивидуальных способов выражения.

Перечисленные аспекты обуславливают процесс обучения и развития личности средствами интерактивных социальных коммуникаций в пользу эмоционального оздоровления участника. Вместе с этим, это - процесс социализации личности в условиях Интернет пространства и формирования ее ценностей как отражение субъективной реальности и социальных мифов.

Учащийся как участник социальных коммуникаций встречает иные модели поведения и альтернативные способы обучения, одновременно осваивая социальные роли и нормы, получая навыки работы с контентом, ориентации и навигации в социальных сетях и взаимодействия с другими участниками. Находясь в активном взаимодействии с участниками, индивид постоянно находится в системе общественного контроля.

Таким образом, учащийся, путем усвоения общественной культуры, приобретает к информационному пространству, одновременно формируя собственную оценку окружающего мира, личных ценностей, что называется инфосоциализацией. Трансформация личностных характеристик происходит согласно усваиваемым специфическим нормам общности или группы, объединенной степенью приобщения к языковым информационным потокам [6].

Интерактивное общение, являющееся процессом взаимодействия и взаимовлияния участников, направлено на реализацию общих целей и достижение результата. Общение и социальные коммуникации являются ведущими в процессе жизнедеятельности человека. В соответствии с природой и устройством общества каждый индивид участвует в коммуникациях, влияющих на его поведение и поступки. Для успешной коммуникации он обязан считаться с правилами социальной коммуникации, мнением общества, в котором живет сотрудничает для приобретения личных социальных благ. В то же время он имеет право выбора пространства, информационного потока, исходя из своих

потребностей, принятия условий и выдвижения личных границ.

Особенностью настоящего времени является то, что имеются безграничные возможности для взаимодействия любого характера. Различные медиа технологии позволяют использовать созданные интерактивные ресурсы для переписки, обмена информацией в виде файлов и флэш-носителей, для общения в реальном времени, при этом, одновременно несколькими участниками. Эффективно работающие интерактивные коммуникативные технологии сопровождают процесс обучения, дополняя его современными методами освоения программ; помогают организовать свободное время и проведение досуга с пользой, позволяя общаться с собеседником по интересам, находясь на дальнем расстоянии, друг от друга [7]. Современный школьник, в меру сложившихся социально-бытовых условий, достаточно хорошо усваивает принципы и правила интерактивных коммуникаций, что позволяет ему безболезненно адаптироваться в информационной среде и достигать успеха в реализации личных планов.

Социальная сеть с разнообразными связями внутри нее, может выполнять образовательную, развивающую и воспитательную функцию в процессе познания культурологических основ в ситуации реальных социальных коммуникаций.

ЛИТЕРАТУРА

1. Кихтан В.В. Образовательный контент в интернет-медиа: история становления и тенденции развития. – Автореф.диссертации, Интернет–источник, ссылка <http://www.dslib.net/zhurnalistika/obrazovatelnyj-kontent-v-internet-media-istorija-stanovlenija-i-tendencii-razvitija.html>
2. Жилкин В.В. Проблемы освоения современной информационной культуры. // Педагогическая информатика. – 2007. – № 3 – 192 с.
3. Вацлавик П., Бивии Д., Джексон Д. Прагматика человеческих коммуникаций. Изучение паттернов, патологий и парадоксов взаимодействия. – М., 2002 – 24 с.
4. Крейг Р.Т. Теория коммуникации как область знания // Компаративистика III: Альманах сравнительных социогуманитарных исследований. – СПб., 2008. – С. 155 - 168
5. Егоршин А.П. Мотивация трудовой деятельности: учебное пособие. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: ИНФРА-М, 2009 – 382 с.
6. Интернет—источник, ссылка https://works.doklad.ru/view/D9_OVG54i5w.html
7. Интернет—источник, ссылка <https://present5.com/effektivnaya-kommunikaciya-eto-interpersonalnyj-obmen-informaciej-pozvolyayushhij/>

ИНТЕРАКТИВТІ ӘЛЕУМЕТТІК КОММУНИКАТИВТІК ТЕХНОЛОГИЯ ҚҰРАЛДАРЫ КӨМЕГІМЕН ОҚУШЫЛАРДЫҢ ИНТЕРПЕРСОНАЛДЫ ОРТАСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Рақымғалиева А.Д.¹,

¹1-курс магистранты, мамандығы
«Шет тілі педагогтарын даярлау»
Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӨТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: aidana_rakingalieva@mail.ru

Аңдатпа. Мақалада интерактивті Әлеуметтік технологиялар арқылы орта мектеп оқушыларының интерперсоналды ортасын қалыптастыру шарттары қарастырылады. Автор коммуникациялық ортаның қалыптасқан дидактикалық жағдайлары шеңберінде интерперсоналдық ортаның интерпсихиялық аспектісін қарастырады, онда тілдік өзара әрекеттесу паттерлеріне, сондай-ақ тілдік оқытудағы интерактивті коммуникативтік технологиялардың дамытушылық рөлі зерттелетін әлеуметтік желілер тұжырымдамаларына басты назар аударылады. Зерттеуші оқытудың интерактивті технологияларының әлеуметтендіру мүмкіндіктерін талдайды.

Түйін сөздер: Интерактивті технология, инфосоциализация, интерперсоналды орта, технологияландыру, тұжырымдама саласы, білім мазмұны

Статья поступила 12.05.2020

FORMATION OF SOCIO-CULTURAL COMPETENCE OF STUDENTS IN FOREIGN LANGUAGE CLASSES

Sanatbek A.E.¹,

¹1st-year master's student of the specialty
«Training of foreign language teachers»,
KazUIR&WL named after Ablai Khan
Almaty, Kazakhstan
e-mail: akbota.sanatbek@gmail.com

Abstract. The article is devoted to the problem of competence approach in education. The author pays attention to the problematic aspects of the described scientific phenomenon, studies the ways of forming a thesaurus, analyzing various views on the issues raised. The article systematically examines various forms of competence that are currently accepted in domestic and foreign pedagogy. The researcher fills the term «socio-cultural competence» with its content, sets out his point of view regarding the competence approach in didactics.

Keywords: competence, competency, competence approach, socio-cultural competence.

УДК 378.02
МРНТИ 14.35.09

ШЕТ ТІЛІ САБАҚТАРЫНДА СТУДЕНТТЕРДІҢ ӘЛЕУМЕТТІК-МӘДЕНИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Санатбек А.Е.¹,

¹1-курс магистранты, мамандығы
«Шет тілі педагогтерін даярлау»,
Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӘТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: akbota.sanatbek@gmail.com

Аңдатпа. Мақала білім берудегі құзыреттілік тәсіл мәселесіне арналған. Автор сипатталатын ғылыми құбылыстың түйткілді мәселелеріне назар аудара отырып, тезаурус қалыптастыруға қатысты әртүрлі көзқарастарды талдайды және зерттейді. Мақалада бүгінгі таңда әзірленген отандық және шетелдік педагогикада қабылданған әр түрлі құзыреттілік түрлері жүйелі түрде қарастырылған. Зерттеуші «әлеуметтік-мәдени құзыреттілік» терминін өз мазмұнымен толтыра отырып, дидактикадағы құзыреттілік бағытқа қатысты өз көзқарасын баяндайды.

Түйін сөздер: құзыреттілік, құзырет, құзыреттілік тәсіл, әлеуметтік-мәдени құзыреттілік.

Бүгінгі таңда сыртқы экономикалық қатынастар мен халықаралық байланыстың артуы, шетелдік мамандармен көпжақты әріптестіктің дамуы шет тілінде коммуникативті құзыреттілікке ие мамандар дайындау қажеттілігін тудырып отыр. Белгілі болғандай, қазір шет тілін оқытуда әлеуметтік-мәдени аспектігесүйене отырып оқыту маңызды рөл атқаруда. Қазіргі уақытта мәдениетаралық коммуникацияны жүзеге асыру үшін өмірлік қажет болған шет тілдерін меңгеру студенттердің әлеуметтік-мәдени құзыреттілігін қалыптастырумен байланысты. Отандық және шетелдік ғалымдардың көптеген ұстанымдарын талдау елдің ұлттық-мәдени кодын танып, әртүрлі әлеуметтік детерминацияланған жағдайларда коммуникацияны табысты жүзеге асыра алатын тұлғаның интегративті қасиетін әлеуметтік-мәдени құзыреттілік деп санауға мүмкіндік берді.

Қазақстандық білім беру қоғамының жаңа моделін құрудың негізгі нормативтік құжаты «2011-2020 жылдарға арналған білім беруді дамыту бағдарламасы» болып табылады [1]. Оның басым бағыттарының бірі - өз мүмкіндіктерін барынша іске асыруға ұмтылатын, өзгермелі әлемде үздіксіз білім алуға қабілетті, мәселелерді саналы түрде шешуге дайын тұлғаны тәрбиелеу. ЖОО түлегі әр түрлі өмірлік жағдайларда саналы шешімге қабілетті, жаңа тәжірибені қабылдауға үнемі ашық болуы тиіс. Осылайша, білім берудің негізгі мақсаты көпжақты тұлғаны дамыту болып табылады. Қазіргі уақытта «білім» моделінің «құзыреттілікке

ауысуын «парадигманың» ауысуы немесе жаңа «білім беру философиясы» ретінде түсінеді. Бұл ұғымның барлық түсіндірмелерінің жалпы заңдылықтары білім саласына тікелей әсер ететін және әлеуметтік саладағы жаңа идеялардың, құндылықтардың, мақсаттардың пайда болуын алдын ала анықтайтын әлеуметтік процестердің даму барысына бағдар беру болып табылады [2].

Қазақстан Республикасында соңғы жылдары жалпы ғылым, оның ішінде педагогикалық бағыттағы ғылым қарқынды дамып келе жатыр. Әлемдік білім беру жүйесіне бағдарлану, еуропалық білім беру қауымдастығына ықпалдасу қазақстандық ғалымдар үшін оқу нәтижелерін бағдарлауда теориялық негіздеу саласындағы бірқатар мәселелердің туындауына алып келді. Нәтижеге бағдарланған білім ретінде құзыреттілік тәсіл мәселесін қазақстандық ғалымдар түрлі аспектілерде қарастырған: шет тілді білім беру (С. С. Құнанбаева және т. б.), жалпы орта мектепте білім беру (М. Ж. Джадрина, Қ. Қабдолова, К. Қонақова) қырларынан [3, 4]. Біз бұл мәселені әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті қалыптастыру тұрғысынан өзге тілді білім беру аспектісінде қарастырамыз.

Лингвистикалық терминология жүйесіне «құзыреттілік» ұғымының енуі Н. Хомский еңбектерімен тікелей байланысты. Өз ана тілінің грамматикалық құрылымын игеру процестерін талдай отырып, ғалым адамның сөйлеу әрекеті мен коммуникативті іс-әрекетінің негізі - негізгі тілдік категорияларды білу және тілдік ортада қабылданған сөйлемдерді сипаттау ережелерін, яғни грамматиканы білу деген тұжырымға келді. «Бұл білім эмпирикалық сипатқа ие, онтогенезде қалыптасады және көбінесе ана тілінде сөйлейтін адам үшін лингвистикалық интуиция және тілдік интроспекция түрінде қызмет етеді, бірақ нақ осы білім адамға сөйлемдердің шексіз санын түсінуге мүмкіндік береді». Адамның бұл мүмкіндігін ғалым тілдік құзіреттілік деп сипаттайды. Өз жұмысында Н. Хомский былай деп жазды: «Ы Біз тілдік құзыреттілікті мінез-құлықтың негізінде жатқан абстрактілі жүйе ретінде қарастыруымыз керек, олар сөйлемдердің шексіз санының формасы мен ішкі мәнін беру мақсатында өзара әрекеттесетін ережелерден тұратын жүйе». Н. Хомский алғашқы зерттеушілердің бірі болып педагогиканың нәтижелі-мақсатты бірлігі ретінде құзырет пен құзыреттілікті анықтауға тырысты. Ғалымның пікірінше, құзырет – модель (фрейм, сценарий және т.б.), құзыреттілік – модельдің жүзеге асуы. Соңғысы әлеуметтік өзара іс-қимыл кезінде тұлға үшін өзекті болып табылады.

Бұл тұжырымдама шет тілдерін оқыту аспектісіндегі құзыреттілікті психологиялық және лингводидактикалық түсінуге негіз болды. Алайда,

сол кездің өзінде психологиялық және әлеуметтік-мәдени аспектілерде құзыреттілікті қарастыру және оның құрылымына жаңа компоненттерді: іскерліктер мен дағдыларды, іс-әрекет тәжірибесін енгізу үшін алғышарттар пайда болады. Содан кейін психологиялық жүйе ретінде құзыреттілікке деген көзқарас пайда болды. Әлеуметтік-мәдени құзыреттілік - рухани мәдениетке, адамдардың өміріне және олардың қоғамдағы қатынастарына байланысты тұлғалық өзара байланысты қасиеттерінің жиынтығы (білім, білік, іс-әрекет әдістері).

Құзыреттілікке негізделген тәсіл мәселесіне қатысты барлық мәселелердің ішінен біз нақты түсінуді қажет ететін келесі түйіткілді бағыттарды анықтадық.

Біріншісі. «Құзырет» және «құзыреттілік» терминдерін анықтаудағы қиындықтар. Әдістемелік әдебиеттерде әдістемелік түсініктердің алмастырылуы жиі байқалады. Сондай-ақ, құзыреттілік көбіне біліммен түсіндіріледі. Дәстүрлі ғылыми әдебиеттерде құзыреттілік келесі терминдер арқылы қарастырылады: білім, білік және дағды. «Құзыреттілік», әсіресе «коммуникативтік құзыреттілік» категорияларының дұрыс түсіндірілмеуі оның күрделілігінің салдарынан болып табылады. Коммуникативті құзыреттілік жеке қасиеттер немесе мінез-құлықтар жиынтығымен немесе тек коммуникативті актімен шектелмейді. Бұл санат тілдесу, байланыс жасау процесіне де ұқсас емес. Сонымен қатар, коммуникативті құзыреттіліктің әр компоненті анықтамаларының әртүрлілігімен ерекшеленетін жеке дара терминологиялық бірлік болып табылады.

Екіншісі. Жоспарланған оқу нәтижесі ретінде таңдалынып алынған құзыреттіліктер мен құзыреттер классификациясы.

Бірінші мәселе бойынша сұрақтар тізбегін атап өтейік. И.Зимняя бойынша негізгісі білім беру нәтижесінің күрделі табиғатына бағдар беру болып табылады. Зерттеуші «құзыреттер сияқты кейбір ішкі, ықтимал жасырын психологиялық жаңа туындылар, білім, идеялар, бағдарламалар (іс-қимыл алгоритмдері, құндылықтар жүйесі мен қатынастар) адамның құзыреттілігінен көрініс табатынын айтады. И.Зимняя құзыреттерді біліммен бір деңгейде, ал құзыреттіліктерді одан да жоғары деңгей деп қарастырады [5].

Біздің көзқарасымыз бойынша, білім қалыптасқан ақпарат блоктары болса, құзыреттіліктер тиісті жағдайда іске қосылатын әрекеттер тізбегі болып табылады. Біліктілік пен білім, әрине, иерархиялық қатынаста, оларды бірдей деңгейде қарастыруға болмайды. Бұл жағдайда білім негіз болып табылады, құзыреттілік - бұл жоғары құрылым. Егер идеалды ортадағы білім материалдыққа оңай ауысатын болса, онда

мұндай өрістеу құзіреттілікке тән емес. Бұл білім мен құзыреттілік арасындағы байланыс туралы көзқарас.

Ғылыми әдебиеттер сан алуан құзіреттіліктер мен құзыреттердің кең спектрін қамтиды. Бірқатар дереккөздерді талдай отырып, біз құзыреттер мен құзыреттіліктерді жіктеудің алуан түрін анықтадық. Мысалы, құзыреттіліктер

кәсіби (И.В.Ильина, Л.П.Алексеева, Н.С.Шаблыгина, Н.В.Карнаух, Ю.В.Варданян и др.), әлеуметтік-кәсіби, парциалды (И.Зимняя), мәдени (Ю.Е.Петрович и др.) және т.б. түрлерге бөлінеді.

Құзыреттер болса, аспаптық (танымдық, әдіснамалық, технологиялық және лингвистикалық дағдыларды қоса), тұлғааралық (сыни және өзін-өзі сынай білу, командада жұмыс істеу дағдылары және т.б.), жүйелік (бүкіл жүйелерге қатысты дағдылар мен қабілеттер), әлеуметтік-мәдени (Т.Н. Ярмина және және т.б.), лингвистикалық (Е.А. Быстрова), лингвистикалық және мәдени (Н.А. Фоменко), социолингвистикалық (Соловова Е.А.), пікірталас, стратегиялық, ұлттық-мәдени (З.Н. Никитенко, О.М. Азияова және т.б.) және т.б. түрлерге бөлінеді.

Қазақстандық ғалымдар соңғы уақытта құзыреттілік тәсіл мәселелері бойынша бірқатар зерттеулер ұсынды. Нәтижеге бағытталған білім беру ретінде құзыреттілік тәсілінің проблемасымен келесі авторлар түрлі аспектілерде айналысты: шет тілді білім беру жоспарында (С. С. Құнанбаева және т.б.), вариативтілік құзыреттілік тәсіліне негізделген білім беру мазмұнының нәтижесі ретінде (М. Джадрина, Н. Нұрахметов және т. б.).

С.Құнанбаева бойынша, тұлғаның бойында «екінші когнитивтік сананы» басқа әлемнің бейнесі мен концепті ретінде әлеуметтік-мәдени субқұзыреттілік қалыптастырады. Әлеуметтік-мәдени құзыреттілік – бұл әлемнің өзге тілді бейнесі негізінде коммуникативтік қарым-қатынас құру бойынша алгоритмдер кешенін жаңғыртуға дайындық [2].

Шеттілдік коммуникативтік құзыреттіліктің құрамдас бөлігі әлеуметтік-мәдени құзыреттілік болып табылады, яғни оқытылатын тіл елдерінің әлеуметтік-мәдени ерекшелігі туралы білім; өзінің сөйлеу және сөйлеу мәдениетін осы ұлттың ерекшелігіне барабар құра білу; оқытылатын елдердің мәдениетіне, дәстүрлеріне және шынайылығына баулу; мәдениетаралық қарым-қатынас жағдайында өз елін, оның мәдениетін көрсете білуді қалыптастыру болып табылады. Тілді оқытудағы әлеуметтік-мәдени тәсіл мәдени тосқауылды жоюға көмектеседі. Тілдік тосқауылға қарағанда мәдени тосқауыл әлдеқайда қауіпті, себебі мәдени қателіктердің моральді тұрғыдан

кері ықпалы жоғары. Студенттердің шет тілді мәдениетке құндылық қатынасын қалыптастыру оқу іс-әрекеті барысында жеке тұлғаның шығармашылық тұрғыдан өзін-өзі жүзеге асыру барысында жүзеге асырылады. Тапсырмалар жүйесін орындай отырып, студент өзінің білім жиынтығына және құндылықтық қатынастардың мәні туралы қалыптасқан түсінікке сәйкес өзге тілді мәдениетке деген көзқарасын ұғынуы мүмкін [6].

Педагогиканың ғылыми орта және практикалық іс-әрекет ретіндегі эволюциялық процесі коммуникативтік үдерістің субъективті сипаттамаларын ғана көрсететін әлеуметтік-мәдени құзыреттілік ұғымынан басқа, «әлеуметтік-мәдени технология» терминін, басқаша айтқанда, әлеуметтік-мәдени өзара іс-қимыл жүйесінде оқу үдерісін ұйымдастыруды жоспарлау жүйесін бейнелейтін тетік туралы білімді қолдана бастады.

Студенттердің әлеуметтік-мәдени құзыреттілігін қалыптастыру мәселесіне біздің көзқарасымыз бойынша барлық деңгейдегі білім беру жүйесі рухани дамыған, креативті, коммуникацияның лингвомәдени және лингвопрагматикалық компоненттерін есепке ала отырып, басқа мәдениеттерді тасымалдаушылармен қарым-қатынас жасау дағдылары мен біліктеріне ие тұлға қалыптастыруды мақсат етеді. Өзге тілді қарым-қатынасқа оқыту процесінде әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті қалыптастыру және тиісті бағалау мәселесі тұтас аспектіде қарастырылуы тиіс. Мұнда құзыреттіліктер арақатынасының ерекшеліктерін есепке алу жүзеге асырылады, шет тілдерін оқытудың классикалық және жаңа әдістемелерінің ерекшеліктері ескеріледі. Білім беру нәтижелерін қайта бағдарлау, білім беру парадигмасын ауыстыру педагогикалық қауымдастықтан оқытудың инновациялық тәсілдерін іздестіруді және қолдануды талап етеді. Жалпы мәдени контекстерді дамыту мен түсіну және олардың өзара байланысы басқа мәдениет өкілдерінің сөзін түсінуге және тілді оңай қолдануға мүмкіндік береді. Әлеуметтік-мәдени құзыреттіліктің және оның білім беру бағдарламаларында қалыптасуының негізінде осы басты идея жатыр. Ғылыми саланың қарқынды дамуы, өндірілетін ақпараттың артуы, жалпы кәсіби құзыреттіліктің өсу әдістерін қалыптастыру педагогикалық дамудың базисі ретінде кәсіби шеберліктің әлеуметтік-мәдени тәсілін анықтауға, жүйелендіруге мүмкіндік береді. Бүгінгі таңда ұлттық құндылықтардың білімгерлердің әлеуметтік-мәдени құзыреттілігін қалыптастырудағы тәрбиелік, тағылымдық мүмкіндіктері жоғары екендігі, олар ұрпақ тәрбиесіне кешенді түрде әсер етіп, білімгерлердің әлеуметтік-мәдени құзыреттілігін қалыптастыруына негіз болатыны айқындалды [7]. Бұл

тұрғыда қазақ ұлттық педагогикасындағы дәстүрлі тәрбие жүйесінің мақсаты – негізгі ұлттық қасиеттерді (қайырымдылық, мейірімділік, шыдамдылық, адамгершілік, еңбексүйгіштік, адалдылық, тәртіптілік, қонақжайлылық т.б.) дамыту болып табылады [8].

И.А.Зимняя әлеуметтік құзыреттіліктерді қалыптастыру процесі проблемалық тәсілдің аясында ұйымдастырылады деп санайды, себебі ол «білім алушылардың әлеуметтік өзара іс-қимыл мәселелерін шешуді болжайтын және құзіреттілікті қалыптастыру мен одан әрі іске асыруға бағытталған ұстанымдық-рөлдік міндеттер иерархиясын педагог тарапынан алдын ала моделденуін қамтиды» [5]. Сонымен, мұнда басты назар білім беру нәтижесінің күрделі сипатына бағдарлану болып табылады. И.А.Зимняя өзінің зерттеуінде: «білім беру нәтижесінде қалыптасатын құзіреттіліктер адамның жалпы мәдениетімен қалай сәйкес келеді - олар оның құрамдас бөлігі болып табыла ма, оны алмастыра ма, жоқ па, бағыныштылық сипатта бірге дамиды ма?» деген сұрақ қояды. Зерттеуші «әлеуметтік-кәсіби құзіреттілік» терминін қолданады. Бұл тұжырымдамадан түсінгеніміз, әлеуметтік-мәдени құзыреттілік дегеніміз – мәдениеттер диалогында, яғни мәдениаралық деңгейде қарым-қатынас жасау кезінде әлеуметтік-мәдени білім мен дағдылар жүйесін басқара білу.

Испан зерттеушісі Марианна Селс-Мурсия әлеуметтік-мәдени құзыреттілік құрылымындағы төрт компонентті анықтайды: әлеуметтік жағдайлық факторлар, стилистикалық дәлдік факторлары (сәйкестік), мәдени факторлар және вербалды емес коммуникациялық факторлар. Аталған барлық компоненттер әртүрлі тілдік мәдениет өкілдерімен сәтті қарым-қатынас жасау үшін өте маңызды. Сондықтан, егер бұл факторлар студенттердің тілдік дайындығында ескерілмесе, болашақта бұл шатасуға немесе түсінудің қиындауына әкелуі мүмкін. Мысалы, ымдау тілі, визуалды байланыс немесе жеке кеңістік сияқты ауызша емес қарым-қатынас формалары американдық мәдениеттің ажырамас бөлігі болып табылады. Алайда басқа мәдениеттің өкілдері ымдау тіліне басқаша қарайды. Американдық мәдениеттегі мұндай коммуникативті стандарттарды білмейтін адамдар көбінесе өз мәдениеттерінің нормаларын қолдануға тырысады. Егер олардың мінез-құлық ережелері Америка Құрама Штаттарында қабылданған ережелерден өзгеше болса, олар дөрекі және күмәнді адамдардың әсерін тудыруы мүмкін.

Әлеуметтік-мәдени құзыреттілік оқытудың әлеуметтік-мәдени мазмұнын игеру нәтижесінде қалыптасады. Зерттеушілердің көпшілігі тілді оқытудың әлеуметтік-мәдени мазмұнының білім, білік және дағды сияқты компоненттерін анықтайды:

– білім: оқылатын тілде сөйлесу кезінде мүмкін болатын әлеуметтік-мәдени олқылықтардың түрлері туралы; тілдегі ұлттық-мәдени және әлеуметтік деңгейдегі ақпарат тасымалдаушылары мен дереккөздері туралы; шет және ана тілдеріндегі сөйлеу әрекетінің әлеуметтік-мәдени стереотиптері, олардың үйлесімділігі немесе сәйкес еместігі туралы; мәдениаралық коммуникация жағдайында шет тіліндегі сөйлеу әрекетінің әлеуметтік-мәдени аспектілері туралы білім;

– дағды: оқылатын шетел тіліндегі мәтіндердің әлеуметтік-мәдени мазмұнын тану; шет және ана тілдеріндегі тілдік болмыстың әлеуметтік-мәдени мазмұнына лингвоелтанымдық түсініктеме беру; елтанымдық тілдік бірліктерді шет тілінен ана тіліне және ана тілінен шет тіліне аудару;

– білік: күнделікті, ғылыми және қоғамдық-саяси түпнұсқалық мәтінге әлеуметтік-мәдени талдау жүргізу; мәдениетаралық қарым-қатынас жағдайында сөйлеу әрекетінің әлеуметтік-мәдени қолайлы стилін таңдау; мәдениетаралық қарым-қатынасқа қатысушылардың әлеуметтік-мәдени портреттерін жасау;

– қабілеттер: лингвоелтанымдық байқағыштық; тақырыптық лексиканың тілдік өрістеріндегі ұлттық және халықаралық қатынастардың тенденцияларын анықтауға әлеуметтік-мәдени сезімталдық; әлеуметтік-мәдени бейтараптық.

Семантикалық түсіну элементтерінің негізінде құрылған әлеуметтік-мәдени құзыреттілік теориялық тұрғыдан әлеуметтік-мәдени ақпараттарды кезең-кезеңімен зерттеуді және оны жеке тәжірибеде жүйелендіруді қамтитын жеке семантикалық тәжірибені белсенді қолдануды анықтайды:

– ақпаратты жеке түсіну (субъективті тәжірибені апробациялау);

– бағалау, жеке тәжірибемен салыстыру (жеке құндылық позициясын қалыптастыру);

– зерттелген тәжірибені жеке іс-әрекеттің нәтижелі механизміне біріктіру (шығармашылық өнімдегі семантикалық көзқарастарды материализациялау).

Бұл ереже тек білім мен іскерлікті меңгеріп қана қоймай, сонымен қатар әлеуметтік-мәдени негіздерде және олармен қарым-қатынастың коммуникативтік форматтарына бағдарлану, мәдениет негіздерін тиімді түсіндіру және осы бағыттарды қазіргі заманғы мәдениетаралық өзара іс-қимылдың түрлі салаларында жеке-кәсіби міндеттерді жүзеге асыру кезінде стратегиялық өзара іс-қимыл жасау үшін пайдалану қажеттілігін негіздейді. Әлеуметтік-мәдени саладағы құзыреттілікті қалыптастыру мен дамытудың дәстүрлі және инновациялық тәсілдері арасындағы

тығыз байланыс олардың қарама-қайшылығымен айқындалады. Бір жағынан, олар қоғамдағы әлеуметтік өзгерістерге икемді бейімделуі керек, ал екінші жағынан, өзінің педагогикалық мәні бойынша тұрақты болып қалуы тиіс. Осылайша, инновацияны енгізу арқылы өзгеру, жетілдіру процесін көздейтін педагогикалық инновациялар әрқашан әлеуметтік-мәдени тәжірибенің жекелеген аспектілерін сақтай отырып және негіздейтін әмбебап конфигурация болып табылатын дәстүрлерге сүйенеді, сонымен қатар сабақтастықты қамтамасыз етеді. Инновациялық әдістер қоғамдағы әлеуметтік-мәдени тәжірибенің негіздері форматына сәйкес болған кезде ғана жұмыс істейді.

Бұл тұрғыда студенттің әлеуметтік-мәдени құзыреттілігін қалыптастыру болашақ мұғалімге қойылатын әлеуметтік бағыттағы және жоғары білімнің негізгі бағыттарын көрсететін, зерттелетін педагогикалық құбылысқа әсер ететін барлық факторларды біріктіретін стратегияны таңдауды қамтиды, оның негізі бір немесе бірнеше әдістемелік тәсілдердің синтезі болуы мүмкін. Қазіргі кезеңде жоғары білім беру жүйесінде болашақ мұғалімдерді даярлаудың тиімді жолдарын іздеу жүйелік, жеке, белсенділік, парадигмалық, құзыреттілік және басқа тәсілдер тұрғысынан жүзеге асырылады. Жеке тұлғалық-бағдарлық және құзыреттілік-іс-әрекеттік тәсілдерді өзара тәуелді қолдану болашақ мұғалімдердің әлеуметтік-мәдени құзыреттілігін қалыптастырудың ұйымдастырушылық күрделілігін көрсетеді және оны қалыптастырудың тиімді жұмыс істейтін жүйесін дамытуды қажет етеді. Жеке тұлғаға бағытталған тәсіл өзгеріп жатқан әлеуметтік-мәдени жағдай жағдайында өзін-өзі анықтауға, өзін-өзі көрсетуге және әлеуметтік бейімделуге бағытталған. Болашақ мұғалімдердің әлеуметтік-мәдени құзыреттілігін қалыптастыруда тұлғалық-бағдарланған тәсілді қолдану өзін-өзі дамытатын тұлғаның ішкі резервтерін жандандыруға мүмкіндік береді: мәдениетаралық қарым-қатынастың табиғи тұлғааралық жағдайларын білу, осы жағдайлардың қатысушысы ретінде өзін-өзі тану, тұлғааралық және кәсіби қарым-қатынастағы әлеуметтік-мәдени кедергілерді болжау. Тәсілдердің интеграциясы кез-келген әлеуметтік-мәдени құбылысты білім беру нәтижесіне назар аудара отырып, белсенді түрде зерттеуге мүмкіндік береді. Құзыреттілікке негізделген көзқарас аспектісіндегі жеке компонент студенттің оқу іс-әрекетінің субъектісі ретінде оқу орталығында болуын білдіреді, ал оқыту жүйесі білім алушының жеке басының психологиялық, ұлттық, жас ерекшеліктерін барынша ескеруді қарастырады.

Болашақ мұғалімдердің әлеуметтік-мәдени құзыреттілігін қалыптастыру процесі ретінде біз сыртқы әсерлер мен тұлғаның жеке

іс-әрекетінің әсерінен жеке тұлғаның құрылымын өзгерту бойынша бірізді әрекеттердің жиынтығын айтамыз, нәтижесінде жаңа сапа – әлеуметтік мәдени құзыреттілік пайда болады. Болашақ мұғалімдердің әлеуметтік-мәдени құзыреттілігін қалыптастыру жүйесі болашақ мамандарды кәсіби даярлаудың мақсаттары, міндеттері және мазмұны бағдарлануы тиіс өзіндік мақсаты, міндеттері, мазмұны, әдістері мен ұйымдастырушылық формалары бар. Жүйенің негізгі мақсаты – болашақ мұғалімдердің мәдениетаралық қарым-қатынасқа ықпал ететін әлеуметтік-мәдени құзыреттілік деңгейін қалыптастыру. Жүйенің негізгі мақсаты – болашақ мұғалімдердің мәдени-мәдени қарым-қатынасқа ықпал ететін әлеуметтік-мәдени құзыреттілік деңгейін қалыптастыру. Жүйелік тәсіл оның мәнін анықтайтын принциптердің жиынтығына (мақсат қою, деңгей, интегративтілік, ашықтық, динамизм) негізделген. Бұл принциптер жүйесі болашақ мұғалімдердің әлеуметтік-мәдени құзыреттілігін қалыптастыру жүйесі қанағаттандыруы тиіс талаптардың жиынтығын анықтады:

–мәдениеттердің диалогына бағытталған «мәдени және тілдік тұлға» қалыптастыруға бағытталған жалпы кәсіби және арнайы оқытудың мазмұнын, формаларын, әдістерін интеграциялау процесін қамтамасыз ету;

–мәдениетаралық өзара іс-қимылға дайын тұлғаны сәтті әлеуметтендіру және аккультурациялау үшін қажетті базалық құзыреттілікті қалыптастыруды қамтамасыз ету.

Болашақ мұғалімдердің әлеуметтік-мәдени құзыреттілігін қалыптастыру жүйесі келесі құрылымдық компоненттермен ұсынылған:

–мақсатқа бағытталған – студенттерде әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті қалыптастыру қажеттілігін тудыру;

–мазмұндық-іс жүргізу құрамына жалпы кәсіби және арнайы дайындық блоктары кіреді: әлеуметтік-мәдени және лингвистикалық;

–ұйымдастырушылық-технологиялық компонент студенттердің әлеуметтік-мәдени құзыреттілігін қалыптастыру деңгейіне критерийлерді таңдауды қамтиды;

–критериалды-деңгейлік компонент студенттерде әлеуметтік-мәдени құзыреттіліктің қалыптасу деңгейінің критерийлерін бөліп көрсетуді көздейді;

–түзету-бағалау компоненті болашақ мұғалімдердің әлеуметтік-мәдени құзыреттілігін қалыптастыру процесінің кемшіліктерін жоюды, оқу субъектілерінің кері байланысын орнатуды, әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті қалыптастыру тиімділігі, білімді меңгерудегі мүмкін болатын қиындықтар, дағдыларды дамыту мен кәсіби маңызды

қасиеттерді қалыптастыру туралы ақпаратты уақытында алуды қамтамасыз етеді.

Педагогика ғылымының соңғы жетістіктерін синтездеу негізінде тілдік университеттердің студенттеріне университет түлегінің әлеуметтік және кәсіби құзыреттілігінің бір бөлігі - әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті игеру үшін теориялық негіз жасалуы керек. Кәсіби білім берудің барлық деңгейлерінде студенттердің арасында әлеуметтік-мәдени құзыреттіліктің қалыптасуы адамның мінезі мен дүниетанымына әсер етеді, қоғамдағы мәртебесін нығайтады. Мемлекеттік білім беру жүйесі арқылы студенттердің әлеуметтік-мәдени құзыреттілігін мақсатты түрде қалыптастыру әлеуметтік құрылымдар мен мәдени үлгілерді қайта құруға және сол арқылы тұтастай алғанда әлеуметтік жүйені жақсартуға қабілетті жаңа ұрпақ тәрбиелеуге ықпал ететіні сөзсіз.

ӘДЕБИЕТ

1 «Программа развития образования на 2011-2020 годы» (утверждена Указом Президента Республики Казахстан от 7 декабря 2010 года).

2 Кунанбаева С.С. Компетентное моделирование профессионального иноязычного образования. - Алматы, 2014. - С.27.

3 Кунанбаева С.С. Современное иноязычное образование: методология и теория. - Алматы, 2010. - 344 с.

4 Кабдолова К.Л. Формирование компетенций как необходимое условие повышения качества образования // Образование в РК, октябрь 2005. - с.47-50.

5 Зимняя И.А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования // <http://rudocs.exdat.com/docs/index-481881.html?page=4>. -с.330.

6 Passov E.I. The program – the concept of communicative foreign language education. Elightennmet. M.: Libokom, 2015. – 276 с.

7 Абдрахимова Г.Б., Уалиева С.А. Әлеуметтік-мәдени құзыреттің мәдениетаралық құзырет процесінде алатын орны. // Вестник КазНПУ имени Абая, Серия «Педагогические науки», № (52), 2016. – с 50.

8 Ұзақбаева С.А., Әбдрайым А. Қазақ халқының этнопедагогикалық мәдениеті – оқушылардың ұлттық сана-сезімін қалыптастыру факторы // ҚазХҚжӘТУ Хабаршысы. «Педагогика ғылымдары сериясы». – 2017.- №3 (46). – С.118.

ФОРМИРОВАНИЕ СОЦИОКУЛЬТУРНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ СТУДЕНТОВ НА ЗАНЯТИЯХ ПО ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ

Санатбек А.Е.¹,

¹магистрант 1 курса, специальность

«Подготовка педагогов иностранного языка»

КазУМОиМЯ имени Абылай хана

Алматы, Казахстан, e-mail: akbota.sanatbek@gmail.com

Аннотация. Статья посвящена проблеме компетентного подхода в образовании. Автор обращает внимание на проблемные моменты описанного научного явления, изучает способы формирования тезауруса, анализируя различные

взгляды на поднимаемые вопросы. В статье систематически рассматриваются различные формы компетенции, принятые на сегодняшний день в отечественной и зарубежной педагогике. Исследователь наполняет термин «социально-культурная компетентность» своим содержанием, излагает свою точку зрения относительно компетентностного подхода в дидактике.

Ключевые слова: компетенция, компетентность, компетентностный подход, социо-культурологическая компетенция.

Статья поступила 12.05.2020

THE FORMATION OF WORD – FORMATION COMPETENCE IN TEACHING FOREIGN LANGUAGE COMMUNICATION

Seyfullina K. D.¹,

¹1st-year master's student of the specialty
«Training of foreign language teachers»,
KazUIR&WL named after Ablai Khan
Almaty, Kazakhstan
e-mail: kamilla.seyfullina@mail.ru

Abstract. This article addresses the issue of competence approach in education. The author defines the pedagogical meaning of the concept of competence by studying and analyzing the works of foreign and domestic scientists. The main purpose of teaching foreign languages is to create a person who is ready to communicate in a multilingual world, and the introduction of new methods of teaching foreign languages in higher educational institutions of the country is a requirement of new state compulsory education standards. In this regard, the article focuses on the formation of word – formation competence, which is one of the weaknesses of teaching a foreign language.

Key words: competence, competency, competence approach, word – formation competence, communicative competence, word – formation model.

ШЕТ ТІЛДІК ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСҚА ОҚЫТУ БАРЫСЫНДАҒЫ СӨЗЖАСАМДЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Сейфуллина К. Д.¹,

1-курс магистранты, мамандығы «Шет тілі педагогтарын даярлау»
Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӨТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: kamilla.seyfullina@mail.ru

Аңдатпа. Бұл мақала білім беру қызметіндегі құзыреттілік мәселесін қарастырады. Автор құзіреттілік ұғымының педагогикалық мағынасын шет елдік ғалымдар мен отандық ғалымдардың жұмыстарын зерттеу арқылы анықтайды. Шет тілдерін оқытудың негізгі мақсаты - көптілді әлемде қарым-қатынас жасауға дайын тұлға қалыптастыру, ал жоғарғы оқу орындарында шет тілдерін оқытудың жаңа тәсілдерін жүзеге асыру жаңа мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру

стандарттардың талабы болып табылады. Осыған орай, мақала шет тілдік білім берудің осал тұсы сөзжасамдық құзыреттілікті қалыптастыру мәселесіне арналған. Зерттеуші «сөзжасамдық құзыреттілік» терминін өзіндік мазмұнмен толықтырады.

Түйін сөздер: құзірет, құзіреттілік, құзіреттілік қатысым, сөзжасамдылық құзыреттілік, коммуникативті құзіреттілік, сөзжасамдық модель.

Қазақстан Республикасы егемендігін алғалы басқа елдердің халқымен байланыс және ақпарат алмасу құралы болып табылатын тілдерді меңгеру маңыздылығы арта түсуде. Соңғы жылдары, әсіресе «Тілдердің үштұғырлығы» мәдени жобасын кезең-кезеңімен жүзеге асырудың басталуымен, тілдерге, олардың әр түрлілігіне деген қызығушылық айтарлықтай өсті. Қазақ тіліне мемлекеттік мәртебе берілуі көптілді білім беру процестерін жандандырды, осыған байланысты біздің республикамыздың орта мектептерінде де, жоғары оқу орындарында да үштілді білімнің маңызы арта түсті. Сондықтан білім беру ұйымдары мемлекеттік тіл ретінде қазақ тілін білу мен дамытуды, сонымен қатар орыс тілін ұлтаралық қатынас тілі ретінде және ағылшын тілін - мемлекеттік жалпыға бірдей білім стандарттарына сәйкес әлемдік экономикаға сәтті кірігу тілі ретінде оқытуды қамтамасыз етуі қажет. Сонымен қатар, Қазақстандық білім беру қоғамының жаңа моделін құрудың негізгі нормативтік құжаты - 2020-2025 жылдарға арналған білім беруді дамыту бағдарламасының [1] басты мақсаты - Қазақстандық білім мен ғылымның, жеке тұлғаны жалпыадамзаттық құндылықтар негізінде оқыту мен тәрбиелеудің жаһандық бәсекеге қабілеттілігін арттыру болып есептеледі.

Шет тілін оқытудың қазіргі заманғы жүйесі оқытуға құзыреттілікке негізделген тәсілдің енгізілуімен сипатталады. Нәтижеге бағдарланған білім берудегі құзіреттілік тәсілінің проблемасымен әртүрлі аспектілердегі қазақстандық ғалымдар айналысты: шет тілдік білім беру (С. Құнанбаева және басқалары), жалпы орта білім беру (М. Джадрина, Н. Нұрахметов, К. Кабдолова, К. Кунакова және басқалары). Жалпы орта білімнің ҚР МЖМБС талаптарына сәйкес, «шет тілінің базалық курсы мен меңгерудің нәтижелері қазіргі заманғы көп мәдениетті әлемде сәтті әлеуметтену, өзін-өзі таныту және мәдениетті қарым-қатынас құралы ретінде шет тілінің коммуникативтік құзіреттілігін қалыптастыруды көрсетуі керек» [2].

«Қазақ тілі терминдерінің салалық ғылыми түсіндірме сөздігінде» «құзыр» ұғымына «қайсыбір тапсырманы орындауға қабілеттілік немесе бір нәрсені жасау» деген анықтама берілсе [3], С.И.Ожегов сөздігінде «құзыреттілік — белгілі бір мәселені жан-жақты білу» екендігі айтылады [4]. «Шет тілдері сөздігі» «құзыретті» түсінігіне «құзырларға —

қызметтік өкілеттікке ие» деген анықтама берген [5]. Ал жалпы педагогикалық әдебиеттерде «құзыреттілік» аясында білім алушылардың, проблемалық жағдайда шешім қабылдай алу іскерлігі болып табылатын шығармашылық іс- әрекет тәжірибесі, яғни қабілетін айтады. Сонымен қатар біз педагогикалық-психологиялық әдебиеттерді талдап құзыреттіліктің түрлі мағыналық деңгейде қолданылатынын көрдік. Оларды атап көрсетсек: субъектінің қоғамдық-практикалық тәжірибесінің қалыптасу деңгейі (Ю.Н.Емельянов); белсенділіктің арнайы және дара формаларын меңгеру деңгейі (Л.П.Урванцев, Н.В.Яковлев); қызметтік талаптарды іске асыру адекваттылығы (Л.И.Анциферова). Құзыреттілікке берілген анықтамалардың әр түрлілігі және көптігі, оның кең мағыналылығынан және әр салада мамандар даярлау ерекшеліктерінен, сол сияқты оны зерттеуге ғалымдардың түрлі теориялық тұрғыдан қарауынан шығады деп ойлаймыз. Солай бола тұра, біз бұл ұғымды неғұрлым кең сипаттаған Н.Ф. Талызина, Р.Х. Шакуров, А.И. Щербаковтар сынды ғалымдармен келісеміз. Олардың айтуынша, құзыреттіліктің негізгі сипаттамасы — маманда кәсіби іс-әрекетті атқаруды қамтамасыз ететін білімдер, іскерліктер, дағдылар мен тәжірибенің бірыңғай кешенінің қалыптасқандығы деңгейі болып табылады.

«Құзырет» ұғымының психологиялық-практикалық мағынасы ХХ ғасырдағы табысқа жетуге ынталандыру бойынша жарияланған еңбектерде (Н.Heckhausen, R.White, D.C.McClelland) жиі кездеседі. Бұл көзқарас бойынша, құзырет – білім мазмұнын игеру және одан әрі қызмет етуге мүмкіндік беретін адамның зияткерлік, жеке дара қасиеттері, оның психологиялық мінездемесі, білім және білікпен қоса игерілетін психологиялық шарт. Бұл бағыттың аясында, құзыреттер тізімдемесі кеңейе түсті. Атап айтқанда, Дж.Равеннің еңбегінде құзыреттің 37 компоненті берілген. Оның ішінде, өз-өзіне деген сенімділік, өзін-өзі ұстай білу, сыни ойлау, шешім қабылдай алу қабілеті, табандылық, жеке-бас жауапкершілігі, қатысым субъектілерінің ой-пайымдарын ескере отырып, олардың пікірімен санаса білу қабілеттері және т.б. [6].

Шет тілін оқыту барысында бір-бірімен тығыз байланысты үш негізгі факторды – лингвистикалық, психологиялық және әлеуметтік қатынастарын – ескеру қажет. Лингвистикалық фактор тілдік өрнектің дыбыстық және графикалық формасын білдіреді. Психологиялық аспект тілді физикалық процесс тұрғысынан қарастырады және лингвисттерге оны белсенді ақыл-ой әрекеті ретінде қарастыруыға негіз береді. Әдіскерлер, өз тарапынан, тілден сөйлеу әрекетінің дағдыларын дәйекті түрде дамыта алу қабілетін көреді.

Тілдің коммуникативтік компоненті – әлеуметтік аспектінің міндетті факторы. Әлеуметтік-мәдени білім, әрдайым дамып келе жатқан қоғамның адам қызметінің әр түрлі салаларында басқа мәдениеттер өкілдерімен сәтті қарым-қатынас жасай алатын маман даярлауға бағытталған.

Студенттер оқытылатын тіл елінің әлеуметтік-мәдени портретін ұғынуға дайын болуы керек. Оқыту процесі барысында оларға этникалық, нәсілдік және әлеуметтік толеранттылық сезімдерін, сөйлеу әдебінің дағдыларын және жалпы қабылданған әлеуметтік-мәдени сыпайылық нормаларының ережелерін қалыптастыру қажет.

Тілдік және мәдени мінез-құлық бағыттарының ерекшеліктерін зерттеу шет тілін меңгерудің маңызды факторы болып табылады. Мәдениетаралық ауызша қарым-қатынас құбылыстарын білу және түсіну қарым-қатынастағы мәдениаралық құзыреттілікті айтарлықтай арттырады. Мысалы, әр мәдениетте қабылданған стандартты әңгіме жүргізу тақырыптары.

«Құзырет» ұғымының лингвопсихологиялық мағынасы ‘ішкі психикалық түзілім’, ‘белгілі бір бағдарлама’ деп қарастырылады. Құзыреттің бұл мағынасы Н.Хомскийдің тілдік «құзырет» (сөйлеушінің немесе тындаушының өз тілін білуі) пен «тілді қолдана білу» (*performance*), яғни нақты бір жағдаяттарда сөйлей алу жөніндегі тұжырымдамасынан бастау алады. Тек «қолданыс» (*performance*) аясында ғана адамның жеке-дара қасиеттері мен психологиялық мінездемесі айқындалады. Бұл тұрғыда, «қолданыс» (*performance*) «құзыреттілік» ұғымымен мағыналас болып келеді [7].

Студенттердің оқытылатын шет тіліндегі негізгі құзыреттерін қалыптастыру – білім беру үдерісінің маңызды міндеттерінің бірі. Тілдік емес мамандықтарда шет тілдерін оқытудың негізгі міндеті – болашақ кәсіби қызметінде шет тілді практикада қолдану үшін қажет білім деңгейіне жету. «Шет тілі» пәні бейінді пәндермен интеграцияланады, кәсіби білімді жүйелі түрде толықтырушы құрал ретінде әрекет етеді, болашақ маманда қажетті шеберлік пен дағдылардың көлемін қалыптастыратын оқытудың түрлі әдістерін белсенді қолданады.

Коммуникативтік құзырет адам іс-әрекетінің кез-келген саласына қажет, ол қоғамның әлеуметтік-экономикалық дамуының маңызды негізі, сонымен қатар жеке тұлғаның интеллектуалдық және эмоционалдық жетілуі үшін қажет болып табылады.

Шет тілін коммуникативті тәсіл негізінде оқыту өз алдына негізгі мақсат ретінде шет тілдік қарым-қатынасқа дайын екінші деңгейлі жеке тұлғаны қалыптастыруды қояды. Осы мақсатқа жету жолын жоспарлай

отырып, студент мәдениетаралық қуоммуникацияға дайын болу үшін бірқатар құзыреттерді игеру қажеттігін естен шығармау керек.

Шет тілінің коммуникативтік құзырет құрамына келесі құзыреттер кіреді:

- тілдік құзырет (тілдік құралдарды білу / игеру);
- сөйлеу құзыреті (сөйлеу әрекетін орындау мүмкіндігі);
- әлеуметтік-мәдени құзырет (бастапқы білім және сөйлеу пәндерін игеру);
- компенсаторлық құзырет (тілдік ресурстардың тапшылығы болған жағдайда берілген жағдайдан шығу мүмкіндігі);
- оқу-танымдық құзырет (білім алу мүмкіндігі) [8].

Біз бұл мәселені шет тілін оқыту барысында сөзжасамдық құзыретті қалыптастыру тұрғыдан қарастырамыз.

«Сөзжасам» термині екі мағынаға ие. Ол, бір жағынан, сөз қалыптастыру ережесінің процесін білдіреді: түбір мен аффиксті морфемаларды бір-бірімен біріктіру арқылы жаңа сөздердің пайда болуы. Екінші жағынан, «сөзжасам» термині лингвистика ғылымының белгілі бір бағытын білдіреді.

Сөзжасам әдетте жеке және жаппай сөзшығарушылық нәтижесінде сөздік қордың жаңа сөздермен толықтыруын білдіреді. Жаңа сөздерді құрып шығару – сөзжасамның негізгі қызметі екені сөзсіз.

Сөзжасам грамматиканың да «қызметінде» болады. Олардың ішіндегі ең маңыздысы – оларға жаңа синтаксистік рөлдерді беру мақсатында, сөздерді қайта санаттау немесе сөздің басқа жиі қолданылатын сипаттамалары мен сөз құрау (мысалы, swim жалпы <жүзу> әрекеті – swimming нақты <жүзу> әрекеті, move ‘қозғалу’ - movement ‘қозғалыс’ және т.б.). Сөзжасамдық процестердің көмегімен универбалдану жүзеге асырылады, яғни күрделі синтаксистік құрылыстарды, тіпті сөйлемдерді бір сөзбен білдіру (мысалы, as black, as coal ‘көмірдей қара’ - coalblack, as cold as ice ‘мұздай салқын’ - ice-cold, to fly aimlessly around the town just like a butterfly ‘көбелек секілді қаланы еш мақсатсыз аралап ұшу’ - to butterfly).

Сөзжасамның номинативтік және коммуникативтік аспектілерінің екінші ортақ және басты біріктіруші ерекшелігі – соңғы туындап шыққан өнімінің бірлігі, яғни туынды емес, қарапайым сөздерден негізгі параметрлердің тұтас қатары бойынша ерекшеленетін туынды сөздердің ерекше түрін немесе дериваттарды алу.

Туынды дегеніміз – екінші деңгейдегі лингвистикалық бірлік, формальды және семантикалық тұрғыдан түпнұсқаға тәуелді болады, ал ортақ ядролық бөлігі болған жағдайда, түпнұсқадан бір қадам алыстайды.

Мағынасы бойынша туынды әрдайым түпнұсқа бірлік арқылы түсіндірілуі мүмкін, ол оған түрткі болады және оның семантикасының өзгеруі болып табылады [9].

Сөзжасамдық процестерде маңыздысы туынды сөздің пайда болуына әкелетін операция. Егер негізгі сөзге аффикс жалғау әрекеті болса (мысалы *dependent + in – independent* ‘тәуелсіз’, *weak + ness – weakness* ‘әлсіздік», *appear + re – reappear* ‘қайта пайда болу» және т. б.) онда ол – аффиксті туынды сөз болады. Негізгі түбір сөздердің қосылу нәтижесі (*air + line – airline* ‘әуелиния», *coal + basin – coal-basin* ‘көмір алабы», *ill + luck – ill-luck* ‘жолы болмау») күрделі сөздер болып табылады. Конверсия арқылы жасалған туынды сөз – сыртқы формасын өзгертпей бір сөз табынан басқ сөз табы қалыптасады (*hammer n. – ‘балға», hammer v. – ‘балғамен қағу»*).

Сөзжасамдағы негізгі жіктеу бірлігі – сөзжасам моделі немесе сөзжасамдық тип. Бұл сызба, үлгі, аналог, модель, туынды сөздерді құру ережесін бекітетін және сөз жасап шығарушы негіздер мен сөзжасамдық құралдардың түрін, сол сөздердің өзара қатынасы нәтижесінде пайда болатындығын жалпылаған семантиканың ескеріп талдайтын ережесі [10].

Туынды модель – біртектес құрылымдардың жалпы формуласы, бұл олардың құрылымдық-семантикалық аналогы. Бұл құрылымның жалпыланған лексико-категориялық мағынасы бар және әр түрлі лексикалық материалдармен толығы алады.

Ғалымдар сөзжасамның бір моделіне сәйкес шексіз немесе туындылардың едәуір санын құруға болатындығын, ал басқаларында сөзжасам мүмкіндіктері жоқ екендігін байқаған.

Біз сөзжасамдық құзырет – тілді үйренудің міндетті шарты деп тұжырымдайтын Н.Юриевамен келісеміз, өйткені сөзжасамдық білімнің қалыптасу ережелерін үйрену – сөйлеуді дамытудың ұзақ кезеңі болып табылады. Сонымен қатар ол, туынды сөз, қарапайым сөзден айырмашылығы, ерекше түрдің номинациясында деп айтады, өйткені ол белгілі арқылы белгісізді бейнелейтін, жаңа тәжірибені ескімен біріктіретін, қоршаған ортадағы байланыстар мен қатынастардың түрлерін жалпылайды деп түсіндіреді [11].

Өнімділік – бұл сөзжасамдық қатардың сандық сипаттамасы: модель тіліне үлгісіне сәйкес тілде ондаған, тіпті жүздеген туынды құралдар пайда болған кезде ол өнімді немесе нәтижелі болады. Бір жағынан, модельдің белсенділігі оның сапалық сипаттамасында, өйткені бұл сөзжасамдық қатардың жаңа бірліктермен толықтыру қабілетін білдіреді. Модельдің қолдануға қолайлылығы оның мәтінде жүзеге

асырылуымен, яғни оны қолданудың статистикалық заңдылықтарымен байланысты.

Жоғарыда айтылғандардан өнімділік дегеніміз - бұл сөзжасамдық жүйенің статикалық сипаттамасы, оның әрекетінің нәтижелерін қарастыру болып табылады, бұл белгілі бір уақыт кезеңінде түрлі сөзжасам модельдерінің қабілетін жүзеге асырудың көрінісі.

Көптеген сөзжасам модельдері сандық тұрғыда ерекшеленеді, мысалы, - *dom* жұрнағы бар туындылардың шектеулі тізімі (*kingdom*, *principedom*, т. б.) және - *er* жұрнағымен туындылардың үлкен қатары.

Өнімді сөзжасамға үйрену - ағылшын тілін шет тілі ретінде оқытудағы ең күрделі және өзекті мәселелердің бірі. Өнімді сөзжасам дегеніміз - оқушылардың сөйлеу әрекеті процесінде үйренген сөзжасам типтері мен модельдеріне сәйкес жаңа сөздерді шығару дағдыларын дамытуға бағытталған білім беру процесі. Өнімді сөзжасам шеберлігі жаңа, алғашқы естіген сөздерді семантизациялаудың белсенді әдісін, сонымен қатар ағылшын тіліндегі орфография, морфема ережелерін саналы түрде қолдану арқылы студенттердің сөздік қорын кеңейтуге ықпал етеді. Өнімді сөзжасамдық білімнің қалыптасуы – сөзжасамдық құзыреттіліктің қалыптасуы. Осылайша, студенттерге сөзжасам модельдерін үйрету және олардың сөзжасамдық құзыреттіліктерін дамыту маңызды міндеттер қатарына жатқыза аламыз.

Құзыреттілік әдісі — білім беру нәтижесіне баса көңіл бөлетін әдіс, бұл тұрғыда мақсатты нәтиже меңгерген ақпарат жиынтығын емес, адамның әр түрлі проблемалық жағдаяттарда әрекет ету қабілеттілігін білдіреді. Басқаша айтқанда, құзыреттерді игерген тұлғаның қабілеттерін, яғни, оның қандай әрекет амалдарын меңгергенін, не істей алатынын, неге дайын екенін анықтау, шынайы мақсатқа жету жолдарын таба білу қабілетінің болуы аталмыш әдістің зерттеу нысаны болып табылады.

ӘДЕБИЕТ

1. Государственная программа развития образования и науки РК на 2020 - 2025 годы // <https://www.zakon.kz/5002441-utverzhdjena-gosudarstvennaya-programma.html>
2. Государственный общеобязательный стандарт образования всех уровней образования [Электронный ресурс]: Приказ Министра образования и науки Республики Казахстан от 31 октября 2018 года № 604. Зарегистрирован в Министерстве юстиции Республики Казахстан 1 ноября 2018 года № 17669 <http://adilet.zan.kz/rus/docs/V1800017669#z695>
3. Қазақ тілі терминдерінің салалық ғылыми түсіндірме сөздігі: Педагогика және психология / Жалпы ред. басқ. А.Қ.Құсайынов. — Алматы: Мектеп, 2007. — 256 б.
4. Ожегов С.И. Словарь русского языка / Под ред. чл.-корр. АН СССР Н.Ю. Шведовой. — 18-е изд., стереотип. — М.: Рус. яз., 1987. — 797 с.
5. Словарь иностранных слов. — 18-е изд. — М.: Рус. яз., 1989. — 325 с.

6. Равен Дж. Компетентность в современном обществе. Выявление, развитие и реализация. — М.: Когито-Центр. — 189 с.

7. Хомский Н. Аспекты теории синтаксиса. — М.: Изд-во Моск. ун-та, 1972. — 46 с.

8. Бим И. Л. Компетентный подход к образованию и обучению иностранным языкам // Компетенции в образовании: опыт проектирования: сб. науч. тр. / под ред. А. В. Хуторского. М.: Научно-внедренческое предприятие «ИНЭК», 2007. — 160-161 с.

9. Харитончик З.А. Лексикология английского языка. — Мн.: Вышэйшая школа, 1992. — 197 с.

10. Кубрякова С.С. Что такое словообразование. — М.: Наука, 1965. — 327 с.

11. Юрьева, Н. М. Словообразование в онтогенезе / Н. М. Юрьева // Возрастная психолингвистика : хрестоматия. — М. : Лабиринт, 2004. — 180 – 210 с.

ФОРМИРОВАНИЕ СЛОВООБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ ПРИ ОБУЧЕНИИ ИНОЯЗЫЧНОМУ ОБЩЕНИЮ

Сейфуллина К.Д.¹,

¹магистрант 1 курса, специальность
«Подготовка педагогов иностранного языка»
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан
e-mail: kamilla.seyfullina@mail.ru

Аннотация. В данной статье рассматриваются проблемы формирования компетенции обучающихся в образовательном процессе. Путем изучения и анализа трудов зарубежных и отечественных ученых определяется педагогический смысл понятия «компетенция». Основной целью обучения иностранным языкам является формирование личности, готовой к общению в многоязычном мире, а внедрение новых методов преподавания иностранных языков в высших учебных заведениях страны является требованием новых государственных общеобязательных стандартов образования. В связи с этим в статье основное внимание уделяется формированию словообразовательной компетенции, являющейся одной из слабых сторон обучения иностранному языку.

Ключевые слова: компетенция, компетентность, компетентный подход, словообразовательная компетенция, коммуникативная компетенция, словообразовательная модель.

Статья поступила 12.05.2020

Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӘТУ
ХАБАРШЫСЫ
“ФИЛОЛОГИЯ ҒЫЛЫМДАРЫ” сериясы

ИЗВЕСТИЯ
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
серия “ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ”

BULLETIN
of Ablai khan KazUIRandWL
Series “PHILOLOGICAL SCIENCES”

2 (57) 2020

ISSN 2411-8745

ismagulova.b@mail.ru

Отпечатано в издательстве “Полилингва”

Директор издательства:

Есенгалиева Б.А.

Компьютерная верстка:

Кынырбеков Б.С.

Подписано в печать 05.06.2020 г.

Формат 70x90 1/8. Объем 16,5 п.л. Заказ № 968. Тираж 300 экз.

Отпечатано в издательстве «Полилингва»

КазУМОиМЯ имени Абылай хана

Издательство “Полилингва” КазУМОиМЯ имени Абылай хана
050022, г. Алматы, ул. Муратбаева, 200
Тел.: +7 (727) 292-03-84, 292-03-85, вн. 21-19
E-mail: kazumo@ablaikhan.kz, ablaikhan@list.ru